

Opracowanie Strategii Rozwoju
Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii
na lata 2022-2027 z perspektywą do 2035 r.

Zeszyt nr 4:
Strategia Rozwoju GZM
WERSJA NA KONSULTACJE

Górnośląsko
-Zagłębiowska
Metropolia

19 października 2022 r.

Wykaz zeszytów składających się na prace w ramach Strategii Rozwoju Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii na lata 2022 – 2027 z perspektywą do 2035 r. (zwanej: Strategią Rozwoju GZM):

- Zeszyt nr 1: Raport z prac przygotowawczych;
- Zeszyt nr 2: Diagnoza stanu GZM;
- Zeszyt nr 3: Obszary funkcjonalne GZM (modyfikacja wersji z 3 czerwca 2022 r.);
- **Zeszyt nr 4: Strategia Rozwoju GZM.**

Spis treści

Wstęp	4
1. Wprowadzenie	5
1.1 Podstawowe informacje o GZM	8
1.2 Cel, zakres, podstawy prawne i formalne	10
1.3 Podsumowanie procesu tworzenia Strategii Rozwoju GZM	13
2. Wnioski z Diagnozy Stanu GZM	16
2.1 Przegląd kluczowych dokumentów strategicznych wyższego rzędu	27
2.2 Przegląd lokalnych dokumentów strategicznych pod kątem ich ustaleń strategicznych - najwyższych w hierarchii (typu priorytetu)	31
2.3 Wnioski z opracowania pt. Obszary Funkcjonalne GZM dotyczące obszaru rdzenia GZM	37
3. Założenia dla misji, wizji i ustaleń strategicznych	47
3.1 Struktura ustaleń strategicznych i wytyczne dla dokumentu programowego	49
3.2 Oczekiwane rezultaty planowanych działań	52
4. Obszary strategicznej interwencji (OSI)	59
4.1 Obszary Strategicznej Interwencji ze Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”	59
4.2 OSI wynikające ze Strategii Rozwoju GZM:	64
5. Polityka przestrzenna GZM	67
5.1 Istniejąca struktura przestrzenno-funkcjonalna GZM	69
5.1.1 Struktura użytkowania gruntów	70
5.1.2 Wybrane analizy istotne dla formułowania kierunków polityki przestrzennej GZM w kontekście ustaleń strategicznych	71
5.1.3 Identyfikacja wyzwań przestrzennych w GZM	75
5.1.4 Identyfikacja potencjałów przestrzennych GZM:	77
5.1.5 Wybrane informacje nt. wyznaczonych obszarów funkcjonalnych GZM	80
5.2 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej	85
5.2.1 Warstwa informacyjna modelu GZM	86
5.2.2 Warstwa prospektywna modelu GZM	87
5.3 Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej GZM	88
5.3.1 Podstawy prawne i założenia dla ustaleń i rekomendacji	88
5.3.2 Ustalenia i rekomendacje (polityka przestrzenna GZM) – wg priorytetów	89
5.4 Podsumowanie części przestrzennej	103
6. System realizacji Strategii Rozwoju GZM	106
6.1 System realizacji Strategii Rozwoju GZM	106
6.2 Wskaźniki monitorowania	108
6.3 Finansowanie Strategii Rozwoju GZM	112
7. Odniesienie ustaleń strategicznych GZM do regionalnych ustaleń strategicznych	115
8. Scenariusze rozwoju	118
9. Źródła informacji i bibliografia	126
10. Wykaz załączników graficznych	

Wstęp

Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia (GZM) powołana została na mocy ustawy o związku metropolitalnym w województwie śląskim. Określiła ona prawne, organizacyjne i finansowe podstawy jej funkcjonowania. Formalnie GZM rozpoczęła swą działalność 1 stycznia 2018 r. Jak dotąd jest jedynym takim związkiem metropolitalnym w kraju.

Utworzenie GZM było wynikiem ponad 25 lat starań o sformalizowanie współpracy i integrowanie gmin Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego. Potrzeba ta z kolei wiązała się ze specyficznymi uwarunkowaniami tego obszaru, ukształtowanymi przez procesy urbanizacji i industrializacji, intensywne zachodzące tu od XIX w., oparte głównie na górnictwie i hutnictwie. W efekcie wykształciła się policentryczna struktura, cechująca się licznymi powiazaniami społeczno-gospodarczymi, przestrzenno-funkcjonalnymi, w tym infrastrukturalnymi, a także wspólnymi wyzwaniami rozwojowymi. Te wcześniejsze inicjatywy dały podwaliny dzisiejszej GZM: z jednej strony potwierdzały zasadność tych dążeń, z drugiej służyły wypracowywaniu praktycznych mechanizmów wspólnego funkcjonowania. Trzy najważniejsze formy takiej ponadlokalnej współpracy to: *Komunikacyjny Związek Komunalny GOP* (1991 – 2018), organizujący publiczny transport zbiorowy w 29, a docelowo 31 gminach oraz *Związek Harmonijnego Rozwoju Aglomeracji Katowickiej* ds. realizacji programu UNCHS - UN-Habitat (1994 – 2000), skupiający 13 gmin ówczesnego województwa katowickiego (ze „starym” podziałem administracyjnym Polski), a także *Górnośląski Związek Metropolitalny* - dobrowolny związek międzygminny, będący bezpośrednim prekursorem obecnej GZM, powołany w 2007 r. i obejmujący 14 miast na prawach powiatu, tych samych, które dziś są główną częścią rdzenia GZM.

GZM to wciąż jeszcze młoda organizacja. Stąd też wiele z podejmowanych działań i inicjatyw wciąż ma charakter pionierski lub wymaga zindywidualizowanego i kreatywnego podejścia. Mimo to, dotychczasowe pięcioletnie doświadczenia pokazały już realne korzyści, które płyną nie tylko ze współpracy gmin członkowskich, ale ze współdzielenia wyzwań i prób ich wspólnego rozwiązywania. Wzmocnił się też efekt synergii indywidualnych dotąd potencjałów gmin członkowskich - w myśl zasady „duży może więcej”. W pierwszym okresie działania GZM obowiązywała tzw. „mała strategia” czyli Program Działań Strategicznych do 2022 r.

Opracowanie Strategii Rozwoju GZM do 2027 r. przypadło na czas dużej niepewności, zaskoczeń i zmienności w skali międzynarodowej - w szczególności: pandemia COVID-19, atak Rosji na Ukrainę, kryzys energetyczny. Te nieoczekiwane zdarzenia zachwiały współczesnym światem i dotychczasowym porządkiem. Przyjęte ustalenia strategiczne nawiązują więc zarówno do tych globalnych wyzwań i trendów, ale i do zjawisk właściwych dla GZM. Cele i kierunki działań, sięgając 2035 r., wyrażają dążenia do dalszej dynamizacji rozwoju GZM oraz do lepszego zarządzania na poziomie metropolitalnym. Cały proces opracowania dokumentu wymagał zaangażowania szerokiego grona interesariuszy, reprezentujących: władze rządowe i samorządowe, instytucje państwowe, środowiska: akademickie, biznesowe, pozarządowe oraz mieszkańców – dla rozpoznania potrzeb i oczekiwań, a dalej w procesie konsultowania. Intensywne prace trwały dwa lata.

W imieniu Zarządu GZM chcielibyśmy wyrazić podziękowania dla wszystkich osób i podmiotów zaangażowanych w proces tworzenia dokumentu. Liczymy, że dzięki dalszej współpracy i wyznaczonym kierunkom rozwoju już wkrótce będziemy mogli doświadczać poprawy jakości życia w GZM.

Danuła Kamińska
Wiceprzewodnicząca Zarządu GZM

Kazimierz Karolczak
Przewodniczący Zarządu GZM

1. Wprowadzenie

Pojęcie „metropolia” ściśle powiązane jest z pojęciem „globalizacja”, a w jej następstwie z „metropolizacją”. To proces wyłaniania się węzłów globalnej sieci przepływów (metropolii), kumulujących zasoby w dziedzinie gospodarki (szczególnie opartej na wiedzy), nauki, badań, kultury. Metropolie funkcjonują w układach sieciowych w skali międzynarodowej, tworząc swoisty układ powiązań: kapitałowych, gospodarczych, naukowych, kulturalnych, a także społecznych. To więc główne generatory wzrostu, innowacji, konkurencyjnej gospodarki oraz ośrodki kształtowania wzorców i trendów pod względem: kulturowym, modowym, architektonicznym, itp., przyciągające tzw. wielkomiejskim stylem życia. Do powszechnego obiegu weszło już zatem powiedzenie „metropolie rządzą światem” (autorstwa Manuela Castells'a światowej klasy hiszpańskiego socjologa, zajmującego się m.in. badaniem powstawania społeczeństwa sieciowego).

Metropolie wraz z ich mieszkańcami zarówno funkcjonują w układach „ponad krajowych” – globalnych, jak i wpływają na wysokie zaawansowanie rozwoju i dobrobyt danego kraju. Podstawowe cech odróżniające metropolie¹ od innych obszarów zurbanizowanych (które powinny być rozpatrywane łącznie), to:

- duża liczba ludności (0,5 – 1 mln); w przypadku polskich przepisów prawa to min. 2 mln;
- występowanie funkcji metropolitalnych, tzw. usług wyższego rzędu, czyli funkcji finansowo-kapitałowych, naukowo-badawczych, biznesowych i kierowniczych w gospodarce i zarządzaniu, przestrzeni miejskiej z obiektami ikonicznymi, itp.;
- rozpoznawalność w skali krajowej i międzynarodowej;
- zasięg oddziaływania na otaczające regiony i kraje;
- przyciąganie nowych mieszkańców i inwestorów (pożądane miejsce destynacji, do osiedlania się, pracy i studiowania).

Można uogólnić, że nie każde duże miasto jest metropolią, ale każda metropolia jest dużym miastem. Obecnie ponad 50 % ludności świata mieszka w miastach, a przewiduje się, że do 2100 r. będzie to ok 85 %. Oznacza to, że na przestrzeni 150 lat - od 1950 r. do 2100 r. - liczba ta wzrośnie od mniej niż 1 mld do 9 mld ludzi².

Pojęcie „metropolia” bywa zamiennie używane z pojęciem „obszar metropolitalny”, mimo, że ma ono odmienne znaczenie. Obszar metropolitalny to „jednostka funkcjonalna tworzona przez duży, złożony i spójny funkcjonalnie zespół miejski (osadniczy), którego istotną cechą stanowi występowanie funkcji metropolitalnych, a także powiązań funkcjonalnych”³. W szerszym ujęciu jest to wielkomiejski układ osadniczy:

- obejmujący strefę o znacznym bezpośrednim zasięgu codziennego oddziaływania (miejsca pracy i zamieszkania) i tereny potencjalnych możliwości rozwojowych;

¹ Markowski T. Marszał T.: Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe, Warszawa, 2006, s. 12;

² wg OECD, 2015 [w: <https://www.rp.pl/opinie-ekonomiczne/art36977661-stanislaw-mazur-nie-oplaca-sie-nie-lubic-metropolii>];

³ Szmytkie R., W kwestii metropolii i obszarów metropolitalnych, s. 41 [http://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/54275/PDF/04_Robert_Szmytkie.pdf].

- gdzie zachodzą procesy metropolizacji i występuje wystarczające nagromadzenie działalności uzupełniających (substytucyjnych) metropolitalne funkcje ośrodka centralnego (lokalizacja funkcji metropolitalnych);
- o dużej skali wewnętrznej integracji funkcjonalnej (silnych powiązaniach funkcjonalnych), z dobrze rozwiniętą siecią transportową⁴.

Na temat metropolii i procesów metropolizacji powiedziano wiele. To przedmiot licznych analiz, badań i obserwacji. Dotychczas pojawiają się w nich dwa określenia: miasto Katowice, jako stolica województwa śląskiego i najsilniejszy jego ośrodek, a także konurbacja górnośląska (zwana też „konurbacja katowicka”), lecz bez szczegółowego określenia miast wchodzących w jej skład. Na podstawie powyższych wyników – z pewnym przybliżeniem – można zatem określić pozycję GZM na tle metropolii krajowych i europejskich.

Tworzenie się metropolii to także długotrwały i narastający proces, przebiegający w różnych krajach z różną dynamiką, zależnie od poziomu gospodarczego i zaawansowania rozwoju. Odzwierciedla to m.in. jedno z badań ESPON⁵, z 2006 r., które wyróżniło Europejskie Metropolitalne Obszary Wzrostu – tzw. MEGA (ang. Metropolitan European Growth Areas). Wyróżniono w nim 76 obszarów metropolitalnych, a wśród nich 8 miast polskich (oznaczone pogrubioną czcionką), na podstawie 4 kryteriów:

- potencjał: gospodarka (wg. liczby ludności i wielkości gospodarki - PKB);
- konkurencyjność: atrakcyjność dla przedsiębiorców (wg PKB na mieszkańca i liczby siedzib największych przedsiębiorców);
- dostępność: dobre połączenia komunikacyjne z otoczeniem (wg liczby pasażerów na lotniskach i wskaźnikiem dostępności transportu modalnego);
- podstawy wiedzy: wyższe wykształcenie i rozwinięty sektor usług (wg odsetka ludności wyższym wykształceniem i udziału osób zatrudnionych w sektorze badań i rozwoju);

MEGA podzielone zostały na 5 kategorii - wg rangi, tj.:

- węzły globalne – 2 miasta (Londyn i Paryż);
- kategoria I: motory Europy - 17 miast (Amsterdam, Barcelona, Berlin, Bruksela, Dusseldorf, Frankfurt, Hamburg, Kolonia, Kopenhaga, Madryt, Mediolan, Monachium, Rzym, Stuttgart, Sztokholm, Wiedeń, Zurych);
- kategoria II: silne MEGA's - 8 miast (Ateny, Dublin, Genewa, Goeteborg, Helsinki, Manchester, Oslo, Turyn);
- kategoria III: potencjalne MEGA's - 26 miast (Aarhus, Antwerpia, Bergen, Berno, Bilbao, Birmingham, Bolonia, Bratysława, Brema, Budapeszt, Edynburg, Glasgow, Lille, Lizbona, Luksemburg, Lyon, Malmö, Marsylia, Neapol, Nicea, Palma de Majorka, Praga, Rotterdam, Tuluza, Walencja, **Warszawa**);

⁴ Markowski T. Marszał T.: Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe, Warszawa, 2006, s. 15;

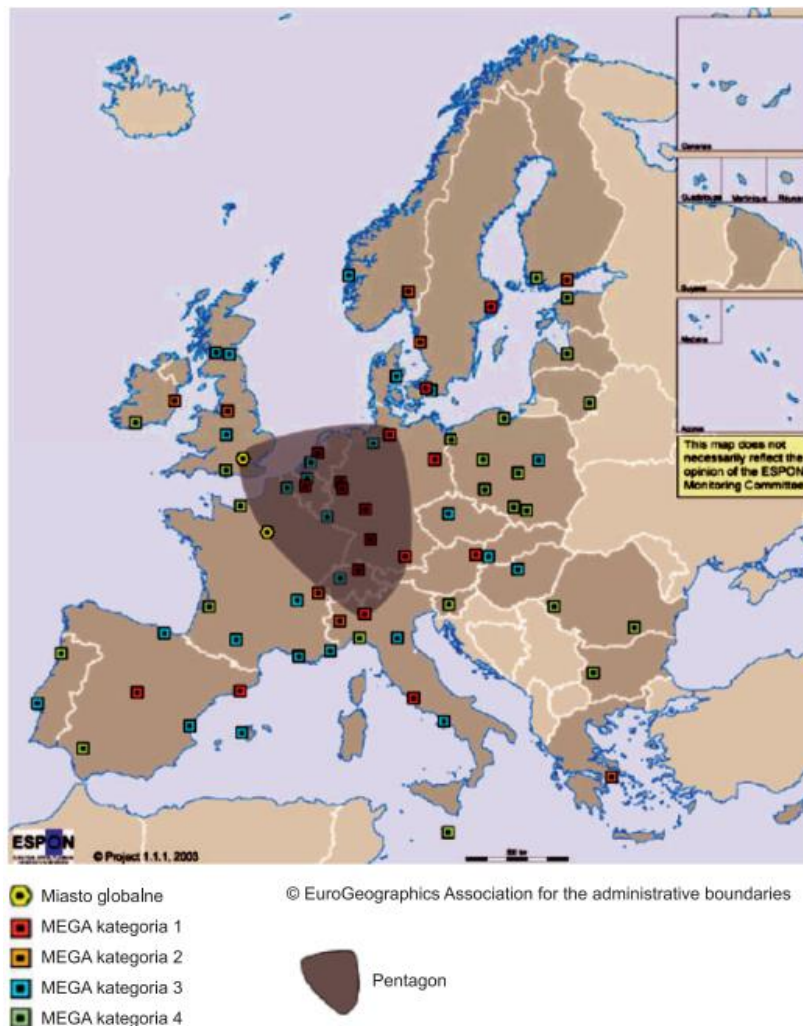
⁵ Europejska Sieć Obserwacyjna Rozwoju Terytorialnego i Spójności Terytorialnej, ESPON (ang. European Observation Network for Territorial Development and Cohesion) - w ramach programu ESPON 1.1.1 pt. "Potential for policentric developmne tin Europe" [w: https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/fr-1.1.1_revised-full_0.pdf]

- kategoria IV: słabe MEGA's - 23 miasta (Bordeaux, Bukareszt, Cork, **Gdańsk-Gdynia**, Genua, **Katowice (konurbacja górnośląska)**, **Kraków**, Le Havre, Ljubljana, **Łódź**, Porto, **Poznań**, Ryga, Sewilla, Sofia, Southampton, **Szczecin**, Tallinn, Timisoara, Turku, Wilno, **Wrocław**, Valetta);

Polskie metropolie zostały zaliczone do dwóch najniższych grup hierarchicznych: w kategorii III (potencjalne MEGAs) jest Warszawa, a w kategorii IV (słabe MEGAs) są Katowice (konurbacja górnośląska), obok 6 innym miast⁶.

Na tle MEGAs i ich rozmieszczenia w Europie, wyznaczony został europejski rdzeń, tzw. pentagon, którego wierzchołki stanowią: Londyn, Paryż, Mediolan, Monachium i Hamburg (Rys. 1). Obejmuje on obszar ok. 14% powierzchni Unii Europejskiej (27 państw), zamieszkały przez ponad 30% ludności. Można zauważyć, że 10 metropolii z kategorii I (motory Europy), zlokalizowanych jest w tym „pentagonie”.

Rys. 1. Typologia MEGAs i „pentagon” miast w Europie

Źródło: na podstawie Eurostat, krajowe urzędy statystyczne, krajowi eksperci⁷

⁶ Markowski T. Marszał T.: Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe, Warszawa, 2006, s. 11-12;

⁷ Smętkowski M., Gorzelak G., Kozak M., Olechnicka A., Płoszaj A., Wojnar K: Europejskie metropolie i ich regiony Od krajobrazu gospodarczego do sieci metropolii, Euroreg, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 2012, s. 48 [w: https://www.euroreg.uw.edu.pl/dane/web_euroreg_publications_files/1607/m_smtkowski_europejskie.pdf]

W skali kraju natomiast, klasyfikacja ośrodków miejskich w Polsce⁸, została przeprowadzona w oparciu o następujące „wskaźniki wybranych aspektów metropolitalności”:

- Funkcje kontrolne i zarządcze (przychody firm z listy 500 tygodnika „Polityka” w 2007 r. Potencjał akademicki (Liczba studentów w roku akademickim 2006/2007);
- Potencjał kulturalny (Liczba miejsc w kinach w 2006 r.);
- Atrakcyjność zewnętrzna (Korzystający z noclegów w 2006 r.);
- Dostępność transportowa (Liczba pasażerów w porcie lotniczym w 2006 r.);

Na tej podstawie duże miasta Polski zostały podzielone na:

- ośrodki metropolitalne (Warszawa, Katowice, Kraków, Poznań, Trójmiasto, Wrocław, Łódź);
- ośrodki regionalne – klasa A (Lublin, Szczecin i Toruń);
- ośrodki regionalne – klasa B (Białystok, Bielsko-Biała, Bydgoszcz, Częstochowa, Kielce, Olsztyn i Rzeszów).

Jak na razie polskie miasta mają charakter metropolii krajowych (regionalnych). Kreowanie metropolitalności to proces długotrwały, zależny od wielu czynników, od typowej siły gospodarczej ośrodka i koncentracji funkcji metropolitalnych, predestynujących do „bycia metropolią”, po tzw. „genius loci” czyli „ducha miejsca” wraz z wymiarem marketingowo-promocyjnym, wpływającym na popularność i rozpoznawalność metropolii.

1.1 Podstawowe informacje o GZM

Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia to pierwszy w Polsce ustawowy związek metropolitalny, powołany 26 czerwca 2017 r. w oparciu o Rozporządzenie Rady Ministrów (poz. 1290), na mocy ustawy o związku metropolitalnym w województwie śląskim. Operacyjną działalność GZM rozpoczęła w styczniu 2018 r.

Zgodnie z definicją ustawową związek metropolitalny: to zrzeszenie gmin województwa śląskiego, charakteryzujących się istnieniem silnych powiązań funkcjonalnych oraz zaawansowaniem procesów urbanizacyjnych, położonych na obszarze spójnym pod względem przestrzennym, który zamieszkuje co najmniej 2 mln mieszkańców (art. 1 ust. 2 cyt. ustawy). Warunek ten jest spełniony – GZM liczy ponad 2,2 mln mieszkańców.

Katowice to stolica województwa śląskiego, siedziba władz samorządu wojewódzkiego i rządowej administracji oraz siedziba GZM. Znajdują się tu liczne funkcje metropolitalne określające jego rangę w regionalnych, krajowych i międzynarodowych relacjach społeczno-gospodarczych.

⁸ Smętkowski M., Jałowiecki B., Gorzelak G., Smętkowski M., Jałowiecki B., Gorzelak G., Obszary metropolitalne w Polsce, Studia Regionalne i Lokalne Nr 1(35)/2009, s. 8-9 [w: https://www.euroreg.uw.edu.pl/dane/web_euroreg_publications_files/509/2009_1_smetkowski_jalowiecki_gorzelak.pdf]

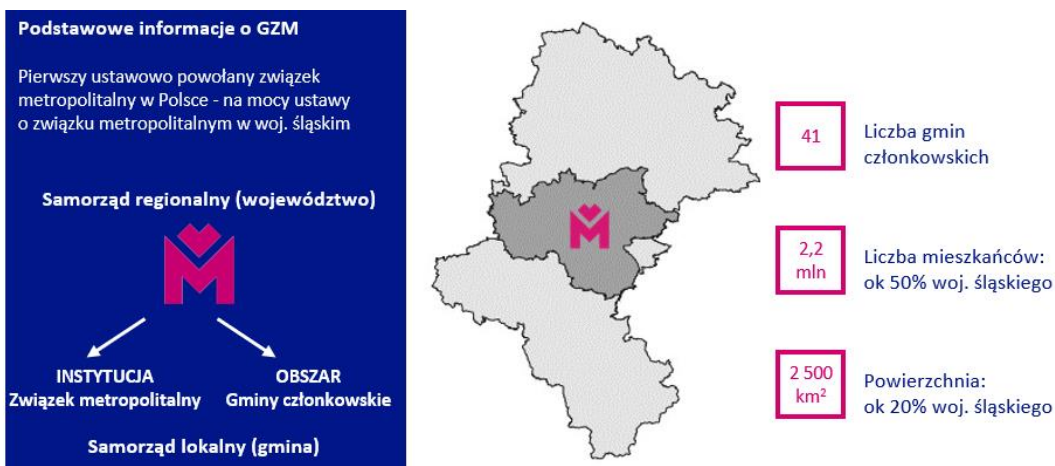
GZM ma swój **wymiar terytorialny i instytucjonalny** (Rys. 2), tj.:

- **obszar 41 gmin członkowskich**, obejmujący ok. 50% ludności woj. śląskiego i ok. 20% jego powierzchni, złożony z dwóch części (według delimitacji w rozdziale 2.3.):
 - **rdzeń GZM** (strefa centralna): 18 gmin, w tym: 13 miast na prawach powiatu (Bytom, Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Katowice, Mysłowice, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tychy, Zabrze) + gminy miejskie (Będzin, Czeladź, Mikołów, Radzionków, Tarnowskie Góry);
 - **otoczenie rdzenia GZM** (strefa uzupełniająca): 23 gminy, w tym: 7 gmin miejskich (Bieruń, Imielin, Knurów, Łęczyny, Łaziska Górne, Pyskowice, Wojkowice), 14 gmin wiejskich (Bobrowniki, Bojszowy, Chełm Śląski, Gierałtów, Kobiór, Mierzęcice, Ożarówce, Pilchowice, Psary, Rudziniec, Sławków, Świerklaniec, Wiry, Zbrosławice), 2 gminy miejsko-wiejskie (Siewierz, Sośnicowice).
- **instytucja**, umiejscowiona pomiędzy poziomem lokalnym i regionalnym, której struktura organizacyjna wygląda następująco:
 - **Zgromadzenie GZM**: organ stanowiący i kontrolny (po jednym delegacie z każdej gminy członkowskiej);
 - **Zarząd GZM**: organ wykonawczy (pięciu członków, w tym przewodniczący; po jednym przedstawicielu z każdego podregionu);
 - **Urząd Metropolitalny**: wykonujący zadania zlecone przez Zarząd GZM.

Związek metropolitalny wykonuje zadania określone w ustawie o związku metropolitalnym w województwie śląskim (art. 12), tj.:

- kształtowanie ładu przestrzennego;
- rozwój społeczny i gospodarczy obszaru związku metropolitalnego;
- planowanie, koordynacja, integracja oraz rozwój publicznego transportu zbiorowego, w tym transportu drogowego, kolejowego oraz innego transportu szynowego, a także zrównoważona mobilność miejska;
- metropolitalne przewozy pasażerskie;
- współdziałanie w ustalaniu przebiegu dróg krajowych i wojewódzkich na obszarze związku metropolitalnego, promocja związku metropolitalnego i jego obszaru.

Rys. 2. Terytorialny i instytucjonalny wymiar GZM na tle województwa śląskiego

Źródło: Opracowanie własne

1.2 Cel, zakres, podstawy prawne i formalne

Strategia Rozwoju Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii na lata 2022-2027 z perspektywą do 2035 r. (zwana: Strategią Rozwoju GZM) jest pierwszym dokumentem określającym wspólną politykę rozwoju, wraz z polityką przestrzenną, dla całego związku metropolitalnego (Rys. 3).

Dokument ten opracowany jest zgodnie z wymogami ustawowymi⁹, znowelizowanymi w 2020 r. zmierzającymi do integrowania planowania strategicznego z przestrzennym. Tym samym zawiera typowy komponent strategiczny i nowy komponent przestrzenny, wyrażający się w formie modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej (część graficzna) oraz ustaleń i rekomendacji w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej (część tekstowa).

Rys. 3. Schemat relacji ustaleń strategicznych do ustaleń i rekomendacji w zakresie polityki przestrzennej

Źródło: Opracowanie własne

Poprzednim obowiązującym dokumentem była tzw. „mała strategia” pt. Program Działań Strategicznych Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii do roku 2022 r., przyjęty w 2018 r. na początkowy okres funkcjonowania GZM.

Celem opracowania Strategii Rozwoju GZM jest określenie wspólnej wizji rozwoju dla kreowania obszaru spójnego przestrzennie, funkcjonalnie, gospodarczo i społecznie o silnych funkcjach metropolitalnych i wysokim kapitale ludzkim.

Strategia Rozwoju GZM stanowi narzędzie:

- bezpośrednio: wspierające proces zarządzania GZM (jako instytucją i obszarem), zwłaszcza rozwojem rozumianym nie tylko jako wzrost, ale i umiejętność dostosowania się do różnego typu „spadków”.
- pośrednio: służące za podstawę pozyskiwania i wykorzystywania środków finansowych, w tym pochodzących ze źródeł zewnętrznych.

Strategia Rozwoju GZM wskazuje priorytetowe obszary i aktywności do realizacji do 2035 r. przez GZM. Nawiązują one zarówno do globalnych wyzwań i trendów, jak i zjawisk charakterystycznych dla GZM. Uwzględniają też tak powszechne i ważne kwestie jak: 17 celów zrównoważonego rozwoju z Agendy ONZ, adaptacja do zmian klimatu i transformacja energetyczna. W skali GZM to natomiast: depopulacja, kurczenie się miast i suburbanizacja¹⁰, niskiej jakości przestrzeń publiczna.

⁹ Ustawa z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw, przyjętych w 2020 r. (Dz. U. z 2020 r., poz. 1378 z późn. zm.).

¹⁰ suburbanizacja (ang.: *suburb* czyli przedmieście): to etap rozwoju miasta, charakteryzujący się planowym rozwojem jego obrzeży i strefy podmiejskiej; migracja z centrów miast na obrzeża spowodowana jest głównie poszukiwaniem lepszych warunków zamieszkania i niższych kosztów nieruchomości; zjawisko to wymusza rozbudowę systemu transportowego (publicznego i prywatnego) i miejskiej infrastruktury, w tym: sieci wodno-kanalizacyjnych, gazowych i innych – a tym samym wzrost kosztów gminy związanych z ich budową i utrzymaniem.

Przyjęte ustalenia strategiczne wzajemnie są ze sobą powiązane. Wszystkie prowadzić mają do poprawy warunków życia w GZM, wzmocnienia atrakcyjności i konkurencyjności GZM na tle innych metropolii (krajowych i zagranicznych), a także do lepszej sprawności instytucjonalnej i kompetencyjnej GZM.

Podstawowe założenia Strategii Rozwoju GZM przedstawia poniższy rysunek (Rys. 4).

Rys. 4. Schemat założeń przyjętych do opracowania Strategii Rozwoju GZM

Źródło: Opracowanie własne

Zakres Strategii Rozwoju GZM obejmuje:

- pod względem terytorialnym: 41 gmin GZM;
- pod względem czasowym: lata 2022-2027 z perspektywą do 2035 r., co nawiązuje do obecnego okresu programowania środków unijnych;
- pod względem merytorycznym: zakres określony w art. 10e ustawy o samorządzie gminnym, z podziałem na komponent strategiczny i planistyczny, do którego odniesienie jest w ustawie o związku metropolitalnym w województwie śląskim.

Podstawę prawną opracowania Strategii Rozwoju GZM są następujące akty prawne:

- Ustawa z dnia 9 marca 2017 r. o związku metropolitalnym w województwie śląskim (Dz. U. z 2022 r. poz. 439, 583), z odwołaniem do ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2022 r poz. 559, 583, 1005, 1079.);
- Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2021 r. poz. 1057, z 2022 r. 1079);
- Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2022 r. poz. 1029).

Podstawą formalną realizacji Strategii Rozwoju są następujące uchwały Zarządu GZM lub Zgromadzenia GZM:

- Uchwała Nr VII/34/2018 Zgromadzenia GZM z dnia 17 maja 2018 r. w sprawie przystąpienia do opracowania strategii związku metropolitalnego „Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii”;
- Uchwała Nr 47/2021 Zarządu GZM z dnia 9 lutego 2021 r. w sprawie uruchomienia projektu pn. Strategia Rozwoju Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii na lata 2022-2027 z perspektywą do 2035 r.;
- Uchwała Nr XXXV/275/2021 Zgromadzenia GZM z dnia 30 czerwca 2021 r. w sprawie określenia szczegółowego trybu i harmonogramu opracowania projektu Strategii Rozwoju Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii na lata 2022-2027 z perspektywą do 2035 r., w tym trybu konsultacji, z późn. zm.

1.3 Podsumowanie procesu tworzenia Strategii Rozwoju GZM

Dokument powstawał od III kwartału 2021 r. do IV kwartału 2022 r. Był to wyjątkowy czas, naznaczony najpierw światową pandemią COVID-19, a następnie wojną na Ukrainie. Skutki obu wydarzeń będą długotrwałe, ale i w dużej mierze nieprzewidywalne. Kolejne lata przyniosą dalsze wyzwania, do których zaliczyć można w szczególności kryzys klimatyczny i jego konsekwencje. Mogą też wpłynąć na osłabienie dotychczas silnych procesów globalizacji (w kierunku deglobalizacji). W obliczu tych zjawisk, bardzo ważna staje się budowa odporności na sytuacje kryzysowe oraz wzmacnianie interdyscyplinarnych i wielosektorowych relacji.

Prace nad Strategią Rozwoju GZM przebiegały w czterech etapach I – IV, a każdy z nich został zakończony opracowaniem Zeszytu - nr 1, 2, 3, 4 (Tab. 1).

Tab. 1. Etapy i zakres prac nad Strategią Rozwoju GZM

Etap prac	Podstawowy zakres prac
<p>Etap I: Prace przygotowawcze</p> <p>III kwartał 2021 - IV kwartał 2021</p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Identyfikacja interesariuszy kluczowych dla opracowania Strategii Rozwoju GZM; • Pozyskiwanie opinii publicznej od możliwie szerokiego grona interesariuszy w formie ankietyzacji drogą internetową i podczas wydarzeń metropolitalnych (ok. 1300 ankiet); • Przegląd opracowań dot. tematyki Strategii Rozwoju GZM (ok. 200); • Zebranie i analiza najważniejszych dokumentów strategicznych i planistycznych (szczebla unijnego, krajowego, regionalnego, subregionalnego i lokalnego) wraz z wyborem kluczowych informacji do uwzględnienia w dalszych pracach; <p>Zakończenie Etapu I: Zeszyt nr 1 pł. Raport z prac przygotowawczych</p>
<p>Etap II: część analityczno-diagnostyczna</p> <p>IV kwartał 2021 - III kwartał 2022</p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Przeprowadzenie analizy i diagnozy sytuacji: społecznej, gospodarczej, środowiskowej, przestrzennej i instytucjonalnej GZM, z wykorzystaniem: <ul style="list-style-type: none"> • wyników I etapu prac, danych z takich źródeł jak: statystyka publiczna (GUS, EUROSTAT), – informacji z zeszytów metropolitalnych z projektu GOSPOSTRATEG, realizowanego w ramach projektu NewUrbPact przez Instytut Rozwoju Miast i Regionów w latach 2019 – 2021 (bezkosztowo dla GZM, jako obszaru badań); – wykazu aktywności i realizowanych projektów Urzędu Metropolitalnego; – portalu InfoGZM (autorsko wypracowanego przez GZM).

Etap prac	Podstawowy zakres prac
	<ul style="list-style-type: none"> Przeprowadzenie wywiadów: indywidualnych i grupowych oraz okresowe spotkania z gminami GZM, z podziałem na podregiony; Opracowanie wniosków z Diagnozy Stanu GZM jako integralnego elementu dokumentu strategicznego; <p>Zakończenie Etapu II: Zeszyt nr 2 pt. Diagnoza Stanu GZM</p>
<p>Etap III: część delimitacyjna</p> <p>IV kwartał 2021 - III kwartał 2022</p> 	<ul style="list-style-type: none"> Wyznaczenie obszarów funkcjonalnych GZM (obszarów o wspólnych cechach, zarówno pod względem przestrzennym, jak i społeczno-gospodarczym); Analiza potencjalnych wariantów zasięgu GZM – delimitacja granic związku metropolitalnego (wg takich kryteriów jak: siła oddziaływania gminy: powiązania w zakresie dojazdów i wyjazdów do pracy, występowanie funkcji metropolitalnych, demograficzny aspekt suburbanizacji: wymeldowania i zameldowania międzygminne). <p>Zakończenie etapu III: Zeszyt nr 3 pt. Obszary funkcjonalne GZM</p>
<p>Etap IV: część strategiczna</p> <p>II kwartał 2022 - IV kwartał 2022</p> 	<ul style="list-style-type: none"> Opracowanie zasadniczego dokumentu strategicznego wraz z Prognozą oddziaływania na środowisko projektu dokumentu (wymaganą ustawową); Przeprowadzenie ustawowych konsultacji (min. 35 dni); Uzyskanie obligatoryjnych opinii: Zarządu Województwa (pod względem zgodności z planem zagospodarowania przestrzennego województwa), Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego (pod względem oddziaływania na środowisko), nadzoru Wojewody Śląskiego (pod względem zgodności z przepisami prawa); <p>Zakończenie etapu IV: Zeszyt nr 4 pt. Strategia Rozwoju GZM</p>

PODEJŚCIE PARTYCYPACYJNO-EKSPERCKIE

Podstawą całego procesu realizacji Strategii Rozwoju GZM jest otwarcie na opinię publiczną i wsparcie eksperckie. Oznacza to, że wszystkie produkty (Zeszyty nr 1, 2, 3, 4) zostały przygotowane w toku działań badawczych, z zaangażowaniem szerokiego grona interesariuszy (i ich doбором adekwatnie do etapu prac).

Strategia Rozwoju GZM jest uchwalana przez Zgromadzenie GZM, a jej projekt jest opracowywany przez Zarząd GZM, przy wsparciu partnera wykonawczego (wybranego w postępowaniu przetargowym).

Na potrzeby realizacji projektu Zarząd GZM powołał strukturę zarządzania projektem. W jej skład wchodzi:

- 1) Metropolitalna Rada Rozwoju - interdyscyplinarne grono ekspertów reprezentujących władzę samorządową i rządową, różne środowiska społeczno-gospodarcze i naukowo-badawcze;
- 2) Komitet Sterujący (wybrani członkowie Zarządu GZM i kierownik projektu);
- 3) Zespół Roboczy (dyrektorzy poszczególnych Departamentów Urzędu Metropolitalnego);
- 4) Zespół ds. realizacji projektu (pracownicy Departamentu Strategii i Polityki Przestrzennej).

Ważnymi uczestnikami procesu byli także:

- przedstawiciele gmin członkowskich, instytucji (publicznych, rządowych, samorządowych), środowisk naukowych, gospodarczych, pozarządowych, stowarzyszeń zawodowych i mieszkańcy – zaangażowani przy:
 - rozpoznawaniu oczekiwań, wyzwań, potrzeb GZM – tzw. pre-konsultacje (etap I);
 - pozyskiwaniu danych do prac diagnostycznych i delimitacyjnych (etap II, III);
 - konsultacjach ustawowych projektu dokumentu strategicznego (etap IV);
- eksperci zewnętrzni - przedstawiciele środowisk naukowych z GZM (Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Uniwersytetu Śląskiego, Politechniki Śląskiej, Wyższej Szkoły Humanitas, i inni), jako autorzy koreferatów do poszczególnych Zeszytów lub ich części – doborani adekwatnie do omawianego aspektu;

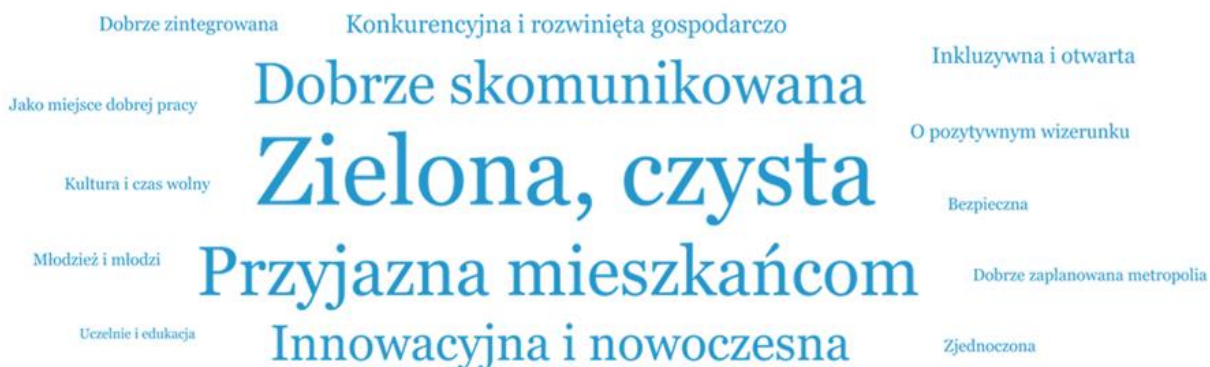
W pracach z uczestnikami procesu korzystano z następujących form kontaktów:

- ogólnodostępna ankieta (w formie internetowej i papierowej) – pre-konsultacje;
- pogłębione wywiady indywidualne (ang.: IDI - Individual In-depth Interview): (ok. 30), w tym m.in. z przedstawicielami takich instytucji jak: Zarząd Województwa Śląskiego, starostwa powiatowe, Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, Zarząd Dróg Wojewódzkich, PKP PLK S.A., Główny Instytut Górnictwa, Instytut Ekologii Terenów Uprzemysłowanych, Lasy Państwowe, PGW Wody Polskie;
- tematyczne spotkania z gminami (z podziałem na 5 podregionów) i z pracownikami Urzędu Metropolitalnego (dot. diagnozy stanu GZM, ustaleń strategicznych, modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej);
- wywiady grupowe (5): z sektorem nauki, gospodarki i otoczenia biznesu, organizacjami społecznymi, Towarzystwem Urbanistów Polskich, Metropolitalnym Zespołem ds. wyzwań demograficznych;
- bieżące spotkania z Zarządem GZM, Komitetem Sterującym, Zespołem Roboczym i okresowo z delegatami Zgromadzenia GZM.

Źródło: Opracowanie własne

Poza udziałem instytucjonalnych interesariuszy pozyskane zostały opinie mieszkańców na temat pożądanego obrazu GZM w 2035 r. (w ramach I etapu prac, Zeszyt nr 1). Podsumowaniem wyrażonych opinii jest tzw. mapa myśli – prezentowana poniżej (Rys. 5).

Rys. 5. Mapa myśli mieszkańców GZM o GZM w perspektywie 2035 r.

Źródło: Opracowanie własne

2. Wnioski z Diagnozy Stanu GZM

Obligatoryjnym elementem Strategii Rozwoju GZM są wnioski z Diagnozy Stanu GZM (Tab. 2). Zostały one przygotowane na podstawie Diagnozy Stanu GZM, która stanowi odrębne opracowanie (Zeszyt 2). Zawiera ona takie podstawowe informacje jak:

- opis stanu istniejącego GZM wg pięciu aspektów: społecznego, gospodarczego, przestrzennego, środowiskowego i instytucjonalnego;
- uwarunkowania i wyzwania rozwoju GZM, zidentyfikowane na bazie analiz:
 - SWOT – identyfikując: silne strony (S), słabe strony (W), szanse (O), zagrożenia (T), jakie stoją przed GZM rozumianą jako obszar metropolitalny i jako instytucja;
 - PESTEL – analizując czynniki mające wpływ na funkcjonowanie GZM: polityczne (P), gospodarcze (E), społeczne (S), technologiczne (T), środowiskowe (E), prawne (L);
- wykaz wiodących funkcji metropolitalnych w GZM, wybranych na podstawie takich kryteriów jak: siła oddziaływania danej funkcji (ponadlokalnie, krajowo, międzynarodowo) i cechy wyróżniających (rozpoznawalność w kraju i za granicą, ważność dla rozwoju i promocji GZM, ranga formy ochrony – dla zabytków);
- porównanie GZM z innymi krajowymi i zagranicznymi metropoliami w ramach analizy benchmarkingowej;
- kluczowe wyzwania, przed którymi stoi GZM, wynikające z uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych.

Wnioski z Diagnozy Stanu GZM zostały podzielone wg aspektów, analogicznie jak w samej Diagnozie Stanu GZM i oznaczone „plusem” lub „minusem” (zależnie od tego, czy dany wniosek ma charakter bardziej pozytywny lub negatywny).

Na tej podstawie określono najważniejsze wyzwania rozwojowe, tj. odnoszące się do co najmniej dwóch z pięciu aspektów z Diagnozy Stanu GZM.

UWAGA:

Dane zawarte we wnioskach z opracowania pn. Diagnoza Stanu GZM:

- bazowały na najaktualniejszych danych, dostępnych w chwili jego opracowania (przełom 2021/2022);
- podawane były dla różnego roku lub przedziału lat z uwagi na różną dostępność danych;
- odnosiły się do różnego poziomu agregacji danych statystycznych z uwagi na brak dostępności wszystkich przydanych danych na poziomie gminy (część dla powiatów, a część dla województwa).

Tab. 2. Synteza diagnozy stanu GZM wg 5 aspektów (z podziałem na pod-aspekty)

Aspekt środowiskowy	
Zasoby przyrodnicze	
	Mimo intensywnych przekształceń środowiska, wynikających z wieloletniej działalności przemysłowej, GZM wyróżnia się dużą powierzchnią terenów zieleni, w tym zwłaszcza lasów (ok. 1/4 powierzchni GZM) i relatywnie dobrym dostępem do terenów zieleni publicznej (urządzonej).
Jakość powietrza	
	Obszar GZM zmaga się z problemami wynikającymi z zanieczyszczenia powietrza (niskiej emisji), pochodzącymi przede wszystkim z indywidualnych źródeł ciepła (spalanie paliw stałych, w tym niskiej jakości, w przestarzałych urządzeniach grzewczych) i transportu samochodowego; to przede wszystkim pyły zawieszane (PM10 i PM2,5), i benzo(a)piren oraz dwutlenek azotu (NO ₂). Znacznie mniejszy udział stanowią emisje zanieczyszczeń z działalności przemysłowej, z uwagi na obowiązek stosowania urządzeń odpylających.
	Oprócz indywidualnych działań gmin, GZM włącza się w ograniczanie niskiej emisji, m.in. poprzez takie inicjatywy jak Program działań na rzecz ograniczenia niskiej emisji (ok. 95,71 mln zł na 170 projektów zgłoszonych przez gminy członkowskie w latach 2020-2021 r.).
Gospodarka odpadami	
	GZM należy do metropolii o najwyższym udziale odpadów zebranych selektywnie w relacji do ogółu odpadów komunalnych (w GZM wynosi on 40% - wyższy udział notują tylko aglomeracja trójmiejska i krakowska).
	GZM boryka się z problemami związanymi z gospodarką odpadami, m.in. z: licznymi dzikimi wysypiskami, niewystarczającą przepustowością instalacji do segregowania odpadów, brakiem biogazowni czy instalacji termicznego przekształcania odpadów komunalnych na swoim terenie. Część gmin członkowskich już teraz ma problem z osiągnięciem wymaganego ustawą poziomu przygotowania do ponownego użycia i recyklingu odpadów komunalnych.
Gospodarka wodami	
	W 2020 r. na każdego mieszkańca GZM przypadało 64,3 m ³ zużycia wody ogółem, co sytuuje GZM wśród metropolii oszczędnie gospodarujących wodą. Co więcej, pod względem zużycia wody przez gospodarstwa domowe w przeliczeniu na 1 mieszkańca GZM z wynikiem 32,5 m ³ wypada najkorzystniej wśród wszystkich obszarów metropolitalnych w kraju.
	Wyjątkowo wysoki – na tle kraju i innych metropolii – jest wolumen nieoczyszczonych ścieków przemysłowych, odprowadzanych do wód lub gleb (w 2020 r. wynosił on 53 tys. dam ³) i wolumen ścieków przemysłowych, zawierających substancje szczególnie szkodliwe dla środowiska wodnego (w 2020 r. było to ok. 48 tys. dam ³).
	W GZM, zwłaszcza w rdzeniu, występuje zarówno zagrożenie podtopieniami (w wyniku nawałnych opadów), jak i suszą m.in. w związku z wysokim stopniem uszczelnienia nawierzchni (ok. 30% powierzchni GZM), nieprzystosowaniem kanalizacji deszczowej do intensywnych opadów deszczu i brakiem lokalnej retencji.
Zanieczyszczenie gleby	
	Na terenie GZM występuje silne zanieczyszczenie gleb metalami ciężkimi (ołowiem i kadmem) – w dużej mierze to tzw. zanieczyszczenia obszarowe – historyczne, będące ubocznym skutkiem trwającej wiele dziesięcioleci eksploatacji złóż naturalnych oraz działalności ciężkiego przemysłu, a obecnie od komunikacji.
Adaptacja do zmian klimatu	
	W latach 2017-2019 opracowane zostały Miejskie Plany Adaptacji do zmian klimatu (MPA) dla 12 miast GZM (Bytom, Chorzów, Czeladź, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Katowice, Mysłowice, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Tychy i Zabrze). Realizowane są wynikające z nich zadania z zakresu zielonej i niebieskiej infrastruktury oraz poprawy bioróżnorodności.

Aspekt środowiskowy	
	Położenie GZM na głównym dziale wodnym w Polsce (między Odrą i Wisłą) może powodować niedobory wody z powodu wyższego (niż z innych obszarów) odpływu wód powierzchniowych.
Transformacja energetyczna	
	Znaczny udział górnictwa i innych sektorów gospodarki o wysokiej energochłonności sprawia, że GZM jest bardziej narażona na negatywne skutki transformacji energetycznej; głównym źródłem produkcji energii elektrycznej i ciepła pozostaje węgiel kamienny (71,8% produkcji ciepła ogółem w 2020 r.), a województwo śląskie zużywa najwięcej węgla wśród województw. Emisja CO ₂ z zakładów szczególnie uciążliwych w powiatach GZM wyniosła 18,6 mln t. w 2020 r.
	Udział odnawialnych źródeł energii (OZE) w produkcji energii i ciepła w województwie śląskim, w tym w GZM jest niewielki i od kilku lat należy do najniższych w kraju (w 2019 r. wyniósł odpowiednio 4,4% i 2,8% wobec 15,5% i 9,5% w kraju).
Aspekt przestrzenny i transportowy	
Jakość przestrzeni publicznej	
	GZM to ośrodek policentryczny, należący do czołowych polskich obszarów metropolitalnych, jedyny ustanowiony ustawowo.
	Problemem rdzenia jest wyludnianie się śródmieść, a w konsekwencji występowanie licznych pustostanów: w niektórych miastach na prawach powiatu na 100 lokali mieszkalnych przypada więcej niż jedno mieszkanie opuszczone – ponad dwukrotnie więcej niż przeciętnie w Polsce.
	Dostępność terenów rekreacyjnych w GZM jest większa niż średnio w Polsce i województwie śląskim (w 2019 r. wynosiła 25,9 m ² na 1 mieszkańca, wobec odpowiednio 20,2 m ² i 15,9 m ²). Liczne są także zbiorniki wodne (pochodzenia antropogenicznego), które mają duże znaczenie rekreacyjne, a także krajobrazowe;
	Ważnym problemem jest tzw. „betonoza”, czyli nadmierne zabudowywanie terenów w miastach i nadmierne uszczelnianie powierzchni, zmniejszanie terenów zieleni publicznej oraz terenów przyrodniczych i rekreacyjnych (tereny nieprzepuszczalne pokrywają około 30% powierzchni GZM). Działania te przekładają się na wysokie ryzyko występowania niekorzystnych zjawisk, jak: susze, podtopienia z nawałnych opadów, miejskie wyspy ciepła, zagrożenia dla bioróżnorodności.
Tereny zdegradowane, w tym poprzemysłowe	
	W GZM występuje ponad 250 zwałowisk (hałd), wyrobisk i innych nieużytków pogórnictwa oraz liczne tereny poprzemysłowe (o łącznej powierzchni ok. 63 km ²), z których część stanowią obiekty zdegradowane i niebezpieczne. Nieuregulowane kwestie własnościowe utrudniają zagospodarowanie tych terenów.
Mieszkalnictwo	
	W skali całej GZM odnotowuje się relatywnie wyższą liczbę mieszkań w stosunku do liczby mieszkańców niż w innych obszarach metropolitalnych. Dostępność mieszkań rośnie: z jednej strony za sprawą zmniejszającej się liczby ludności, z drugiej, za sprawą wzrostu liczby lokali mieszkalnych.
	W GZM problemem jest niewystarczająca dostępność cenowa mieszkań i ich niski standard. GZM należy do obszarów o największej skali niezaspokojonych potrzeb mieszkaniowych wśród osób o relatywnie niskich dochodach. Świadczy o tym największy wśród wszystkich polskich metropolii popyt na lokale komunalne.
Mobilność i różne formy transportu	
	GZM charakteryzuje się bardzo gęstą siecią drogową (na 100 km ² przypada tu 250,19 km dróg, podczas gdy średnia wojewódzka wynosi 206,7 km), autostradową (135 km) i kolejową (łączna długość eksploatowanych linii kolejowych w województwie wynosi 1 912 km w 2020 r.), co stanowi 9,8% tego typu infrastruktury w Polsce, jak i dobrymi połączeniami komunikacyjnymi z innymi ośrodkami miejskimi, międzynarodowym portem lotniczym i bardzo dobrze rozwiniętą siecią transportu publicznego.

Aspekt przestrzenny i transportowy	
	Obecnie organizacja publicznego transportu zbiorowego (poprzez Zarząd Transportu Metropolitalnego – ZTM) jest jednym z wiodących obszarów aktywności GZM. ZTM organizuje 459 linii komunikacji miejskiej: 421 linii autobusowych, 30 linii tramwajowych oraz 8 linii trolejbusowych, po których codziennie porusza się ok. 1500 pojazdów pod szyldem ZTM, docierając do ok. 7 tys. przystanków i pokonując ponad 100 mln km rocznie (dane za 2020 r.).
	W GZM znajduje się obecnie prawie 600 km dróg rowerowych na terenie 36 gmin. Powstają również nowe lokalne i międzygminne połączenia rowerowe (m.in. wg założeń opracowania pt. Studium Systemu Tras Rowerowych, 2018). Oprócz tego GZM podejmuje różne inicjatywy w zakresie polityki rowerowej jak np. Rower Metropolitalny czy velostrady.
Planowanie przestrzenne	
	Na tle województwa śląskiego, GZM cechuje relatywnie niskie pokrycie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (łączne pokrycie mpzp w GZM wynosiło 67% i było nieco niższe niż w całym woj. śląskim - 71%). W obrębie samej GZM sytuacja jest pod tym względem bardzo zróżnicowana. Niskie pokrycie planami na obszarach podlegających suburbanizacji skutkuje chaotycznym zagospodarowywaniem przestrzeni podmiejskich.

Aspekt społeczny	
Podstawowe procesy ludnościowe	
	W 2021 r. GZM zamieszkiwało 2,21 mln osób (49,6% ludności województwa śląskiego, przy 20% jego powierzchni). Średnia gęstość zaludnienia wynosiła 869 osób na 1 km ² (blisko 3-krotnie więcej niż średnia dla województwa śląskiego: 363 os./km ²).
	GZM jako całość jest obszarem dotkniętym długofalowym procesem depopulacji, na który składają się 3 równoległe problemy: niski poziom urodzeń, wysoka liczba zgonów i ujemne saldo migracji. Ruch naturalny przyczynia się do depopulacji GZM w większym stopniu niż procesy migracyjne. Proces depopulacji jest nierównomierny – gminy z otoczenia rdzenia zyskują mieszkańców w procesie suburbanizacji, a miasta rdzenia tracą mieszkańców, co przy obecnych trendach może spowodować spadek populacji GZM jako całości o ponad 10% już w 2035 r.
	Po rozpoczęciu wojny w Ukrainie, na terenie GZM osiedliło się ok. 300 tys. uchodźców, przede wszystkim w miastach. Jeśli część z tych osób zdecyduje się na stałe związać z regionem, może to przynajmniej częściowo osłabić trendy dezurbanizacyjne i depopulacyjne.
	W związku z postępującym starzeniem się społeczeństwa, udział osób starszych dynamicznie rośnie. Jest to szczególnie widoczne w większości gmin rdzenia, dotkniętych procesami suburbanizacji. W 2020 r. w GZM na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadło 70,7 osób w wieku nieprodukcyjnym (więcej niż na poziomie województwa i kraju). Osoby powyżej 60 roku życia stanowiły w 2020 r. 28,4% populacji GZM (przy 27,2% w województwie śląskim i 25,6% w kraju).
	Dużym problemem jest odpływ młodych ludzi z GZM. Odróżnia to GZM od innych największych metropolii w Polsce, w których liczba młodzi i młodych dorosłych wyraźnie się zwiększa. Między 2019 i 2020 r. liczba młodych dorosłych zmniejszyła się przeciętnie o 1 os. na każdy 1000 mieszkańców (ogółem).
	W GZM przeciętna oczekiwana długość życia jest krótsza niż średnia dla Polski (dotyczy to mężczyzn, jak i kobiet), co dodatkowo pogorszyła pandemia COVID-19 (w obliczu pandemii oczekiwana długość życia uległa skróceniu o 0,8 roku w przypadku kobiet i aż o 1,5 roku w przypadku mężczyzn).
Spójność społeczna i włączenie społeczne	
	Pod względem problemów społecznych sytuacja GZM jest statystycznie lepsza niż w skali kraju, co znajduje potwierdzenie w relatywnie niskim odsetku osób korzystających z pomocy społecznej. Wynika to m.in. z wyższego poziomu dochodów mieszkańców. Statystyki pokazują natomiast istotne różnicowania wewnętrzne.

Aspekt społeczny	
	Województwo śląskie zajmuje pierwsze miejsce wśród województw pod względem liczby osób z niepełnosprawnościami – w przypadku GZM ich udział w ogóle populacji szacuje się na poziomie 12% (5. miejsce wśród 8 największych obszarów metropolitalnych w Polsce).
	Mimo ogólnie niskiego poziomu bezrobocia, zwraca uwagę jego duże zróżnicowanie wewnątrz GZM. W niektórych miastach stanowi ono poważny problem, także ze względu na strukturę – duży udział osób trwale wykluczonych z rynku pracy, o niskich kwalifikacjach i niskim potencjale aktywizacyjnym. Kobiety stanowią większość bezrobotnych w GZM (54%), pomimo mniejszego udziału zarówno w populacji osób aktywnych zawodowo, jak i populacji w wieku produkcyjnym ogółem.
Infrastruktura społeczna, dostęp do usług	
	Na tle Polski, województwo śląskie i GZM wyróżnia wysoki poziom infrastruktury ochrony zdrowia – region jest ogólnopolskim liderem w wielu dziedzinach medycyny (m.in. kardiologia i kardiochirurgia, ortopedia i traumatologia narządu ruchu, transplantologia, rehabilitacja medyczna, onkologia), posiada znacznie większą dostępność łóżek i personelu medycznego. Medycyna i ochrona zdrowia stanowią jedną z Inteligentnych Specjalizacji Województwa Śląskiego.
	W GZM z roku na rok przybywa różnorodnych imprez artystyczno-rozrywkowych i sportowych o charakterze masowym i ogólnopolskiej popularności (np. FEST Festival, OFF Festival) wzrasta też tęczna liczba ich uczestników. W rekordowym 2018 r. zorganizowano 552 imprezy masowe, w których wzięło udział ponad 3,1 mln osób. Mimo znacznego spadku liczby wydarzeń spowodowanego pandemią COVID-19, w ostatnim roku można było już zaobserwować większą ilość organizowanych wydarzeń.
	W gminach rdzenia znajdują się największe i najbardziej znaczące instytucje kultury. Na miano kulturalnego centrum GZM zasługują niewątpliwie Katowice, kumulujące wszystkie obecne na obszarze GZM funkcje kulturalne.
	Wskaźnik liczby muzeów na 100 tys. mieszkańców w GZM jest nieznacznie niższy niż średnia dla Polski (2,1 wobec 2,4) - wg stanu na 2020 r., choć zarazem wyższy, niż na poziomie całego województwa (1,8).
	Mimo rosnącej liczby placówek opieki żłobkowej i przedszkolnej w GZM, problem dostępności usług opiekuńczych może przyczyniać się do wyraźnie niższej aktywności zawodowej kobiet niż mężczyzn. W 2020 r. współczynnik aktywności zawodowej kobiet w województwie śląskim wyniósł 46,3%, z kolei dla mężczyzn było to 61,7%.
	Na poziomie podstawowym i ponadpodstawowym jakość kształcenia w GZM nie wyróżnia się na tle województwa i kraju. Jednak na poziomie poszczególnych gmin GZM ujawniają się bardzo wyraźne różnice – gorsze wyniki w nauce odnotowują uczniowie z niektórych miast rdzenia. Wyzwaniem pozostaje dostosowywanie siatki szkół do zmieniającej się sieci osadniczej oraz rozwój potęgzeń transportowych w kontekście zapewnienia dostępu do bardziej skoncentrowanej przestrzennej oferty placówek edukacji ponadpodstawowej.
	W GZM siedzibę ma 18 szkół wyższych, a także 15 filii i wydziałów zamiejscowych uczelni. Wielość i różnorodność szkół wyższych na obszarze GZM stwarza dobrą bazę do kształcenia wysoko wykwalifikowanych kadr oraz umacniania pozycji GZM jako ośrodka badawczo-naukowego.
	Oferta szkół wyższych z GZM nie jest postrzegana jako atrakcyjna, zarówno w rankingach, jak i w opiniach części interesariuszy. Może to być powodem widocznej w ostatnich latach tendencji spadkowej, zarówno pod względem liczby uczelni w GZM i liczby studentów (w roku akademickim 2020/21 w GZM studiowało tylko niespełna 90 tys. studentów). Oferta i prestiż szkół wyższych jest też czynnikiem wpływającym na decyzje migracyjne młodych ludzi, którzy wyjeżdżają do konkurencyjnych ośrodków akademickich (np. Kraków, Wrocław, Warszawa).
Bezpieczeństwo publiczne	
	Na tle kraju i obszarów metropolitalnych (FUA), GZM (zwłaszcza rdzeń) należy do obszarów o najwyższym poziomie przestępczości (przeciętnie 75,5 tys. przestępstw rocznie, średnio 31 przestępstw na 1000 mieszkańców). Do najczęstszych naruszeń prawa należą przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarstwu. Wzrost korzystania usług cyfrowych i zakupów internetowych nasilił też występowanie cyberprzestępstw.

Aspekt społeczny**Partycypacja społeczna**

	<p>W GZM zidentyfikowano relatywnie niski poziom aktywności społecznej, partycypacji wyborczej, a także słabo rozwiniętą sieć podmiotów ekonomii społecznej. Może to częściowo wynikać z odpływu młodych, aktywnych osób, które zwykle wykazują się dużą aktywnością społeczną i są osobami o relatywnie wysokich kwalifikacjach. Spośród gmin, w których organizowano co najmniej trzy edycje budżetu obywatelskiego w latach 2015-2020, najwyższa frekwencja wystąpiła w Łędzinach (19,6%), Mikołowie (15,5%), Piekarach Śląskich (14,9%) i Zabrze (14,6%), a najniższa w Knurowie (2%), Będzinie (3,3%), Rudzie Śląskiej (4,3%) i Chorzowie (5,2%). W 2021 roku w ramach VIII edycji Budżetu Obywatelskiego w Katowicach w głosowaniu wzięło udział 43 382 mieszkańców Katowic, co dało frekwencję na poziomie 15,84 %.</p>
---	--

Aspekt gospodarczy**Potencjał gospodarki**

	<p>Silne tradycje przemysłowe, rozwinięta infrastruktura przemysłowa, transportowa, logistyczna w połączeniu z wykształconymi kadrami i dostępem do bazy akademickiej sprawiają, że w GZM występuje wysoka koncentracja firm produkcyjnych. Skutkuje to znaczącym udziałem GZM w eksporcie Polski. Pierwsze miejsce pod względem wartości eksportu zajmuje przemysł motoryzacyjny, duże znaczenie mają też hutnictwo stali, produkcja wyrobów z porcelany i ceramiki, hutnictwo szkła czy przetwórstwo tworzyw sztucznych.</p>
	<p>GZM i województwo śląskie należą do najbardziej rozwiniętych gospodarczo obszarów kraju, o dużym potencjale infrastrukturalnym, technicznym i instytucjonalnym: 7,7% PKB Polski jest wytwarzane w podregionach tworzących GZM. Z punktu widzenia wkładu do PKB, największą rolę odgrywa podregion katowicki, odpowiadający w 2019 r. za 21% PKB całego woj. śląskiego. Na kolejnych pozycjach są: podregion sosnowiecki i gliwicki (odpowiednio 13% i 12%), tyski (10%) i bytomski (7%).</p>
	<p>Trwająca od trzech dekad transformacja społeczno-energetyczna i dysproporcje pomiędzy podregionami przyczyniają się do utraty znaczenia GZM pod względem wytworzonego PKB. Udział GZM w PKB Polski maleje. W 2010 r. podregiony statystyczne zlokalizowane w GZM generowały 8,4% krajowego PKB, natomiast w 2019 r. już tylko 7,7%. Ponadto gminy dotknięte problemami społeczno-gospodarczymi cechują się relatywnie niższą konkurencyjnością, mniejszą atrakcyjnością gospodarczą w stosunku do innych dużych miast i ograniczonymi możliwościami inwestycyjnymi.</p>
	<p>Atutem GZM jest dostęp do wykwalifikowanej siły roboczej, infrastruktury transportowej, instytucji otoczenia biznesu, terenów inwestycyjnych i instrumentów wsparcia (Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna), co sprzyja inwestycjom zagranicznym. Ponad 60% podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego z województwa śląskiego działa w GZM.</p>
	<p>Wartość kapitału zagranicznego ulokowanego w GZM rośnie (mimo spadku liczby podmiotów zagranicznych). Pod względem tempa przyrostu inwestycji w stosunku do 2014 r. GZM zajmuje trzecie miejsce wśród 8 największych obszarów metropolitalnych w Polsce (wzrost o 30%). Wyprzedza ją pod tym względem tylko metropolia poznańska (wzrost o 57%) i wrocławska (wzrost o 55%). Jeśli uwzględnić różnice w wielkości poszczególnych obszarów metropolitalnych, obecna pozycja GZM pod względem obecności kapitału zagranicznego jest przeciętna na tle innych metropolii.</p>
	<p>Dysproporcje między gminami GZM przejawiają się w poziomie życia mieszkańców. Mieszkańcy miast takich jak: Katowice i Gliwice są równie zamożni pod kątem dochodów jak mieszkańcy innych największych miast w Polsce (średnio jest to odpowiednio 6 176 zł i 5 890 zł), podczas gdy mniejsze ośrodki oferują niższe wynagrodzenia (w Świętochłowicach czy Rudzie Śląskiej pracownicy otrzymują ok. 4 400 zł). Zgodnie z aktualnymi prognozami gospodarczymi, dystans mniejszych gmin do wiodących ośrodków będzie ulegał zwiększeniu.</p>

Struktura gospodarki

	<p>Pod względem wytwarzanej wartości dodanej w GZM wciąż dużą rolę odgrywa przemysł. W podregionach: tyskim, sosnowieckim i gliwickim przemysł rozwija się mocniej niż usługi. Natomiast w podregionie katowickim dominuje sektor usług, a coraz większy udział w gospodarce mają nowoczesne usługi dla biznesu i branża IT.</p>
---	--

Aspekt gospodarczy	
	Pod względem struktury zatrudnienia, GZM jest jednym z najbardziej uprzemysłowionych obszarów w Polsce i w UE. Zatrudnieni w przemyśle i przetwórstwie przemysłowym stanowią ponad 30% ogółu pracujących (poza mikroprzedsiębiorstwami).
Przedsiębiorczość	
	W 2020 r. na obszarze GZM zarejestrowanych było ponad ćwierć miliona firm (5,5% wszystkich firm zarejestrowanych w kraju). W strukturze przedsiębiorstw w GZM znaczący jest udział podmiotów relatywnie dużych, o większym potencjale inwestycyjnym i innowacyjnym (co m.in. wynika z ówczesnej obecności tzw. dużych zakładów przemysłowych). W strukturze przedsiębiorstw dominują mikroprzedsiębiorstwa (1808 firm na 10 tys. mieszkańców). Znacznie mniej jest małych (69,1), średnich (14,5) i dużych przedsiębiorstw (2,4 firmy na 10 tys. mieszkańców).
	W skali całej GZM, liczba przedsiębiorstw zwiększyła się w ostatniej dekadzie o 10%, co oznacza dwukrotnie wolniejszy przyrost niż w skali kraju. W strukturze nowopowstałych firm relatywnie mniejszy udział mają firmy z sektorów wiodochłonnych.
Metropolitalność	
	Funkcje metropolitalne w niektórych gminach GZM wykształcały się z pewnym opóźnieniem w stosunku do innych ośrodków krajowych i zagranicznych z uwagi na wcześniejszą dominującą rolę ośrodka przemysłowego (do końca lat 80. XX w.). Wciąż GZM nie jest dostatecznie rozpoznawalna jako „gracz” w sieci metropolii krajowych i zagranicznych (cechą typową dla metropolii jest jej intensywniejsze funkcjonowanie w sieci powiązań z innymi metropoliami niż z bezpośrednim otoczeniem). Funkcje metropolitalne GZM wymagają wzmocnienia. Spośród 13 badanych wskaźników metropolitalności, jedynie w 4 obszarach wartość danego wskaźnika dla GZM była wyższa od wyniku przynajmniej jednej polskiej aglomeracji (wzrost gospodarczy, obciążenie demograficzne, przyrost populacji i potencjał ICT).
Innowacyjność	
	Metropolia, dzięki koncentracji konkurencyjnych podmiotów gospodarczych oraz działaniom instytucji publicznych, wytworzyła dosyć wcześnie, na tle innych regionów ekosystem wspierający rozwój przemysłu 4.0 (klaster SAAM, Centrum Przemysłu 4.0 na Politechnice Śląskiej), dzięki któremu staje się wiodącym regionem w Polsce w tym obiecującym kierunku rozwoju.
	GZM zajmowała drugie miejsce w latach 2018-2021 wśród wszystkich obszarów metropolitalnych w Polsce pod względem liczby zgłoszeń patentowych ogółem. Większość zgłoszeń patentowych (54%) pochodziła z jednostek naukowych lub szkół wyższych.
	Jednakże uwzględniając liczbę mieszkańców, GZM zajmuje 7 miejsce na 8 największych obszarów metropolitalnych w Polsce pod względem liczby wniosków patentowych na 1 milion osób.
	Biorąc pod uwagę liczbę mieszkańców GZM, Metropolia zajmuje przedostatnie miejsce wśród 8 głównych obszarów metropolitalnych pod względem liczby pracujących w usługach wiodochłonnych (gorzej wypada aglomeracja trójmiejska), pomimo że licząc bezwzględną liczbę pracujących w tych usługach GZM zajmuje drugie miejsce wśród 8 głównych obszarów metropolitalnych (za aglomeracją warszawską).
	W stosunku do innych, polskich metropolii w GZM powstaje relatywnie mniej nowych przedsiębiorstw, a także rzadziej są to przedsiębiorstwa z branż o dużym potencjale innowacyjności i wysokiej techniki. W latach 2016-2020 na terenie GZM powstało blisko 6 tys. nowych firm w sektorach technologicznych, jednak w relacji do liczby mieszkańców GZM wzrost ten jest niższy niż w przypadku innych krajowych metropolii.
Dekarbonizacja gospodarki	
	Ze względu na postępującą transformację energetyczną w najbliższych dekadach działalność górnicza oraz wykorzystanie węgla jako źródła energii będzie stopniowo ograniczane. Proces ten będzie wpływać nie tylko na zatrudnienie w górnictwie, ale także w powiązanych z nim branżach. Jest to dla gospodarki GZM zarówno wyzwanie (przebranżowienie, zagospodarowanie terenów poprzemysłowych), jak i szansa rozwojowa (nowe branże przemysłowe i usługowe). Proces dekarbonizacji może być jednak spowolniony z powodu obecnie trwającej wojny w Ukrainie.

Aspekt gospodarczy	
	W 2041 r. planowane jest zamknięcie ostatniej kopalni węgla kamiennego na terenie GZM. W związku z transformacją energetyczną szacuje się, że 110-120 tys. osób może wymagać przekwalifikowania i przebranżowienia. Istnieje zagrożenie społecznymi napięciami wokół procesu transformacji gmin górniczych. Wyzwaniem może być też silne przywiązanie do tradycji górniczych i trudność w przekwalifikowaniu zawodowym.
Zasoby pracy	
	GZM posiada rozwinięty rynek pracy, atrakcyjny zarówno z perspektywy pracowników, jak i pracodawców. Przeciętne zatrudnienie w GZM wynosiło 686 tys. osób (drugie miejsce po Warszawie) – na koniec 2020 r.; liczba ta nie uwzględnia osób zatrudnionych w mikroprzedsiębiorstwach.
	Szkoły branżowe i techniczne w GZM kształcą głównie w zakresie różnego rodzaju usług społecznych, a także w zawodach związanych z przemysłem spożywczym i gastronomią lub mechaniką (poza mechaniką pojazdową). Natomiast inne gałęzie (jak: elektronika, przemysł samochodowy, transport i logistyka, branża informatyczna) nie mają w GZM większego zaplecza szkoleniowego, niż w innych metropoliach.
	Najpopularniejsze kierunki studiów w GZM w 2020 r. to: I miejsce: biznes, zarządzanie, administracja lub prawo (22%), II miejsce: kierunki związane z medycyną, zdrowiem lub opieką społeczną (19%), co zdecydowanie wyróżnia GZM na tle innych dużych ośrodków metropolitalnych.
	W 2020 r. na kierunkach inżynierskich, informatycznych lub inne ścisłych (np. matematycznych, statystycznych) studiowało 21% studentów – znacznie mniej niż w metropolii krakowskiej czy wrocławskiej.
	Ze względu na procesy demograficzne i wysoką konkurencję między GZM a innymi regionami (w przyciąganiu potencjalnych mieszkańców, studentów, wysoko wykwalifikowanych pracowników, inwestorów czy turystów) niedobór pracowników może stanowić barierę rozwoju gospodarczego GZM.
	Niepokojącą tendencją dla GZM jest relatywnie niska stopa aktywności zawodowej i pogłębiający się powoli dystans w tym zakresie między województwem śląskim a resztą kraju. Niski poziom aktywności zawodowej dotyczy zwłaszcza kobiet i osób powyżej 45 lat. Trend utrzymuje się niezmiennie od 2010 r.
Odporność gospodarki w kontekście pandemii COVID-19	
	Z uwagi na znaczącą rolę eksportu, GZM wykazuje dużą wrażliwość na globalne kryzysy gospodarcze. Konsekwencje pandemii COVID-19 najbardziej odczuły miasta o największym udziale w eksporcie z GZM: Dąbrowa Górnicza, Gliwice i Tychy.
Gospodarka senioralna	
	W związku z rosnącym udziałem seniorów w całości populacji GZM, polityki publiczne w większym stopniu powinny uwzględniać potrzeby tej grupy mieszkańców. Z uwagi na najwyższy w Polsce przeciętny poziom emerytur i rent w województwie śląskim (3 044,95 zł w 2021 r. w porównaniu ze średnią krajową w wysokości 2 623,26 zł), istnieją dobre warunki do rozwoju znaczenia produktów i usług z zakresu srebrnej gospodarki.
	Dotychczas cechą charakteryzującą GZM była relatywnie szybka rezygnacja z aktywności ekonomicznej na rzecz pobierania świadczeń emerytalnych. Obecnie obserwuje się odwrotny trend – w województwie śląskim notuje się jeden z najwyższych wskaźników pracujących emerytów (73 osoby na 1000 osób pracujących wobec 61 w Polsce).
	Nieustanny wzrost liczby i udziału osób w wieku starszym w ogólnej populacji stwarza szereg wyzwań w kontekście polityki społeczno-gospodarczej, takich jak malejący odsetek społeczeństwa aktywnego zawodowo, coraz większe obciążenie systemu emerytalnego i ochrony zdrowia, rosnące zapotrzebowanie na usługi opiekuńcze.

Aspekt instytucjonalny	
Ramy prawne funkcjonowania GZM	
	GZM jest jedynym obszarem metropolitalnym w Polsce powołanym w drodze ustawy (co daje instrumentarium zarządzania: prawne, finansowe i organizacyjne) oraz stale wypracowuje zasady współpracy (w oparciu o 5 lat funkcjonowania oraz doświadczenia poprzedniego związku międzygminnego z lat 2007-2018 pn. Górnośląski Związek Metropolitalny).
	Pod względem instytucjonalnym rolę i efektywność funkcjonowania GZM ograniczają takie czynniki jak: (1) ustawowe kompetencje GZM ograniczone do sześciu zagadnień, z pominięciem środowiska, określone w sposób niewystarczająco precyzyjny (zwłaszcza dotyczy to działań związanych z rozwojem społecznym i gospodarczym oraz ładem przestrzennym), (2) złożony (nieradko czasochłonny) proces decyzyjny związany z dużą liczebnością gmin członkowskich i ustawowym sposobem głosowania (podwójna większość głosów).
	Pod względem formalno-statystycznym: (1) brak spójności między obszarem GZM a powiatami (poza miastami na prawach powiatu, tylko 2 z 6 powiatów są w całości w GZM: bieruńsko-łędziński i będziński), (2) brak spójności z obszarem metropolitalnym stosowanym w statystyce europejskiej (Eurostat), (3) brak spójności terytorialnej między obszarem GZM a obszarem Związku Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego (stowarzyszenia samorządowego ds. Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych), wpływając na ograniczone możliwości pozyskiwania środków unijnych przez GZM.
	Wnioski (dotychczas 18) o włączenie do GZM, z których nie wszystkie „dopełniają” powiaty i które swoim charakterem (strukturą funkcjonalno-przestrzenną) zbliżone są do gmin otoczenia rdzenia (zmiana teoretycznie znacząco wpływałaby na zachowanie równowagi pomiędzy liczbą gmin rdzenia GZM a liczbą gmin otoczenia rdzenia GZM oraz odpowiednio ich powierzchnią i liczbą ludności). Dodatkowo, obecny sposób głosowania (podwójna liczba głosów) nie sprzyja rozwojowi funkcji metropolitalnych.
Cyfrowa inteligentna metropolia	
	W przypadku rozwiązań cyfrowych dla mieszkańców, województwo śląskie, w tym GZM wyróżnia się najwyższą w kraju liczbą aplikacji mobilnych udostępniających e-usługi dla mieszkańców (89), jak i odsetkiem urzędów, które takie aplikacje oferują (35,8%). Jest także liderem w obszarze otwartości danych (65,8% urzędów). Szereg projektów cyfrowych jest realizowanych przez GZM (np. Śląska Karta Usług Publicznych, GZM Data Store, portal InfoGZM).
	Brak skoordynowanego podejścia do ujednoczenia i wdrażania wspólnych rozwiązań cyfrowych w obszarze e-administracji w gminach członkowskich i Urzędzie Metropolitalnym (dotyczącego: e-usług, Biuletynów Informacji Publicznej, systemów informacji przestrzennej, opłat za parkowanie, itp.); pociąga to za sobą nieefektywne wydatkowanie środków na budowę, utrzymanie i rozwój systemów oraz na brak spójności w poruszaniu się po stronach internetowych podlegających gminom, bądź w korzystaniu z innych form e-administracji i płatności miejskich.

Źródło: Opracowanie własne

Podsumowaniem powyższych wniosków z Diagnozy Stanu GZM jest określenie wyzwań rozwojowych, dotyczących szerokiej grupy priorytetowych zjawisk i trendów, związanych ze: zmianami klimatu i transformacją energetyczną, procesami demograficznymi, minioną i obecną działalnością przemysłu ciężkiego, a także kwestii instytucjonalnych, jak niewystarczające kompetencje GZM wobec wyzwań i potrzeb związku metropolitalnego.

Wyzwania rozwojowe:

- są wskazówką do formułowania priorytetów do 2035 r., a dalej do odzwierciedlenia w celach i kierunkach działań GZM;
- mają charakter przekrojowy, tj. odnoszący się co najmniej do dwóch z pięciu aspektów analizowanych w Diagnozie Stanu GZM. Powiązania te przedstawia poniższa tabela (Tab. 3).

Tab. 3. Wyzwania rozwojowe GZM i ich powiązanie z diagnozą sytuacji

Wyzwanie rozwojowe	Aspekt środowiskowy	Aspekt przestrzenny i transportowy	Aspekt społeczny	Aspekt gospodarczy	Aspekt instytucjonalny
1. Nasilające się negatywne skutki zmian klimatu i transformacji energetycznej	✓	✓	✓	✓	
2. Negatywne procesy i trendy demograficzne		✓	✓	✓	
3. Negatywne skutki związane z minioną i obecną działalnością przemysłu ciężkiego	✓	✓	✓	✓	
4. Niedostatecznie rozwinięte funkcje metropolitalne			✓	✓	✓
5. Niewystarczające kompetencje GZM wobec wyzwań i potrzeb związku metropolitalnego		✓		✓	✓

Źródło: Opracowanie własne

Opis wyzwań rozwojowych wraz z uzasadnieniem ich wyboru i pożądanym zakresem aktywności, stanowiących odpowiedź na to wyzwanie zostały przedstawione tabelarycznie (Tab. 4).

Tab. 4. Opis wyzwań przekrojowych dla GZM w perspektywie do 2035 r.

Powiązanie z wnioskami z Diagnozy	Uzasadnienie wyzwania rozwojowego i odpowiedź na to wyzwanie do 2035 r.
Wyzwanie rozwojowe 1:	Nasilające się negatywne skutki zmian klimatu i transformacji energetycznej
Odniesienie do aspektów: <ul style="list-style-type: none"> • środowiskowego, • przestrzennego i transportowego, • społecznego, • gospodarczego 	<p>Uzasadnienie:</p> <p>Skuteczna polityka klimatyczna to współcześnie najważniejszy globalny megatrend, który wpływa i wpływać będzie na życie jednostki i społeczeństw. Zmiany klimatu (coraz częściej występujące ekstremalne zjawiska pogodowe: fale upałów, podtopienia, trąby powietrzne) – jako zjawisko globalne – wymagać będą podejmowania systemowych działań, jak: zmiana sposobów produkcji (redukcja gazów cieplarnianych, w tym zwłaszcza CO₂), odejście od źródeł ciepła opartych na paliwach kopalnych, zmiana zachowań konsumpcyjnych i preferencji w przemieszczaniu się, zagospodarowaniu terenów zurbanizowanych, w sposobie rolniczego i hodowlanego użytkowania gruntów.</p> <p>Odpowiedź na wyzwanie rozwojowe:</p> <p>W GZM działania na rzecz adaptacji do zmian klimatu odnosić się będą przede wszystkim do takich kwestii jak: (1) ograniczanie górnictwa węgla kamiennego, (2) dostosowanie przestrzeni do zmian klimatu oraz (3) poprawa jakości powietrza (redukcja niskiej emisji).</p> <p>Transformacja energetyczna powinna być zaawansowana, wpływając na poprawę jakości środowiska, poprawę odporności miast i systemów transportowych na ekstremalne zjawiska pogodowe (fale upałów, burze i wichury, podtopienia na skutek nawałnych opadów). Pod względem społeczno-gospodarczym polityka klimatyczna będzie generować problemy związane z dezaktywacją zawodową i emigracją, wywołaną „poszukiwaniem pracy”.</p>
Wyzwanie rozwojowe 2:	Negatywne procesy i trendy demograficzne
Odniesienie do aspektów: <ul style="list-style-type: none"> • przestrzennego i transportowego, 	<p>Uzasadnienie:</p> <p>GZM należy do obszarów wykazujących wyjątkowo niekorzystne procesy i trendy demograficzne (niewielka liczba urodzeń i ujemne saldo migracji, starzejące się społeczeństwo); stwarza to szereg wyzwań natury gospodarczej i przestrzennej (nie tylko</p>

Powiązanie z wnioskami z Diagnozy	Uzasadnienie wyzwania rozwojowego i odpowiedź na to wyzwanie do 2035 r.
<ul style="list-style-type: none"> • społecznego, • gospodarczego, 	<p>wyludnianie się centrów miast, ale kurczenie się miast). Do tej pory społeczno-gospodarczy wpływ depopulacji był częściowo równoważony poprzez stopniowe zwiększanie aktywności zawodowej mieszkańców i udział w rynku pracy pracowników dojeżdżających.</p> <p>W kolejnych dekadach wyraźny ubytek ludności stanie się barierą dla rozwoju funkcji metropolitalnych w GZM. Na trendy demograficzne wpływ mają wskaźniki dzietności i migracji. Niekorzystna struktura piramidy ludności (duży udział osób po wieku reprodukcyjnym lub powoli z niego wychodzących) i ograniczone środki samorządów lokalnych na politykę prorodziną (w porównaniu do tych rozporządzanych przez rząd) sprawiają, że realistyczne jest co najwyżej pewne zbliżenie się do prognozy zastępowalności pokoleń.</p> <p>Odpowiedź na wyzwanie rozwojowe:</p> <p>Szansą na stabilizację sytuacji demograficznej regionu jest migracja krajowa i międzynarodowa – zachęcenie pracowników do stałego osiedlenia się zwłaszcza pracowników o wysokich kwalifikacjach, a także młodych ludzi do studiowania w GZM. Tocząca się wojna w Ukrainie, wywołana przez Rosję, może pozytywnie wpłynąć na sytuację demograficzną, nie tylko w GZM, ale i w Polsce.</p>
Wyzwanie rozwojowe 3	Negatywne skutki związane z minioną i obecną działalnością przemysłu ciężkiego
<p>Odniesienie do aspektów:</p> <ul style="list-style-type: none"> • środowiskowego, • przestrzennego i transportowego, • społecznego, • gospodarczego 	<p>Uzasadnienie:</p> <p>Gminy utrzymujące się z górnictwa węgla kamiennego (obecnie i wcześniej) dotknięte są długotrwałymi negatywnymi następstwami społeczno-gospodarczymi i przestrzennymi, związanymi m.in. z: (1) relatywnie niskim poziomem wykształcenia, a tym samym niską gotowością do przebranżowienia, (2) istniejącymi terenami poprzemysłowymi, (3) skutkami tzw. szkód górniczych (występujących długo po zakończeniu działalności górnictwa) – wpływającymi na jakość substancji mieszkaniowej, infrastruktury technicznej i transportowej, (4) koniecznością zagospodarowania i rewitalizacji w przyszłości istniejących terenów górniczych, szczególnie obiektów i powierzchni związanych z produkcją węgla kamiennego.</p> <p>Odpowiedź na wyzwanie rozwojowe:</p> <p>Zakłada się zahamowanie lub odwrócenie tych negatywnych trendów społeczno-gospodarczych i przestrzennych, poprzez poprawę jakości przestrzeni publicznej, środowiska i infrastruktury, rozwój i promocję innowacyjnej i zielonej gospodarki, a także działania o „miękkim” charakterze dla efektywniejszego przebranżowienia się, poprawy osiągnięć edukacyjnych, aktywizowania lokalnych społeczności, co może wpłynąć na przyciągnięcie inwestorów i zmniejszenie odpływu mieszkańców.</p>
Wyzwanie rozwojowe 4:	Niedostatecznie rozwinięte funkcje metropolitalne
<p>Odniesienie do aspektów:</p> <ul style="list-style-type: none"> • społecznego, • gospodarczego, • instytucjonalnego 	<p>Uzasadnienie:</p> <p>Konurbacja katowicka (a wcześniej Górnośląski Okręg Przemysłowy) do końca lat 80. XX w. była strategicznym ośrodkiem przemysłu ciężkiego (hutnictwo, górnictwo i przetwórstwo węgla kamiennego). W tym okresie funkcje metropolitalne na tym obszarze były słabiej wykształcone w stosunku do innych ośrodków krajowych i zagranicznych (jak np.: siedziby ważnych instytucji i firm, ośrodki akademickie, obiekty kulturalne, rozrywkowe, usługowe). Wymagane jest wsparcie rozwoju funkcji wyższego rzędu i poprawa dostępności do nich.</p> <p>Odpowiedź na wyzwanie rozwojowe:</p> <p>Nastąpi intensyfikacja rozwoju funkcji metropolitalnych w oparciu o zasoby społeczne, infrastrukturalne, naukowe, innowacyjne i kulturowe, przyczyniając się do dynamicznego rozwoju GZM i jej rozpoznawalnego funkcjonowania w sieciowym układzie krajowych i międzynarodowych metropolii.</p>

Powiązanie z wnioskami z Diagnozy	Uzasadnienie wyzwania rozwojowego i odpowiedź na to wyzwanie do 2035 r.
Wyzwanie rozwojowe 5:	Niewystarczające kompetencje GZM wobec wyzwań i potrzeb związku metropolitalnego
Odniesienie do aspektów: <ul style="list-style-type: none"> • przestrzennego i transportowego • gospodarczego • instytucjonalnego 	Uzasadnienie: <p>Policentryczna struktura GZM (bez wyraźnie zauważalnych granic) oznacza, że gminy powiązane są ze sobą infrastrukturą komunalną i transportową oraz dzielą wspólnie wiele wyzwań rozwojowych, jak: jakość powietrza, spójna polityka przestrzenna, zapewnienie efektywnego publicznego transportu zbiorowego, zmiany społeczno-gospodarcze związane z transformacją energetyczną i szerzej z adaptacją do zmian klimatu. Od lat wymusza to potrzebę współpracy, gdyż radzenie sobie z tymi wyzwaniami przerastało możliwości jednej gminy. Jednocześnie zauważalne jest zjawisko konkurowania gmin GZM między sobą o inwestora i mieszkańca, wciąż niewystarczający poziom myślenia wspólnotowego, nieproduktywne spory utrudniające realizację przedsięwzięć o metropolitalnej skali.</p> <p>Funkcjonowanie GZM jako instytucji ma swoje uzasadnienie w strukturze przestrzenno-funkcjonalnej obszaru, a ustawowe powołanie związku metropolitalnego stworzyło podstawowe instrumentarium (prawne, finansowe, organizacyjne) dla sformalizowanej współpracy pojedynczych gmin. W pierwszych latach funkcjonowania GZM, wypracowane zostały różne formy aktywności (GZM jako: organizator publicznego transportu zbiorowego, organizator grup zakupowych, podmiot upowszechniający wspólne standardy dla gmin członkowskich, podmiot zarządzający centrum analityczno-badawczym, innowator testujący nowoczesne technologie, takie jak drony).</p> Odpowiedź na wyzwanie rozwojowe: <p>Sprostanie wysokim oczekiwaniom wobec GZM (jako instytucji) oznacza zabieganie o poszerzenie kompetencji ustawowych i zakresu działania Urzędu Metropolitalnego GZM, na rzecz wzmocnienia swej roli w procesach rozwojowych i integrowania gmin dotąd działających indywidualnie (myślenie w skali metropolii, a nie gminy).</p>

Źródło: Opracowanie własne

2.1 Przegląd kluczowych dokumentów strategicznych wyższego rzędu

W ramach prac analityczno-diagnostycznych dokonano przeglądu wybranych dokumentów międzynarodowych, w tym unijnych, krajowych i regionalnych w celu identyfikacji trendów, zjawisk i wyzwań, o charakterze globalnym, nadrzędnym i kierunkowym. Stanowiło to I etap prac nad Strategią Rozwoju GZM - prace przygotowawcze (Zeszyt nr 1, załącznik 4).

Na podstawie wstępnego przeglądu wybrano zestaw dokumentów najważniejszych pod kątem ich wykorzystania przy formułowaniu docelowych ustaleń strategicznych, a także dla zachowania spójności pomiędzy dokumentami strategicznymi. Jest to zgodnie z ustawową zasadą, że dokumenty niższego rzędu powinny uwzględniać - na ile to możliwe - ustalenia dokumentów wyższego rzędu.

Zestawienie wybranych dokumentów zawiera poniższa tabela (Tab. 5).

Tab. 5. Przegląd oraz najważniejsze wnioski z głównych krajowych i międzynarodowych dokumentów strategicznych

Lp.	Nazwa dokumentu	Najważniejsze wnioski
1	Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030”, Zgromadzenie Ogólne ONZ, 2015 r.	<p>Dokument przedstawia 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju dotyczących obszarów o kluczowym znaczeniu dla ludzkości (1. ubóstwo, 2. głód, 3. dobre zdrowie, jakość życia, 4. edukacja, 5. równość płci, 6. czysta woda i warunki sanitarne, 7. czysta i dostępna energia, 8. wzrost gospodarczy i praca, 9. innowacyjność, przemysł i infrastruktura, 10. mniej nierówności, 11. zrównoważone miasta i społeczności, 12. odpowiedzialna konsumpcja i produkcja, 13. klimat, 14. życie pod wodą, 15. życie na lądzie, 16. pokój, sprawiedliwość, silne instytucje, 17. partnerstwo na rzecz celów).</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: część z celów (mających odniesienie do uwarunkowań polskich) ma swoje odzwierciedlenie w ustaleniach strategicznych; pośrednio też we wskaźnikach monitorowania postępów z wdrażania Strategii Rozwoju GZM (nawiązując do Agendy, GZM przygotowała 76 wskaźników rozwoju GZM, w oparciu o dane publiczne).</p>
2	Nowa Agenda Miejska ONZ, 2016 r.	<p>Dokument zawiera zobowiązania w zakresie zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich, podejmując kwestie m.in. mieszkalnictwa, infrastruktury, podstawowych usług, bezpieczeństwa żywnościowego, zdrowia, edukacji, godziwej pracy, bezpieczeństwa i zasobów naturalnych.</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: dokument stanowił inspirację do planowania i wdrażania działań zmierzających w kierunku zrównoważonego rozwoju metropolitalnego.</p>
3	Agenda Terytorialna UE 2030, 2020 r.	<p>Dokument określa ramy spójności terytorialnej w Europie oraz wskazuje bieżące wyzwania Europy (m.in. jakość zarządzania, nierówności społeczne i rosnąca presja na środowisko) i priorytety na najbliższe lata, do których należy m.in. zachowanie spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej, zrównoważony rozwój terytorialny czy neutralność klimatyczna.</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: dokument posłużył do ukierunkowania działań strategicznych w celu zachowania spójności z działaniami na szczeblu unijnym.</p>
4	Nowa Karta Lipska (UE) z 2016 r.	<p>Dokument ukierunkowuje rozwój w stronę sprawiedliwego, zielonego i produktywnego miasta i określa kluczowe zasady dobrego zarządzania miastami (m.in. zapewnienie usługom publicznym włączającego charakteru, skoordynowanie polityk miejskich pod względem przestrzennym, sektorowym i czasowym, usprawnianie i tworzenie nowych form partycypacji społeczeństwa w procesach decyzyjnych, zarządzanie wielopoziomowe czy podejmowanie decyzji w oparciu o rzetelną analizę określonej sytuacji lokalnej).</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: zapisy Karty stanowiły inspirację dla ustaleń strategicznych GZM.</p>
5	Plan Odbudowy dla Europy (Next Generation EU), 2021 r.	<p>To tymczasowy instrument odbudowy gospodarczej o wartości ponad 800 mld euro, który ma pomóc naprawić bezpośrednie szkody gospodarcze i społeczne spowodowane pandemią koronawirusa. W ramach dokumentu: środki zostaną rozdysponowane między różne programy i fundusze. Podstawą do przeznaczenia ww. środków na poszczególne inicjatywy są dokumenty celowe takie jak Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO) czy Terytorialny Plan Sprawiedliwej Transformacji (TPST).</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: zapisy tych dokumentów zostały uwzględnione w części wdrożeniowej.</p>

Lp.	Nazwa dokumentu	Najważniejsze wnioski
6	Europejski Zielony Ład, 2020 r.	<p>Dokument zawiera 10 priorytetów wspomagających osiągnięcie przez UE neutralności klimatycznej do 2050 r. (m.in. GOZ, renowacja, bioróżnorodność, zrównoważony transport czy B&R).</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: szczególnie istotny jest Mechanizm Sprawiedliwej Transformacji (MST), który obejmuje wsparcie w transformacji regionów pogórnich takich jak np. województwo śląskie (zaplanowano ok. 2,1 mld euro wsparcia) i zawiera konkretne kierunki działań dla tego obszaru; zapisy te zostały uwzględnione w części wdrożeniowej.</p>
7	Umowa Partnerstwa dla realizacji polityki spójności 2021-2027 w Polsce, 2022 r.	<p>Dokument określa strategię inwestowania funduszy europejskich w Polsce. Wskazuje na kluczowe priorytety UE, oczekiwane rezultaty oraz wyznacza obowiązujące ramy finansowe i wdrożeniowe.</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: zapisy Umowy zostały uwzględnione zarówno w ustaleniach strategicznych (priorytety, cele i kierunki działań), jak i w części wdrożeniowej.</p>
8	Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r., 2017 r.	<p>Dokument określa kluczowe wyzwania stojące przed Polską, sformułowane w formie 5 pułapek i barier rozwojowych (pułapka średniego dochodu, pułapka braku równowagi, pułapka przeciętnego produktu, pułapka demograficzna, pułapka słabości instytucjonalnej). Określa też 10 sektorów strategicznych.</p> <p>W GZM występują m.in. takie pułapki/bariery rozwojowe jak: cyfryzacja usług publicznych, internacjonalizacja firm, wsparcie zarówno dużych miast, jak i obszarów wiejskich oraz średnich miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze w takich wyzwaniach jak: transport publiczny, efektywność energetyczna czy jakość powietrza. Spośród 10 sektorów strategicznych w GZM to: sektor produkcji środków transportu, elektronika profesjonalna, sektor specjalistycznych technologii teleinformatycznych, sektor lotniczo-kosmiczny (drony), sektor produkcji urządzeń i nowoczesnych usług medycznych czy sektor odzysku materiałowego surowców.</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: zapisy stanowiły źródło pomysłów i inspiracji zarówno na etapie Diagnozy stanu GZM, jak do formułowania ustaleń strategicznych.</p>
9	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030, 2019 r.	<p>Dokument określa systemowe ramy prowadzenia polityki regionalnej. W najbliższych latach odegra on ważną rolę w procesie programowania środków publicznych, w tym funduszy UE, określając kluczowe wyzwania rozwojowe i cele polityki regionalnej do 2030 r. (w tym: zmiany klimatu i zagrożenia dla środowiska, wyzwania demograficzne, zarządzanie rozwojem, nierówności terytorialne i przestrzenne).</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: zapisy stanowiły inspirację i punkt odniesienia przy określaniu kierunków działań strategicznych oraz w części planistycznej.</p>
10	Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększenia Odporności (KPO), 2021 r.	<p>Dokument wskazuje 54 inwestycje i 48 reform – o wartości 158,5 mld zł (w tym 106,9 mld zł w postaci dotacji i 51,6 mld zł w formie preferencyjnych pożyczek), mających na celu wzmocnienie polskiej gospodarki i zwiększenie jej odporności na kryzysy. Inwestycje w ramach KPO mają sprostać kluczowym wyzwaniom rozwojowym i strategicznym w obszarach takich jak: odporność i konkurencyjność gospodarki, zielona energia i zmniejszenie energochłonności, transformacja cyfrowa, efektywność, dostępność i jakość systemu ochrony zdrowia, zielona, inteligentna mobilność oraz poprawa jakości instytucji.</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: zapisy stanowiły inspirację do formułowania wizji GZM (m.in. z wykorzystaniem słów kluczowych), a także priorytetów służących rozwojowi GZM w najbliższych latach.</p>

Lp.	Nazwa dokumentu	Najważniejsze wnioski
11	Krajowa Polityka Miejska oraz zaktualizowana Krajowa Polityka Miejska 2030, 2022 r.	<p>Dokument ukierunkowuje działania na rzecz zrównoważonego rozwoju miast i ich obszarów funkcjonalnych i wykorzystania ich potencjałów w procesach rozwoju kraju. Wskazuje na główne wyzwania polityki miejskiej do 2030 r. (depopulacja i starzenie się społeczeństwa, niekontrolowana suburbanizacja oraz polaryzacja rozwoju gospodarczego miast), a także określa zarys celów polityki miejskiej w najbliższej dekadzie (budowa miast przyjaznych, dostępnych, konkurencyjnych i atrakcyjnych gospodarczo, adaptacja do zmian klimatu, poprawa zarządzania i przeciwdziałanie negatywnym skutkom suburbanizacji).</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: zapisy KPM są spójne z dotychczasowymi oraz planowanymi działaniami GZM i zostały uwzględnione w ustaleniach strategicznych i w części planistycznej.</p>
12	Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” z 2020 r. oraz Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego PLAN 2020+, 2016 r.	<p>Strategia stanowi kluczowy dokument strategiczny określający cele rozwoju województwa śląskiego oraz instrumenty ich realizacji w perspektywie 2030 r., a dokument planistyczny wpisuje się w jego ustalenia oraz odnosi się do wymiaru przestrzennego.</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: z racji licznych powiązań (geograficznych, funkcjonalnych itp.) między GZM a województwem śląskim, wnioski z dokumentu zostały wykorzystane przy opracowaniu poszczególnych elementów Diagnozy stanu GZM (np. analiza SWOT), części strategicznej i części przestrzennej.</p>
13	Studium Transportowe Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego, 2017 r.	<p>Dokument określa plan zaspokojenia potrzeb transportowych uczestników ruchu na terenie Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego. Głównym celem ww. planu jest ukierunkowanie mobilności obecnych i potencjalnych uczestników ruchu zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju, co pozwoliłoby zwiększyć dostępność centrów ekonomicznych i kulturowych, polepszając jakość życia, zdrowie i bezpieczeństwo mieszkańców, a także zmniejszając negatywny wpływ transportu na środowisko naturalne.</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: Dokument stanowił punkt odniesienia w kontekście analiz strategicznych poszczególnych form transportu (transport publiczny, samochodowy oraz przemieszczenia piesze i rowerowe) w procesie równoważenia mobilności miejskiej.</p>
14	Terytorialny Plan Sprawiedliwej Transformacji Województwa Śląskiego 2030 (TPST WŚ). Projekt – v.04, luty 2022	<p>Dokument przedstawia koncepcję sprawiedliwej transformacji energetycznej w województwie śląskim poprzez uruchomienie wsparcia w ramach unijnego Mechanizmu Sprawiedliwej Transformacji (MST).</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: zapisy stanowiły źródło informacji nt. skali i wpływu gospodarczych, społecznych i terytorialnych skutków transformacji na poziom rozwoju terenów dotkniętych ww. zmianami. Wiedza ta pozwoliła zaplanować ustalenia strategiczne niwelujące ww. negatywne skutki, a na poziomie metropolitalnym: w zakresie kształtowania ładu społecznego i rozwoju społeczno-gospodarczego.</p>
15	Regionalna Polityka Miejska Województwa Śląskiego, 2021 r.	<p>Dokument za cel generalny przyjmuje: wzmocnienie zdolności miast i obszarów zurbanizowanych województwa śląskiego do kreowania zrównoważonych i trwałych procesów rozwojowych zapewniających wysoką jakość życia mieszkańców. W uzupełnieniu wskazuje 3. bardziej szczegółowe cele: (1) Miasta odporne, zrównoważone, zdolne do adaptacji do zmieniających się warunków klimatycznych, (2) Miasta oferujące mieszkańcom wysokie standardy życia, (3) Miasta stabilne demograficznie, gospodarczo i spójne przestrzennie (4);</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: zapisy stanowiły inspirację do formułowania ustaleń strategicznych, zwłaszcza w kontekście zagadnień związanych z kreowaniem polityki przestrzennej i ładu przestrzennego.</p>

Lp.	Nazwa dokumentu	Najważniejsze wnioski
16	Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030, 2016 r.	Dokument wyznacza 4 cele strategiczne (którym przypisano cele operacyjne), tj.: (1) zdywersyfikowana struktura gospodarcza obszarów wiejskich województwa śląskiego wykorzystująca tradycyjne sektory produkcji, otwarta na innowacje oraz rozwijająca się w zgodzie z zasadami rozwoju zrównoważonego, (2) wysoka jakość życia na obszarach wiejskich województwa śląskiego odpowiadająca rosnącym standardom cywilizacyjnym i wykorzystująca specyfikę społeczną i środowiskową wsi, (3) wieś województwa śląskiego obszarem pielęgnowania, rozwijania i promowania dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego regionu, (4) rozwój obszarów wiejskich i miejskich prowadzący do przyspieszonego rozwoju regionu; W kontekście Strategii Rozwoju GZM: zapisy stanowiły przegląd informacji na temat problematyki rolnictwa i relacji tereny miejskie – tereny wiejskie, a także zamierzeń polityki regionalnej wobec terenów wiejskich; była to też inspiracja do selekcji ustaleń w kontekście obszaru metropolitalnego (GZM).
17	<u>projekt</u> Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Śląskiego <u>projekt</u> Regionalnego Planu Transportowego dla Województwa Śląskiego	Mimo, że to nie jeszcze dokumenty uchwalone, a projekty (procedowane w 2022 r.), to są wymieniane jako istotne do wzięcia pod uwagę w procesie realizacji Strategii Rozwoju GZM.
18	Strategia Rozwoju Polski Południowej w obszarze województw małopolskiego i śląskiego do roku 2020	Mimo, że dokument utracił już aktualność jest jedynym jak dotąd dokumentem odnoszącym się do skali makroregionalnej (jednocześnie do rozwoju województwa małopolskiego i śląskiego). Przyjęty cel nadrzędny to: Polska Południowa nowoczesnym i atrakcyjnym regionem Europy, a w uzupełnieniu dodatkowe 3. cele (1) Europol śląsko-krakowski obszarem koncentracji innowacji i kreatywności, wyznaczającym trendy rozwojowe i wpisującym się w sieć najdynamiczniej rozwijających się metropolii europejskich, (2) Polska Południowa przestrzenią partnerskiej współpracy na rzecz efektywnego wykorzystywania możliwości rozwojowych, (3) Polska Południowa miejscem przyciągającym ludzi, podmioty i inicjatywy wzmacniające potencjały makroregionu.

Źródło: Opracowanie własne

2.2 Przegląd lokalnych dokumentów strategicznych pod kątem ich ustaleń strategicznych - najwyższych w hierarchii (typu priorytetu)

Dokonano przeglądu strategii rozwoju gmin GZM pod kątem ich priorytetowych ustaleń strategicznych, czyli najwyższych w hierarchii dokumentów strategicznych (nazwane: jako priorytety, cele strategiczne, itp.). Zestawienie tych informacji przedstawiono w poniższej tabeli (Tab. 6). Posłużyło ono do:

- określenia stanu aktualności lokalnych dokumentów strategicznych, także w kontekście Strategii Rozwoju GZM, jako nowego dokumentu w obiegu prawnym i dokumentu, z którym strategie rozwoju gmin powinny być spójne;
- identyfikacji obszarów tematycznych uznanych za nadrzędne, wiodące i kluczowe w politykach rozwoju poszczególnych gmin.

37 gmin GZM posiada opracowane strategie rozwoju, a 4 gminy nie posiadają takiego dokumentu.

Tab. 6. Przegląd priorytetowych ustaleń strategicznych na podstawie lokalnych strategii rozwoju gmin GZM

Lp.	Gmina	Nazwa strategii	Priorytet/cel strategiczny
1	Będzin 	Strategia Rozwoju Miasta Będzina na lata 2021-2030	Cele strategiczne: 1. Zrównoważony ład przestrzenny oraz nowoczesny rozwój i wysoka jakość środowiska 2. Rozwój społecznie wrażliwy 3. Wzmocnienie konkurencyjności gospodarczej miasta oraz rozwój branży turystycznej
2	Bieruń 	Strategia Rozwoju Miasta Bierunia 2035	Cele strategiczne: 1. Nowoczesna gospodarka 2. Czyste i dobrze urządzone miasto 3. Bezpieczni i zadowoleni z życia w Bieruniu mieszkańcy 4. Sprawne i skuteczne zarządzanie miastem
3	Bobrowniki 	Strategia Rozwoju Gminy Bobrowniki na lata 2021-2030	Obszary strategiczne: 1. Mieszkańcy 2. Przestrzeń i środowisko 3. Gospodarka lokalna
4	Bojszowy 	Strategia rozwoju gminy Bojszowy na lata 2016-2026	Cele strategiczne: 1. Wzrost atrakcyjności gminy Bojszowy dla społeczności lokalnej 2. Wzrost atrakcyjności gminy Bojszowy dla otoczenia zewnętrznego
5	Bytom 	Strategia rozwoju miasta Bytom 2020+	Dziedziny priorytetowe: 1. Jakość środowiska miejskiego 2. Jakość środowiska przyrodniczego 3. Prorozwojowa oferta spędzania czasu wolnego 4. Przedsiębiorczość i innowacyjność
6	Chełm Śląski 	Strategia Rozwoju Gminy Chełm Śląski na lata 2004-2020	Priorytety: 1. Rozwój gospodarczy Gminy 2. Podniesienie atrakcyjności gminy
7	Chorzów 	Strategia rozwoju Chorzowa do 2030 roku	Cele strategiczne: 1. Miasto sprawnym koordynatorem działań trzech sektorów (publicznego, prywatnego i pozarządowego) zaspokajających potrzeby mieszkańców 2. Poznane i zaspokojone potrzeby wszystkich grup społecznych w mieście 3. Dobrze funkcjonujące instytucje zaspokajające potrzeby mieszkańców w obszarze społecznym 4. Unowocześnienie infrastruktury i przestrzeni publicznych dla wzrostu potencjału miasta i zadowolenia mieszkańców 5. Zrównoważony rozwój w celu podniesienia standardów życia 6. Wzrost gospodarczy Miasta Chorzowa
8	Czeladź 	Strategia Rozwoju Miasta Czeladź na lata 2016-2023	Cele strategiczne: 1. Miasto bezpieczne i spokojne dla każdego 2. Miasto z bogatą ofertą możliwości aktywnego spędzania czasu wolnego skierowaną do mieszkańców i odwiedzających 3. Miasto atrakcyjne do zamieszkania 4. Miasto przyjazne dla osób starszych 5. Miasto atrakcyjne dla inwestorów 6. Miasto przyjazne dla mikro i małych przedsiębiorstw

Lp.	Gmina	Nazwa strategii	Priorytet/cel strategiczny
9	Dąbrowa Górnica 	„Strategia Rozwoju Miasta: Dąbrowa Górnica 2022 – Aktualizacja”	Priorytety: 1. Konkurencyjność i innowacyjność gospodarki 2. Integracja wspólnot lokalnych 3. Atrakcyjność środowiska zamieszkania 4. Różnorodność form aktywnego spędzania czasu wolnego 5. Sprawność transportu i komunikacji
10	Gierałtówice 	Strategia w trakcie aktualizacji	
11	Gliwice 	Zaktualizowana Strategia Zintegrowanego i Zrównoważonego Rozwoju Miasta Gliwice do roku 2022	Priorytety: 1. Rozwój gospodarki 2. Zaradność wobec wyzwań społecznych i ekonomicznych 3. Procesy metropolizacyjne
12	Imielin 	Strategia rozwoju miasta Imielin na lata 2021-2028	Obszary strategiczne: 1. Infrastruktura techniczna 2. Oświata 3. Ochrona środowiska 4. Ochrona zdrowia i pomoc społeczna 5. Kultura 6. Przedsiębiorczość, rzemiosło, handel 7. Sport i rekreacja
13	Katowice 	Strategia rozwoju miasta Katowice 2030	Pola strategiczne: 1. Jakość życia 2. Metropolitalność i obszar śródmiejski 3. Przedsiębiorczość i rozwój gospodarczy 4. Transport i logistyka miejska
14	Knurów 	Strategia Rozwoju Gminy Knurów do 2030 roku	Priorytety: 1. Knurów prorozwojowy 2. Knurów przyjazny 3. Knurów przedsiębiorczy 4. Knurów spójny
15	Kobiór 	Brak strategii	
16	Lędziny 	Strategia Rozwoju Miasta Lędziny do roku 2020	Obszary: 1. Rynek pracy, przedsiębiorczość, infrastruktura 2. Aktywność społeczna i obywatelska 3. Kultura, sport, turystyka 4. Edukacja 5. Polityka społeczna i ochrona zdrowia
17	Łaziska Górne 	Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta Łaziska Górne na lata 2016-2023	Priorytety: 1. Społeczeństwo 2. Infrastruktura 3. Gospodarka 4. Środowisko naturalne
18	Mierzęcice 	Brak strategii	

Lp.	Gmina	Nazwa strategii	Priorytet/cel strategiczny
19	Mikołów 	Zintegrowana strategia rozwoju dla obszaru funkcjonalnego powiatu mikołowskiego wraz z przygotowaniem Planu Operacyjnego na lata 2017-2025	Cele strategiczne: 1. Infrastruktura społeczna oraz przestrzeń dostosowana do potrzeb obecnych i przyszłych mieszkańców OF powiatu mikołowskiego 2. OF powiatu mikołowskiego atrakcyjnym miejscem do zamieszkania 3. Rozwój gospodarczy obszaru w oparciu o istniejące walory OF powiatu mikołowskiego 4. Infrastruktura techniczna i komunikacyjna dostosowana do potrzeb odbiorców 5. Wysoka skuteczność i jakość współpracy JST powiatu mikołowskiego
20	Mysłowice 	Strategia zrównoważonego rozwoju – Mysłowice 2020+	Obszary priorytetowe: 1. Gospodarka i infrastruktura 2. Środowisko i energia 3. Kapitał społeczny 4. Jakość życia
21	Ożarówce 	Brak strategii	
22	Piekary Śląskie 	Strategia Rozwoju Miasta "Piekary Śląskie 2020"	Priorytety: 1. Gospodarka oparta na innowacyjnych rozwiązaniach 2. Warunki rozwoju kapitału ludzkiego 3. Przyjazna przestrzeń miasta 4. Otwarcie miasta na otoczenie 5. Partnerskie i sprawne zarządzanie strategicznym rozwojem miasta
23	Pilchowice 	Strategia Rozwoju Gminy Pilchowice „Pilchowice 2030+”	Cele: 1. Gmina dumna ze swoich mieszkańców i promująca ich talenty 2. Bezpieczna i spokojna gmina z łatwym dostępem do miejskich udogodnień 3. Eko-oaza Metropolii
24	Psary 	Strategia rozwoju gminy Psary na lata 2016-2025	Cele strategiczne: 1. Rozwój infrastruktury społecznej w Gminie 2. Rozwój infrastruktury technicznej 3. Rozwój kapitału ludzkiego
25	Pyskowice 	Strategia Rozwoju Miasta Pyskowice do roku 2030	Priorytety strategiczne: 1. Współpraca, partycypacja społeczna i partnerstwa 2. Wzmacnianie kapitału ludzkiego i edukacji 3. Wysoka jakość życia – zamieszkanie i innowacje 4. Aktywny rynek pracy i gospodarka 5. Atrakcyjne przestrzenie publiczne i tereny zielone w zdrowym środowisku
26	Radzionków 	Strategia Rozwoju Gminy Radzionków na lata 2014-2025	Priorytety: 1. Inteligentna gospodarka 2. Przyjazna przestrzeń miejska 3. Wyróżniające miejsce zamieszkania
27	Ruda Śląska 	Strategia Rozwoju Miasta Ruda Śląska do 2030 roku	Pola strategicznego rozwoju Miasta: 1. Aktywność mieszkańców 2. Konkurencyjność gospodarki 3. Przestrzeń rozwoju 4. Pozycja w Metropolii
28	Rudziniec	Strategia Rozwoju Gminy Rudziniec na	Obszary strategiczne: 1. Infrastruktura techniczna i ochrona środowiska

Lp.	Gmina	Nazwa strategii	Priorytet/cel strategiczny
		lata 2016-2022	<ol style="list-style-type: none"> 2. Turystyka i kultura 3. Oświata i sport 4. Sfera społeczna
29	Siemianowice Śląskie 	Strategia Rozwoju Siemianowic Śląskich do 2030 roku	<p>Priorytety:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Siemianowice współzarządzane 2. Siemianowice zrównoważone 3. E-Siemianowice 4. Siemianowice w relacjach
30	Siewierz 	Strategia rozwoju Miasta i Gminy Siewierz na lata 2021-2027	<p>Cele strategiczne:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Siewierz gminą dbającą o środowisko naturalne i otoczenie 2. Siewierz gminą dbającą o rozwój gospodarczy 3. Siewierz gminą atrakcyjną turystycznie 4. Siewierz gminą dbającą o wysoką jakość usług publicznych
31	Sławków 	Strategia Rozwoju Miasta Sławkowa na lata 2014-2020	<p>Obszary:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Społeczeństwo 2. Gospodarka 3. Środowisko przyrodnicze 4. Ład przestrzenny
32	Sosnowiec 	Strategii Rozwoju Miasta Sosnowca do 2020 r.	<p>Priorytety:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Wzrost wykształcenia mieszkańców oraz rozwój ich zdolności adaptacyjnych do zmian społecznych i gospodarczych 2. Poprawa stanu zdrowia, warunków życia oraz bezpieczeństwa socjalnego i publicznego mieszkańców 3. Rozbudowa oraz unowocześnienie systemu transportowego, komunikacyjnego oraz przemysłu mediów 4. Zrównoważony rozwój Miasta; wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarki, w tym małych i średnich przedsiębiorstw 5. Zwiększenie atrakcyjności Miasta poprzez inwestycje, modernizację, doskonalenie funkcjonowania administracji samorządowej oraz poprawę środowiska przyrodniczego i kulturowego 6. Rozwijanie współpracy z miastami partnerskimi i współpracy międzynarodowej
33	Sośnicowice 	Strategia Rozwoju Gminy Sośnicowice na lata 2013-2025	<p>Obszary rozwoju:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Obszar społeczności i usług publicznych 2. Obszar gospodarki i zintegrowanego rozwoju 3. Obszar infrastruktury i środowiska naturalnego
34	Świerklaniec 	Strategia Rozwoju Gminy Świerklaniec do roku 2030 wraz z Planem funkcjonalno-użytkowym zarządzania Parkiem w Świerklańcu	<p>Priorytety:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Świerklaniec – gmina szans 2. Świerklaniec – energia rozwoju 3. Świerklaniec – pozycja w otoczeniu
35	Świętochłowice 	Strategia Rozwoju Miasta Świętochłowic 2030	<p>Priorytety:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Transformacja gospodarki miasta. 2. Doskonalenie kapitału ludzkiego. 3. Przestrzeń o wysokiej atrakcyjności zamieszkania. 4. Rozwój społeczno-kulturowy. 5. Jakość zarządzania miastem – priorytet „horyzontalny” wspierający realizację pozostałych priorytetów

Lp.	Gmina	Nazwa strategii	Priorytet/cel strategiczny
36	Tarnowskie Góry 	Strategia Rozwoju Miasta Tarnowskie Góry do roku 2022	Cele strategiczne: 1. Poprawa warunków dla rozwoju przedsiębiorczości 2. Poprawa jakości życia w Mieście 3. Wypromowanie miasta jako miejsca atrakcyjnego dla turystów, mieszkańców i biznesu
37	Tychy 	Strategia Rozwoju Miasta Tychy 2020+	Strategiczne cele rozwojowe: 1. Wysoka jakość życia mieszkańców 2. Dobre warunki do rozwoju kapitału społecznego 3. Niskoemisyjne miasto i lider zrównoważonego rozwoju w powiązaniach regionalnych
38	Wojkowice 	Brak strategii	
39	Wry 	Strategia w trakcie aktualizacji	
40	Zabrze 	Strategia Rozwoju Miasta Zabrze 2030	Priorytety: 1. Aktywne społeczeństwo miejskie 2. Rozwój i innowacyjność gospodarki 3. Przyjazność przestrzeni miasta 4. Znacząca pozycja metropolitalna
41	Zbrosławice 	Strategia Rozwoju Gminy Zbrosławice na lata 2017-2022	Priorytety rozwoju: 1. Gospodarka 2. Społeczeństwo 3. Infrastruktura i przestrzeń

Źródło: Opracowanie własne: na podstawie lokalnych strategii rozwoju z 37 gmin (4 gminy nie posiadają lokalnej strategii rozwoju)

Z powyższego przeglądu wynika, że różny jest horyzont czasowy strategii rozwoju gmin. Odnosząc to do Strategii Rozwoju GZM: jeden dokument sięga 2035 r., a 12 dokumentów do 2030 r., natomiast 7 z nich mieści się w przedziale czasowym 2025 – 2028.

Ważność utraciło 8 strategii rozwoju gminy (do 2020 r.), a 5 utraci ją z końcem 2022 r. (czyli z chwilą wejścia w życie Strategii Rozwoju GZM). To 13 dokumentów, czyli ok. 30 % gmin GZM. Dodając do tego 4 gminy nieposiadające strategii rozwoju, oznacza to, że ok. 40 % gmin GZM może aktualizować lub tworzyć nowe lokalne dokumenty strategiczne, już po wejściu w życie Strategii Rozwoju GZM. Informacja ta jest istotna w kontekście relacji dokumentu lokalnego do metropolitalnego, wynikającego z przepisu ustawowego¹¹, wskazującego, że „strategia rozwoju gminy jest spójna ze strategią rozwoju województwa oraz strategią rozwoju ponadlokalnego, obejmującą tę gminę”.

Przegląd priorytetowych ustaleń strategicznych z 37 lokalnych dokumentów strategicznych, wskazuje, że w dużej mierze odnoszą się one do takich aspektów jak: gospodarcze (22 gminy), środowiskowe (14 gmin) i szeroko rozumiana przestrzeń (10 gmin). W kilku przypadkach pojawia się pojęcie „jakości życia” lub „jakości środowiska miejskiego”, czy też „jakości usług publicznych”, tylko w 3 gminach uwypuklono kwestię „czasu wolnego”.

¹¹ art. 10e ust. 2 ustawy o samorządzie gminnym

Natomiast zaledwie 5 gmin w swoich lokalnych strategiach rozwoju ma odniesienia do kwestii „metropolii” i „metropolizacji: 4 to miasta na prawach powiatu i jedna gmina wiejska, wskazując za obszar priorytetowy „eko-Metropolię”. Nie jest to wyraz ponadlokalnego podejścia do rozwoju, biorąc pod uwagę wieloletnie starania i dążenia do integrowania się gmin wokół podstawowych wyzwań i potrzeb oraz potrzebę kreowania efektywnych mechanizmów współzrządzenia.

Dodatkowo, odnośnie do innych istotnych dokumentów lokalnych dokonano przeglądu programów rewitalizacji w gminach (w 2022 r. było to: 33 Lokalne Programy Rewitalizacji i 6 Gminnych Programów Rewitalizacji¹²), a także analizy studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego każdej z gmin GZM. Informacje wynikające z tych opracowań znalazły zastosowanie zwłaszcza w części przestrzennej.

2.3 Wnioski z opracowania pt. Obszary Funkcjonalne GZM dotyczące obszaru rdzenia GZM

Uzupełnieniem wniosków z Diagnozy Stanu GZM (Zeszyt nr 2) są wnioski z opracowania pt. Obszary Funkcjonalne GZM (Zeszyt nr 3) r. W ramach wykonanych prac wyznaczono dla GZM:

- Przyrodniczy Obszar Funkcjonalny i Gospodarczy Obszar Funkcjonalny – wg kryterium funkcji;
- 6 Miejskich Obszarów Funkcjonalnych – wg kryterium powiązań i przepływów, tj. katowicki, gliwicki, tyski, zagłębiowski, bytomski i tarnogórski.

Podstawą wyznaczenia Miejskich Obszarów Funkcjonalnych GZM było:

- identyfikacja 14 ośrodków węzłowych (gmin) w GZM – według kryteriów: liczba przyjeżdżających do gminy, liczba pracujących w gminie oraz typ ośrodka (ranga);
- delimitacja 6 obszarów funkcjonalnych GZM (analizując obszar szerszy niż 41 gmin GZM) – według kryteriów: dojazdy i wyjazdy do pracy, bilans zameldowań i wymeldowań.

Uzupełnieniem procesu wyznaczenia ośrodków węzłowych i miejskich obszarów funkcjonalnych było wyznaczenie optymalnego obszaru rdzenia GZM, czyli obszaru o wspólnych lub podobnych cechach (funkcjonalnych, administracyjnych i demograficznych), a także możliwie zwartej przestrzeni (co jest istotne z punktu widzenia infrastruktury technicznej i transportowej).

Wyznaczenie rdzenia GZM jest istotne dla przyszłościowych planów utworzenia silnego ośrodka metropolitalnego w województwie śląskim, jako jednego miasta w GZM.

Podstawą wyznaczenia rdzenia GZM była wielokryterialna analiza metropolitalności gmin członkowskich, przeprowadzona wg 3 kryteriów i przypisanych im 19 wskaźników – autorsko wybranych w oparciu o literaturę przedmiotu (tj.: rola gminy, funkcje metropolitalne, funkcje ponadlokalne).

¹² Inne programy rewitalizacji niż Gminne Programy Rewitalizacji (GPR) obowiązują do 31 grudnia 2023 r. (po tej dacie będzie można uchylać i realizować wyłącznie GPR)

Przyjęte kryteria służące do wyznaczenia rdzenia GZM:

- **rola gminy w GZM** (grupa wskaźników A): 6 wskaźników, odnoszących się do: funkcji administracyjnej, potencjału ludnościowego, spójności przestrzennej, siły powiązań i liczby pracujących – w skali województwa śląskiego;
- **funkcje metropolitalne** (grupa wskaźników B): 9 wskaźników, odnoszących się do występowania usług wyższego rzędu, czyli obiektów lub terenów o znaczeniu: regionalnym, krajowym, zagranicznym, a także unikatowym, wyróżniającym, kojarzącym się z GZM, determinującym pozycję GZM w sieci powiązań krajowych i międzynarodowych;
- **funkcje ponadlokalne** (grupa wskaźników C): 4 wskaźniki odnoszące się do występowania wyróżniających się: obiektów kultury, symboli dziedzictwa przemysłowego (w tym Szlaku Zabytków Techniki), terenów rekreacyjnych (zwłaszcza ze zbiornikami wodnymi) i infrastruktury transportowej.

Najbardziej wyróżniające funkcje metropolitalne i ponadlokalne zostały przedstawione w części przestrzennej na schematach C i D.

Charakterystyka wybranych kryteriów do wyznaczenia rdzenia GZM i przypisanych im wskaźników, jest przedstawiona w poniższej tabeli (Tab. 7).

Tab. 7. Charakterystyka wybranych kryteriów i przyjętych dla nich wskaźników, służących do wyznaczenia rdzenia GZM

Lp.	Kryterium	Wskaźnik – opis
A Grupa wskaźników: ROLA GMINY W GZM		
1.	Typ gminy Wskaźnik: funkcja administracyjna gminy	Wskaźnik pokazuje administracyjną rolę gminy na tle całej GZM. Wartość wskaźnika wg funkcji administracyjnej, przyjmując, że gmina miejska jest obszarem występowania funkcji ponadlokalnych, a „miasto na prawach powiatu” to najwyższa ranga administracyjna i kompetencyjna (typu: zarząd nad drogami krajowymi i wojewódzkimi, zadania dot. badania hałasu i inne dot. środowiska); to także gminy tworzące związek międzygminny: Górnośląski Związek Metropolitalny poprzedzający bezpośrednio powstanie GZM). Wykaz gmin GZM wg wskaźnika: <ul style="list-style-type: none"> • miasto na prawach powiatu: 13 miast na prawach powiatu; • gmina miejska: 13 gmin; • gmina miejsko-wiejska: 2 gminy; • gmina wiejska: 13 gmin; Podział gmin GZM wg typu gminy – Rys. 6.
2.	Liczba ludności Wskaźnik: podział gmin wg przedziałów wielkości	Wskaźnik pokazuje strukturę wielkości gmin w GZM. <ul style="list-style-type: none"> • Wykaz gmin w GZM wg przedziałów liczby ludności (wg GUS): <ul style="list-style-type: none"> – 300 tys. – 250 tys.: 1 gmina (Katowice); – 250 tys. – 200 tys.: brak miast w tym przedziale; – 200 tys. – 150 tys.: 4 gminy (Sosnowiec, Gliwice, Zabrze, Bytom); – 150 tys. – 100 tys.: 4 gminy (Ruda Śląska, Tychy, Dąbrowa Górnicza, Chorzów); – 100 tys. – 50 tys.: 5 gmin (Mysłowice, Siemianowice Śląskie, Tamowskie Góry, Będzin, Piekary Śląskie); – 50 tys. – 20 tys.: 5 gmin (Świętochłowice, Mikołów, Knurów, Czeladź, Łaziska Górne); – 20 tys. – 10 tys.: 12 gmin (Bieruń, Pyskowice, Radzionków, Lędziny, Zbrosławice,

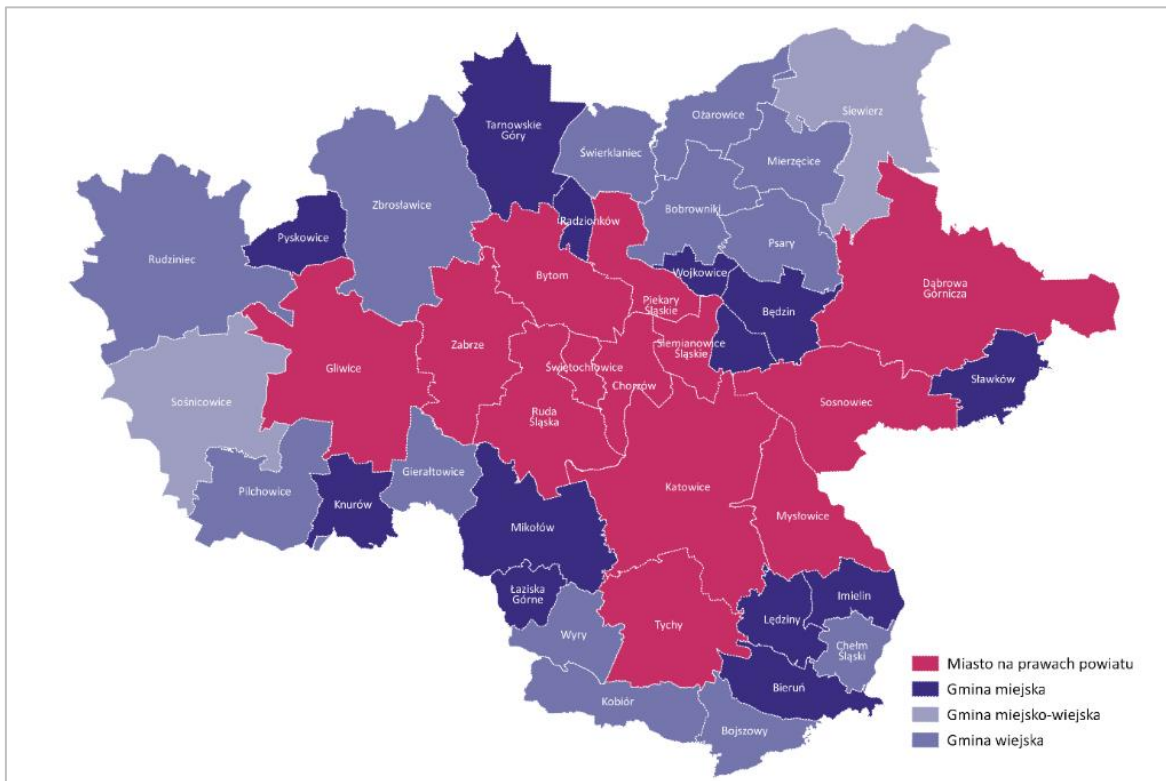
Lp.	Kryterium	Wskaźnik – opis
		<p>Świerklaniec, Siewierz, Gierałtówce, Pilchowice, Psary, Bobrowniki, Rudziniec);</p> <p>– 10 000 i mniej: 10 gmin (Imielin, Sośnicowice, Wry, Wojkowice, Bojszowy, Mierzęcice, Sławków, Chełm Śląski, Ożarówce, Kobiór).</p> <p>Podział gmin GZM wg liczby mieszkańców (GUS, stan na 12.2021 r.). – Rys. 7.</p>
3.	<p>Gęstość zaludnienia</p> <p>Wskaźnik: wielkość gęstości zaludnienia</p>	<p>Wartość wskaźnika wiąże się z miejskim lub wiejskim charakterem gminy.</p> <p>Przyjęte autorskie przedziały wartości:</p> <ul style="list-style-type: none"> • średnia dla miast na prawach powiatu GZM: 1700 –osób/1 km²; • średnia gęstość zaludnienia dla gmin GZM - 950 osób/1 km². <p>Wykaz gmin GZM wg wskaźnika:</p> <ul style="list-style-type: none"> • duża gęstość zaludnienia (powyżej 1700 osób/km²): <ul style="list-style-type: none"> – Świętochłowice, Chorzów, Siemianowice Śląskie, Bytom, Sosnowiec, Zabrze, Czeladź, Katowice, Ruda Śląska; • średnia gęstość zaludnienia (950 - 1700 osób/km²): <ul style="list-style-type: none"> – Tychy, Będzin, Piekary Śląskie, Gliwice, Radzionków, Mysłowice, Knurów, Łaziska Górne; • mała gęstość zaludnienia (poniżej 950 os/km²): <ul style="list-style-type: none"> – Tarnowskie Góry, Wojkowice, Dąbrowa Górnicza, Pyskowice, Łędziny, Mikołów, Bieruń, Imielin, Gierałtówce, Świerklaniec, Chełm Śląski, Psary, Wry, Bobrowniki, Bojszowy, Sławków, Pilchowice, Mierzęcice, Ożarówce, Zbrostawice, Siewierz, Kobiór, Sośnicowice, Rudziniec. <p>Podział gmin GZM wg gęstości zaludnienia (GUS, stan na 12.2021 r.) – Rys. 8.</p>
4.	<p>Liczba przyjeżdżających do gminy do ogólnej liczby powiązań w województwie</p> <p>Wskaźnik: dojazdy i wyjazdy do pracy [%]</p>	<p>Wskaźnik pokazuje siłę oddziaływania gminy w GZM i jej otoczeniu;</p> <p>Przyjęta wartość wskaźnika: wartość wyższa niż 1% dojazdów i wyjazdów do pracy w ogólnej liczbie powiązań w województwie śląskim (dane z 2016 r., Zeszyt nr 3);</p> <p>Wykaz gmin GZM wg tego wskaźnika:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wskaźnik 20 % i więcej: <ul style="list-style-type: none"> – Katowice; • wskaźnik: 10% a 20%: <ul style="list-style-type: none"> – brak gmin spełniających kryterium; • wskaźnik: 2,5% a 10%: <ul style="list-style-type: none"> – Gliwice, Tychy, Sosnowiec, Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Zabrze; • wskaźnik: 1% a 2,5%: <ul style="list-style-type: none"> – Bytom, Tarnowskie Góry, Mikołów, Mysłowice, Ruda Śląska, Będzin, Siemianowice Śląskie; • wskaźnik: mniej niż 1%: <ul style="list-style-type: none"> – Świętochłowice, Piekary Śląskie, Czeladź, Radzionków, Knurów, Łaziska Górne, Sławków, Łędziny, Siewierz, Wojkowice, Bieruń, Imielin, Pyskowice, Zbrostawice, Gierałtówce, Psary, Sośnicowice, Bobrowniki, Bojszowy, Kobiór, Ożarówce, Pilchowice, Rudziniec, Świerklaniec, Wry, Chełm Śląski, Mierzęcice.
5.	<p>Liczba pracujących w gminie do ogólnej liczby pracujących w województwie</p> <p>Wskaźnik: osoby pracujące [%]</p>	<p>Wskaźnik pokazuje potencjał gospodarczy gminy wg liczby pracujących;</p> <p>Wartość wskaźnika: wyższa niż 0,9% pracujących do ogólnej liczby powiązań w województwie śląskim (dane z 2020 r., Zeszyt nr 3).</p> <p>Wykaz gmin GZM wg wskaźnika:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wskaźnik 20 % i więcej: <ul style="list-style-type: none"> – brak gmin spełniających kryterium; • wskaźnik: 10% a 20%: <ul style="list-style-type: none"> – Katowice;

Lp.	Kryterium	Wskaźnik – opis
		<ul style="list-style-type: none"> • wskaźnik: 2,5% a 10%: <ul style="list-style-type: none"> – Gliwice, Sosnowiec, Tychy, Dąbrowa Górnicza, Zabrze, Ruda Śląska; • wskaźnik: 1% a 2,5%: <ul style="list-style-type: none"> – Bytom, Chorzów, Mysłowice, Tarnowskie Góry, Siemianowice Śląskie; • wskaźnik: mniej niż 1%: <ul style="list-style-type: none"> – Mikołów, Będzin, Świętochłowice, Piekary Śląskie, Czeladź, Radzionków, Knurów, Łaziska Górne, Sławków, Lędziny, Siewierz, Wojkowice, Bieruń, Imielin, Pyskowice, Zbrostawice, Gierałtówice, Psary, Sośnicowice, Bobrowniki, Bojszowy, Kobiór, Ożarowice, Pilchowice, Rudziniec, Świerklaniec, Wiry, Chełm Śląski, Mierzęcice.
6.	Spójność przestrzenna Wskaźnik: spójność obszaru („dopełnienie kształtu”)	Wskaźnik pokazuje zwartość obszaru (co wpływa na spójność powiązań infrastrukturalnych, ciągłość zabudowy, itp.); Wartość wskaźnika to liczba miast na prawach powiatu w GZM graniczących z gminą (brak granicy, graniczenie z 1 miastem na prawach powiatu GZM, graniczenie z 2 i więcej miastami na prawach powiatu GZM, a miasto na prawach powiatu to punkt odniesienia analiz). Wykaz gmin GZM wg wskaźnika: <ul style="list-style-type: none"> • miasto na prawach powiatu: <ul style="list-style-type: none"> – Katowice, Gliwice, Bytom, Sosnowiec, Zabrze, Chorzów, Tychy, Dąbrowa Górnicza, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Świętochłowice, Mysłowice, Piekary Śląskie; • gmina granicząca z 2 i więcej miastami na prawach powiatu: <ul style="list-style-type: none"> – Będzin, Czeladź, Radzionków, Mikołów, Sławków, Wojkowice, Lędziny, Zbrostawice, Gierałtówice, Pilchowice; • gmina granicząca z 1 miastem na prawach powiatu: <ul style="list-style-type: none"> – Tarnowskie Góry, Knurów, Siewierz, Pyskowice, Bieruń, Imielin, Psary, Sośnicowice, Świerklaniec, Wiry, Bobrowniki, Bojszowy, Kobiór, Rudziniec; • gmina niegranicząca z miastem na prawach powiatu: <ul style="list-style-type: none"> – Ożarowice, Chełm Śląski, Mierzęcice, Łaziska Górne.
B	Grupa wskaźników: FUNKCJE METROPOLITALNE	
7.	Obiekty i tereny o funkcji metropolitalnej Wskaźnik metropolitalności, wg podziału na funkcje obiektów lub terenów	Wskaźnik pokazuje „siłę metropolitalności” gminy w GZM. Wartość wskaźnika to autorska propozycja przedziałów liczbowych (zależnie od funkcji obiektu lub terenu, a także powszechności jego występowania w GZM). Analizowane obiekty i tereny o funkcji metropolitalnej: <ul style="list-style-type: none"> • uczelnie wyższe publiczne i niepubliczne (wg siedziby i wydziałów w GZM), placówki szkolnictwa średniego z oddz. dwujęzycznymi lub programem IB; • usług centralne i regionalne; • przedstawicielstwa międzynarodowe, siedziby banków, ośrodki biznesu; • hotel i 5- i/lub 4-gwiazdkowy; • marki luksusowe (sklepy i salony samochodowe); • obiekty eventowe (o liczbie miejsc powyżej 1000); • obiekty kultury, w tym obiekty Szlaku Zabytków Techniki/SZT; • ikony architektury współczesnej; • dziedzictwo przemysłowe. Podział gmin GZM wg grupy wskaźników B: funkcje metropolitalne - Rys. 9.

Lp.	Kryterium	Wskaźnik – opis
C Grupa wskaźników: FUNKCJE PONADLOKALNE		
8.	Atrakcje kulturalne i rekreacyjne (wpływające na rozpoznawalność gminy) Wskaźnik: liczba obiektów	Wskaźnik pokazuje „atrakcyjność turystyczną” gminy nie tylko dla jej mieszkańców, ale i innych gmin GZM. Wartość wskaźnika to autorska propozycja przedziałów liczbowych (zależnie od funkcji obiektu lub terenu, a także powszechności jego występowania w GZM). Analizowane obiekty i tereny o funkcji ponadlokalnej: <ul style="list-style-type: none"> • obiekty kultury; • symbole dziedzictwa przemysłowego (w tym Szlak Zabytków Techniki); • tereny rekreacyjne (zwłaszcza ze zbiornikami wodnymi); • infrastruktura transportowa (wyróżniająca, istotna w skali metropolitalnej). Podział gmin GZM wg grupy wskaźników C – funkcje ponadlokalne – Rys. 10

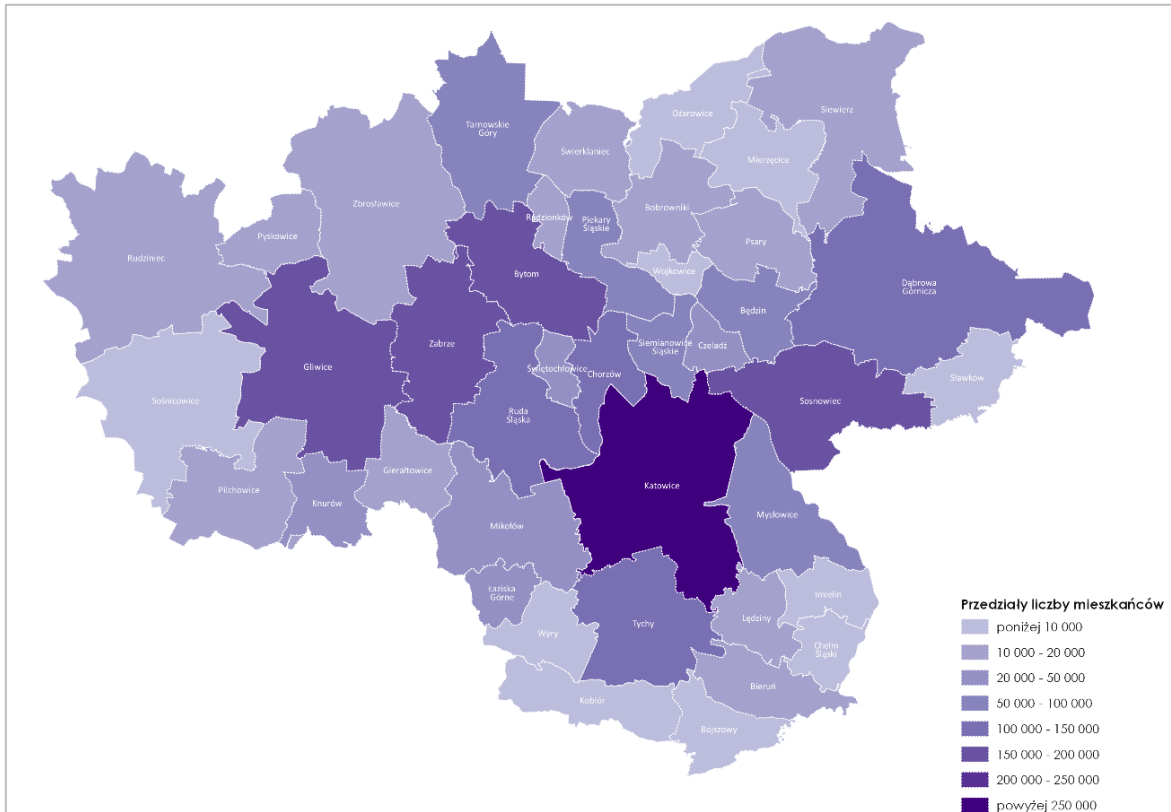
Źródło: Opracowanie własne (Departament Strategii i Polityki Przestrzennej, GZM)

Rys. 6. Podział gmin GZM wg typu gminy – z grupy wskaźników A

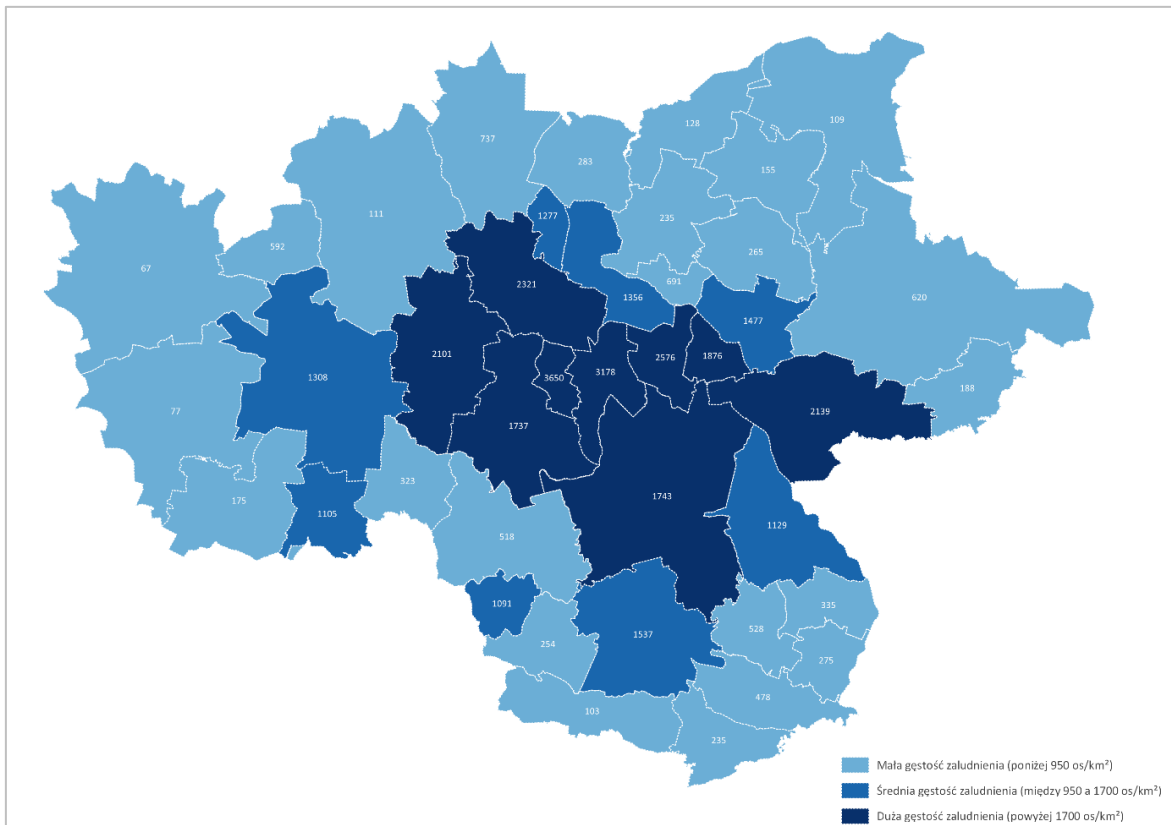
Źródło: Opracowanie własne

Rys. 7. Podział gmin GZM wg liczby mieszkańców (GUS, 2021 r.) - z grupy wskaźników A

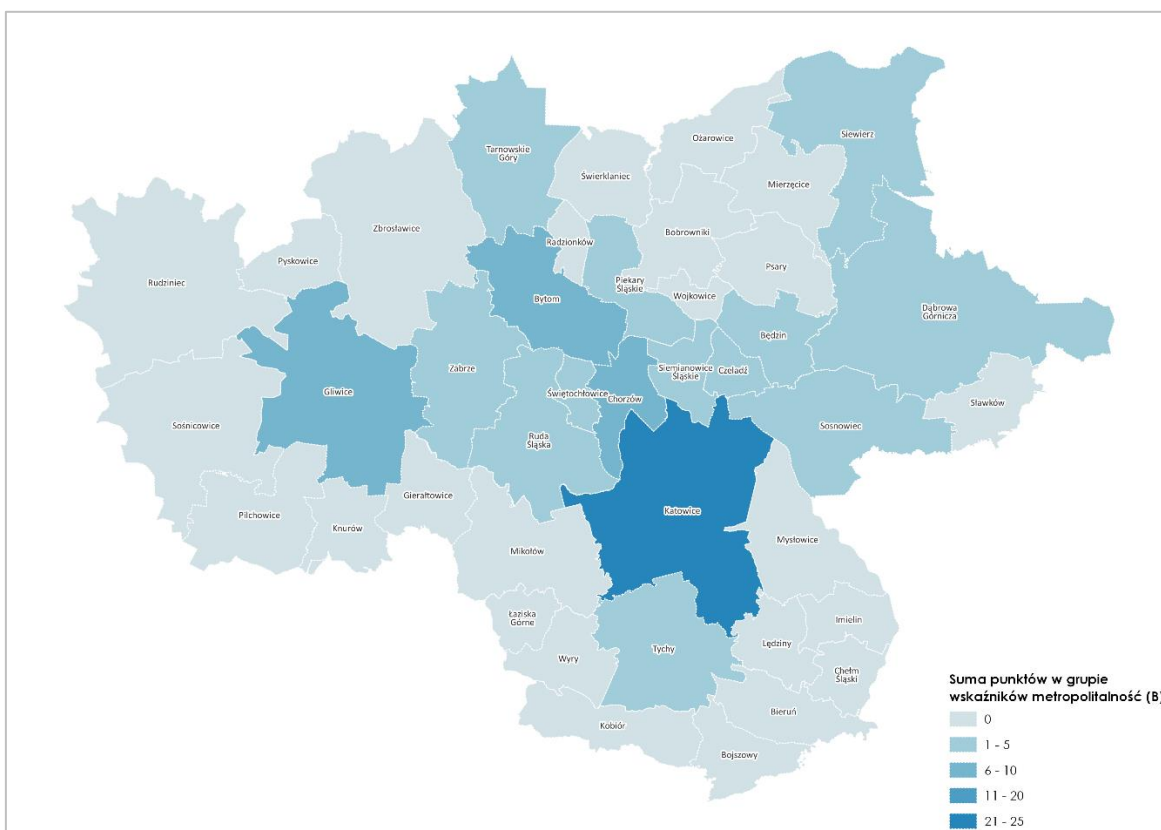
Źródło: Opracowanie własne

Rys. 8. Podział gmin GZM wg gęstości zaludnienia (GUS, 2021 r.) - z grupy wskaźników A

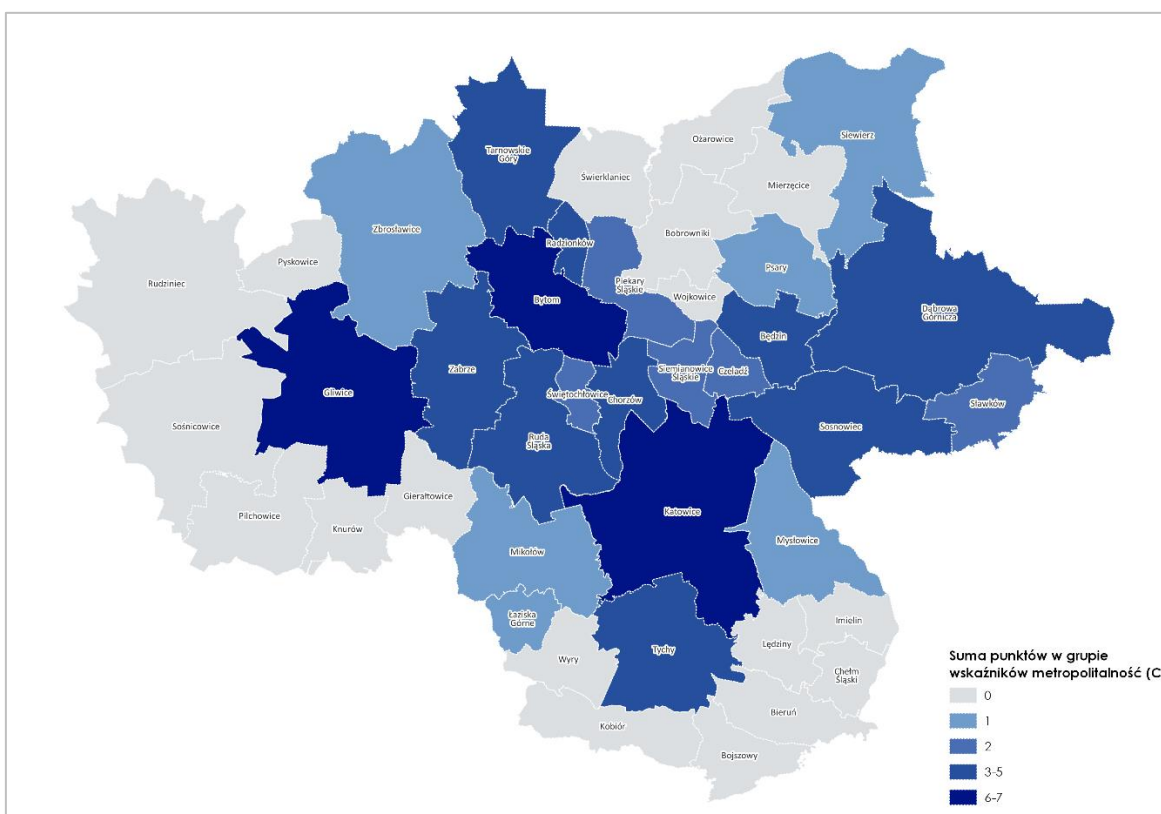
Źródło: Opracowanie własne

Rys. 9. Podział gmin GZM wg funkcji metropolitalnych - grupa wskaźników B

Źródło: Obszary Funkcjonalne (Zeszyt nr 3)

Rys. 10. Podział gmin GZM wg funkcji ponadlokalnych - grupa wskaźników C

Źródło: Obszary Funkcjonalne (Zeszyt nr 3)

Na podstawie ww. analiz wyznaczony został rdzeń GZM na tle GZM (Rys. 11).

Za gminę tworzącą rdzeń GZM uznaje się gminę, która jednocześnie spełnia 4 kryteria:

- jest gminą miejską (grupa wskaźników A);
- graniczy minimum z 1 miastem na prawach powiatu (grupa wskaźników A);
- jest zamieszkiwana przez ponad 10 000 mieszkańców (grupa wskaźników A);
- posiada min. 1 funkcję metropolitalną (grupa wskaźników B).

Rdzeń GZM obejmuje 18 gmin miejskich (strefa centralna):

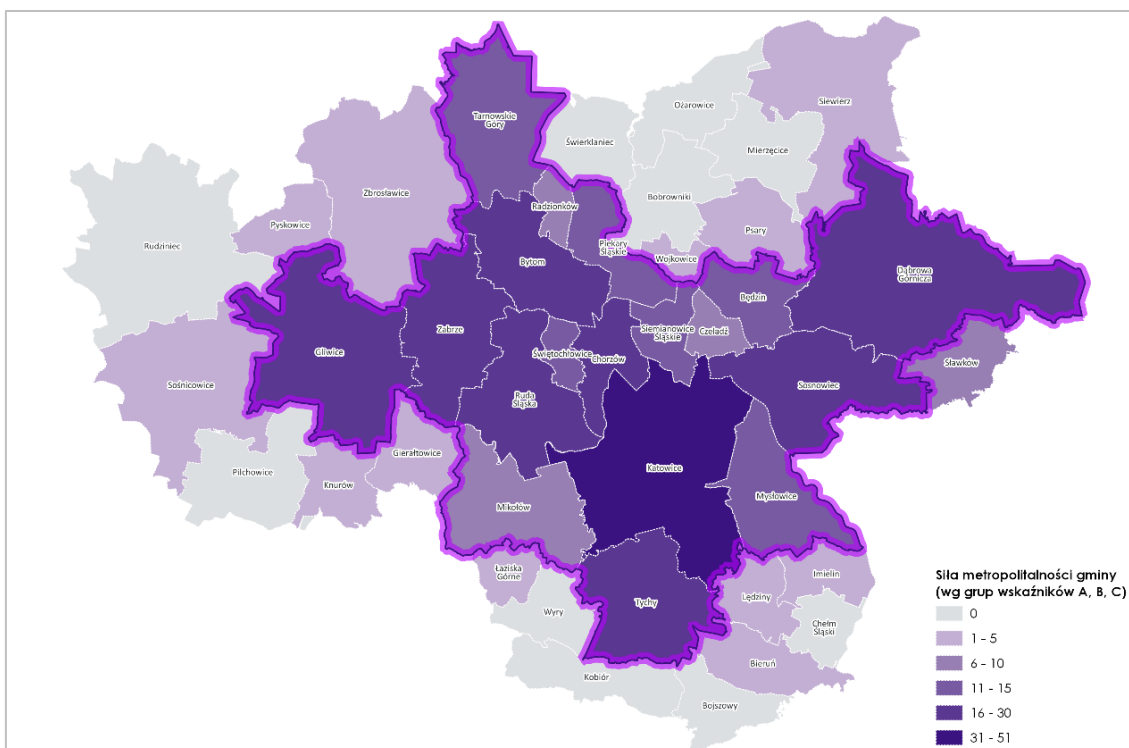
- 13 miast na prawach powiatu: Bytom, Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Katowice, Mysłowice, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tychy, Zabrze;
- 5 gmin miejskich: Będzin, Czeladź, Mikołów, Radzionków (gdzie przeważa kryterium spójności przestrzennej, jako dopełnienie 13 miast na prawach powiatu) i Tarnowskie Góry (jako ośrodek węzłowy).

Rdzeń GZM to 10,5 % powierzchni województwa śląskiego i ok. 43 % jego mieszkańców.

To obszar potencjalnie głębszych procesów integracyjnych w przyszłości, charakteryzujący się cechami zbliżonymi do uznanych metropolii krajowych i europejskich, co odróżnia je od pozostałych gmin GZM. Jest wyznaczony przez zasięg koncentracji funkcji metropolitalnych, w tym zarządczych (przyjmując za warunek konieczny status miasta na prawach powiatu lub gminy miejskiej), relatywnie dużą liczbę ludności, a także spójność przestrzenną.

Pod względem przestrzennym i funkcjonalnym dopełnieniem wyznaczonego obszaru rdzenia GZM byłoby Jaworzno (miasto na prawach powiatu, położone na granicy z województwem małopolskim od wschodu i graniczy z GZM z pozostałych stron).

Rys. 11. Zasięg terytorialny rdzenia GZM wraz z przedstawieniem siły metropolitalności

Źródło: Opracowanie własne

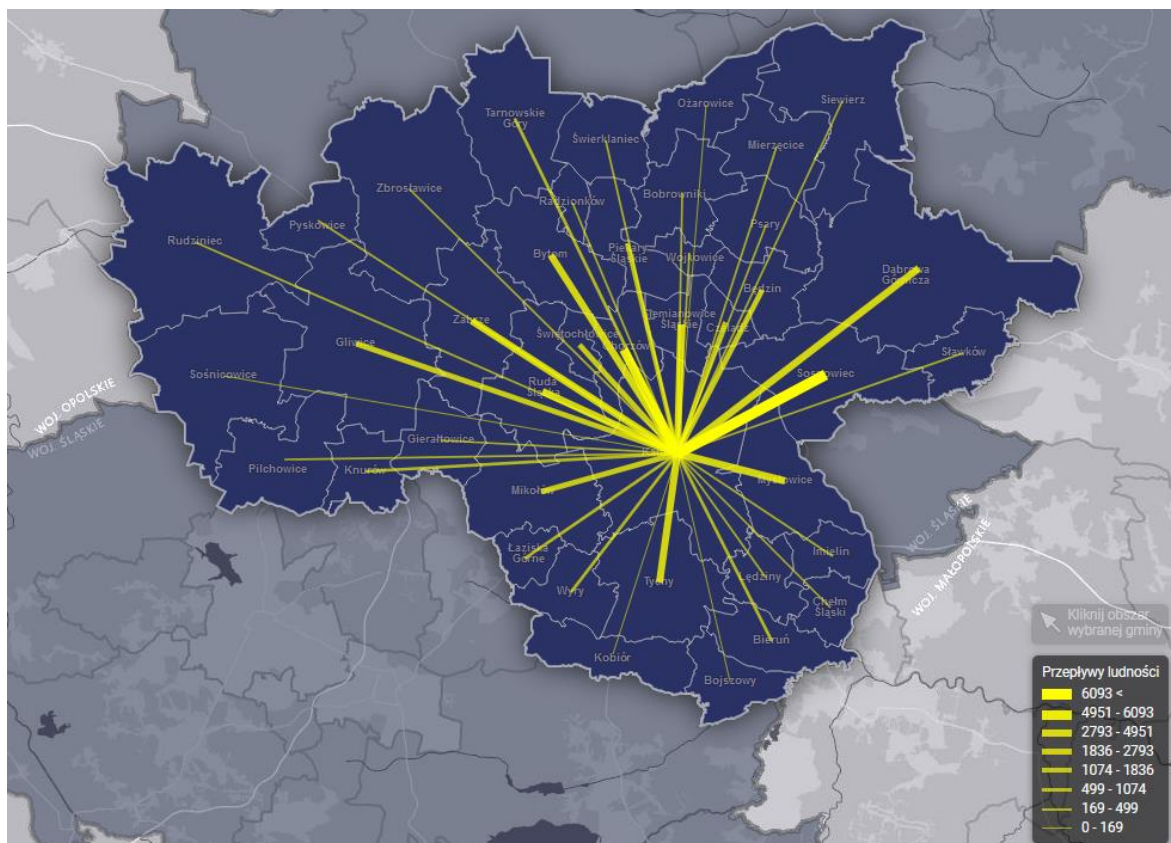
Dla związku metropolitalnego szczególnie istotne jest stymulowanie potencjałów gmin członkowskich dla kreowania pozycji w kraju i za granicą. W tym kontekście znaczenie ma „siła metropolitalności gmin”, decydująca o randze ośrodków miejskich. Odniesienie do tej kwestii znajduje się w Zeszycie nr 3, a skrót w pkt 5.1.2. Do tej oceny posłużyła ilościowa analiza powyższych dwóch grup wskaźników: B - funkcje metropolitalne i C - funkcje ponadlokalne.

Z analizy metropolitalności gmin członkowskich wynika, że Katowice (stolica województwa) cechuje największa koncentracja funkcji metropolitalnych i silna pozycja, jako ośrodka gospodarczego i kulturalnego.

Z faktem tym wiążą się też najintensywniejsze w Katowicach codzienne przyjazdy z innych gmin GZM. Siła przepływów ludności związanych z zatrudnieniem jest różna, lecz ich zasięg obejmuje całą GZM - najwięcej z Bytomia, Dąbrowy Górniczej, Sosnowca, Tychów (Rys. 12).

Ma to również swoje odzwierciedlenie w analizach powiązań i przepływów przeprowadzonych w ramach wyznaczania obszarów funkcjonalnych (Zeszyt nr 3).

Rys. 12. Przepływy ludności związane z zatrudnieniem w GZM, stan z 2016 r.

Źródło: InfoGZM [<http://infogzm.metropoliagzm.pl/>]

Część strategiczna

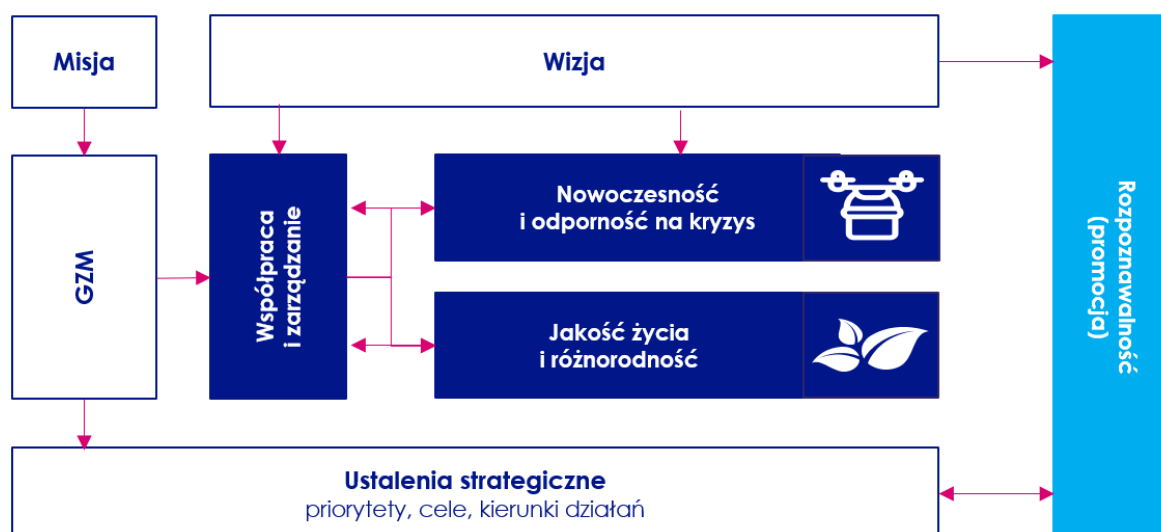
3. Założenia dla misji, wizji i ustaleń strategicznych

Podstawą sformułowania misji i wizji GZM oraz ustaleń strategicznych były wyniki poprzednich etapów prac (I – III), a także inne bieżące analizy i obserwacje, zwłaszcza:

- podsumowanie z opinii interesariuszy i przeglądu literatury przedmiotu tematycznie związanej z metropoliami;
- wnioski z Diagnozy Stanu GZM i kluczowe wyzwania;
- ustalenia wynikające z wyznaczenia obszarów funkcjonalnych i delimitacji optymalnego zasięgu rdzenia GZM;
- zakres dotąd realizowanych aktywności GZM (rodzaje projektów, wyniki prac);
- wstępne założenia dokumentu pn. Plan Zrównoważonej Mobilności Miejskiej (ang.: SUMP), który jest w fazie tworzenia (z zakończeniem w II – III kwartale 2023 r.), odnoszącego się do GZM (a szerzej do Subregionu Centralnego), Koncepcji Kolei Metropolitalnej (w tym Wstępnego Studium Wykonalności Kolei Metropolitalnej);
- ustalenia regionalnego dokumentu strategicznego i planistycznego (Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego – Śląskie 2030 i Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego – PLAN 2020 +);
- wyniki analiz i diagnoz z programu GOSPOSTRATEG (Instytut Rozwoju Miast i Regionów w latach 2019 – 2021);
- przegląd lokalnych dokumentów strategicznych i planistycznych (lokalne strategie rozwoju gmin, a także studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin).

Przystępując do formułowania misji (czyli: oczekiwanej roli instytucji w osiąganiu wizji) i wizji (czyli: pożądanego, perspektywicznego obrazu obszaru po wdrożeniu ustaleń strategicznych), a następnie priorytetów, wykorzystano też „słowa klucze”, jako najbardziej syntetyczny i skrótowy wyraz dążeń, aspiracji, ambicji i wartości ważnych dla GZM (Rys. 13).

Rys. 13. Schematyczne odniesienie „słów klucze” do misji i wizji GZM

Źródło: Opracowanie własne

Misja GZM

GZM to instytucja kreująca spójność obszaru metropolitalnego, integrująca potencjały gmin członkowskich, inicjująca działania i inspirująca do rozwoju przez otwartość, współpracę i nowoczesne zarządzanie.

Wizja GZM

GZM to obszar atrakcyjny dla mieszkańców i inwestorów, wykorzystujący potencjały i synergię różnorodności, rozwijający nowoczesną gospodarkę, dobrze zintegrowany, dążący do neutralności klimatycznej i odporności na kryzysy, podlegający sprawiedliwej transformacji, a także o silnej pozycji wśród obszarów metropolitalnych polskich i zagranicznych.

3.1 Struktura ustaleń strategicznych i wytyczne dla dokumentu programowego

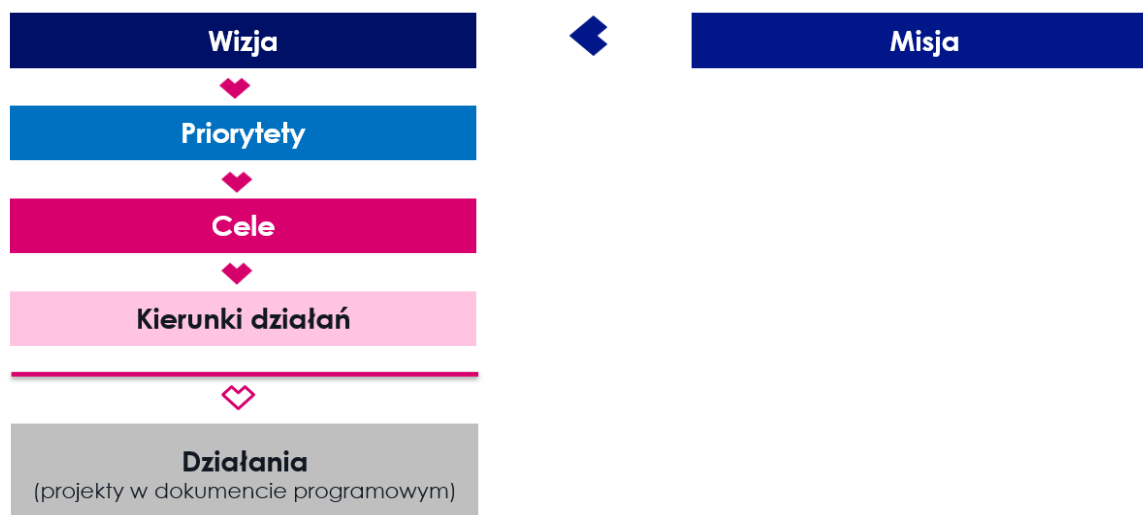
Formułowanie ustaleń strategicznych zostało oparte o 4 kryteria: kompetencyjne, funkcjonalne, przestrzenne, czasowe.

	kryterium funkcjonalne: ustalenia istotne dla całej GZM, mające wymiar metropolitalny (unikatowy, ponadlokalny, wyróżniający GZM w kraju i za granicą);
	kryterium przestrzenne: ustalenia strategiczne, które da się odzwierciedlić w przestrzeni - w formie modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej (wg 4. z 5. priorytetów);
	kryterium czasowe: ustalenia do realizacji na lata 2022-2027 z perspektywą do 2035 r.;
	kryterium kompetencyjne: ustalenia, na które GZM może wpływać (bezpośrednio poprzez realizację zadań własnych, albo pośrednio poprzez dofinansowanie, wspieranie, koordynowanie), może wykorzystywać w kreowaniu i promowaniu wizerunku GZM, lub ustalenia w kompetencji gmin, lecz spełniające kryterium funkcjonalne („wymiar metropolitalny”);

Dla osiągnięcia zamierzonej wizji GZM i realizacji misji GZM przyjęto następującą strukturę ustaleń strategicznych (Rys. 14):

- 5 priorytetów: 4 priorytety tematyczne i 1 priorytet instytucjonalny – horyzontalny;
- 18 celów (wg priorytetów: A - 4, B - 4, C - 3, D - 3, E - 4).
- 42 kierunków działań (wg priorytetów: A - 9, B - 10, C - 7, D - 8, E - 8).

Rys. 14. Schemat hierarchii ustaleń strategicznych wraz z wizją GZM (obszaru) i misją GZM (instytucji)

Źródło: Opracowanie własne

 Rozwinięciem ustaleń strategicznych, będzie odrębny dokument programowy do Strategii Rozwoju GZM. Zawierać będzie zestaw działań do realizacji przez GZM, z perspektywą do 2035 r. Każde działanie to pojedynczy projekt lub zestaw pod-projektów (projektów składowych).

Podstawą dokumentu programowego do Strategii Rozwoju GZM będą karty projektów (tzw. fiszki), obejmujące takie informacje jak:

- tytuł projektu;
- wiodący departament/jednostka odpowiedzialna za realizację projektu;
- odniesienie projektu do ustaleń strategicznych (priorytetu, celu i kierunku działań);
- krótki opis projektu (cel, zakres, oczekiwane produkty - policzalne i/lub rezultaty - niepoliczalne, okres realizacji, szacunkowy koszt projektu, z podziałem na lata i na źródło środków finansowych - własne i zewnętrzne – w miarę dostępności danych).

Wyznaczone priorytety, czyli główne obszary aktywności GZM do 2035 r., odpowiadają podstawowym kwestiom związanym z funkcjonowaniem GZM (jako obszaru i instytucji).

Zostały wyznaczone w nawiązaniu do globalnych wyzwań i trendów, jak i zjawisk występujących w gminach członkowskich. Uwzględniają zatem tak powszechnie ważne kwestie jak: 17 celów zrównoważonego rozwoju z Agendy ONZ, adaptacja do zmian klimatu i transformacja energetyczna, a w skali GZM: depopulacja, kurczenie się miast i suburbanizacja, poprawa jakości przestrzeni publicznej, wzmacnianie wewnętrznej spójności społeczno-gospodarczej i przestrzenno-funkcjonalnej.

Podział na priorytety jest uproszczony i umowny, gdyż w praktyce efekty realizacji jednego priorytetu (poprzez cele i kierunki) będą mieć wpływ na inne priorytety.

Wzajemne zaleźnianie się priorytetów potwierdza synergiczny wymiar przyjętych ustaleń strategicznych, które służyć mają nie tyle osiągnięciu pojedynczych celów, co nadrzędnemu wspólnemu przestaniu, czyli kompleksowej poprawie jakości życia w GZM.

Adresatem aktywności podejmowanych przez GZM są obecni i przyszli mieszkańcy GZM.

Do każdego z priorytetów (wyróżnionych kolorystycznie) przypisano 3 lub 4 cele (Rys. 15).

Rys. 15. Priorytety i cele Strategii Rozwoju GZM

<p>A. ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU I ODPORNOŚĆ GZM działająca wg zasad zrównoważonego rozwoju</p> <p>A.1. Rozwój i zarządzanie zielono-niebieską infrastrukturą</p> <p>A.2. Transformacja energetyczna i poprawa jakości powietrza</p> <p>A.3. Integrowanie systemu gospodarowania odpadami i osadami komunalnymi, z ukierunkowaniem na gospodarkę obiegu zamkniętego</p> <p>A.4. Upowszechnianie wiedzy nt. zmian klimatu i zrównoważonego rozwoju</p>	<p>B. MOBILNOŚĆ I DOSTĘPNOŚĆ GZM mobilna, niskoemisyjna, spójna transportowo</p> <p>B.1. Rozwój zrównoważonej mobilności miejskiej i upowszechnienie publicznego transportu zbiorowego jako pierwszego wyboru w codziennych podróżach</p> <p>B.2. Rozwój transportu szynowego</p> <p>B.3. Tworzenie warunków infrastrukturalnych i organizacyjnych dla rozwoju transportu zbiorowego i drogowego</p> <p>B.4. Wdrażanie polityki rowerowej</p>
<p>C. PRZESTRZEŃ I SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA GZM otwarta, przyjazna, dbająca o ład przestrzenny i warunki życia</p> <p>C.1. Racjonalne korzystanie z przestrzeni wobec kurczenia się miast i suburbanizacji</p> <p>C.2. Poprawa warunków dla rozwoju społeczności otwartych, aktywnych i kreatywnych</p> <p>C.3. Aktywne podejście do wyzwań demograficznych i społecznych</p>	<p>D. METROPOLITALNOŚĆ I INNOWACYJNOŚĆ GZM innowacyjna, silna gospodarczo, wzmacniająca kapitał ludzki</p> <p>D.1. Kreowanie warunków dla rozwoju gospodarczego i innowacji</p> <p>D.2. Wzmacnianie ośrodków naukowych i akademickich w GZM</p> <p>D.3. Wzmacnianie funkcji metropolitalnych</p>
<p>E. WSPÓŁPRACA I OTWARTOŚĆ GZM inspirująca, inicjująca, wewnętrznie zintegrowana</p> <p>E.1 Nowoczesne zarządzanie GZM</p> <p>E.2 Współpraca wewnętrzna GZM</p> <p>E.3 Współpraca zewnętrzna GZM</p> <p>E.4 Promowanie GZM w wymiarze terytorialnym i instytucjonalnym</p>	

Źródło: Opracowanie własne

Pełna strukturę ustaleń strategicznych GZM (priorytety, cele i kierunki działań) przedstawia poniższa tabela (Tab. 8).

Tab. 8. Struktura ustaleń strategicznych

Lp.	Cel	Kierunek działań
Priorytet A	Adaptacja do zmian klimatu i odporność GZM działająca według zasad zrównoważonego rozwoju	
A.1	Rozwój i zarządzanie niebiesko-zieloną infrastrukturą	A.1.1. Wspieranie działań na rzecz zachowania bioróżnorodności oraz mitygacji i adaptacji do zmian klimatu; A.1.2. Wspieranie działań na rzecz zagospodarowywania wód opadowych i zapobieganiu suszy;
A.2	Transformacja energetyczna i poprawa jakości powietrza	A.2.1. Wspieranie procesu transformacji energetycznej w GZM; A.2.2. Wspieranie ograniczania niskiej emisji i poprawa efektywności energetycznej budynków, w tym upowszechnianie OZE; A.2.3. Wspieranie ograniczania emisji transportowych i upowszechniania Stref Czystego Transportu;
A.3	Integrowanie systemu gospodarowania odpadami i osadami komunalnymi, z ukierunkowaniem na gospodarkę obiegu zamkniętego	A.3.1. Wspieranie działań zapewniających infrastrukturę gospodarki odpadami komunalnymi i komunalnymi osadami ściekowymi w GZM; A.3.2. Wspieranie zmiany kierunku z gospodarki linearnej na cyrkularną, w tym budowanie efektywnych łańcuchów obiegów zamkniętych dla różnych frakcji odpadów;
A.4	Upowszechnianie wiedzy nt. zmian klimatu i zrównoważonego rozwoju	A.4.1. Podnoszenie świadomości ekologicznej; A.4.2. Organizacja wydarzeń z zakresu ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju;
Priorytet B	Mobilność i dostępność GZM mobilna, niskoemisyjna, spójna transportowo	
B.1	Rozwój zrównoważonej mobilności miejskiej i upowszechnienie publicznego transportu zbiorowego jako pierwszego wyboru w codziennych podróżach	B.1.1. Kreowanie i wdrażanie rozwiązań na rzecz ograniczania transportu indywidualnego; B.1.2. Integrowanie środowisk zajmujących się mobilnością i transportem;
B.2	Rozwój transportu szynowego	B.2.1. Rozwój infrastruktury i taboru szynowego, z uwzględnieniem powiązania z lotniskiem (MPL Katowice w Pyrzowicach); B.2.2. Współpraca z instytucjami szczebla ustawodawczego i wykonawczego w zakresie zmian mechanizmów finansowania pasażerskich przewozów kolejowych i ulg ustawowych;
B.3	Tworzenie warunków infrastrukturalnych i organizacyjnych dla rozwoju transportu zbiorowego i drogowego	B.3.1. Optymalizacja funkcjonowania publicznego transportu zbiorowego wraz z integracją operatorów i systemu taryfowo-biletowego oraz rozwojem sieci sprzedaży; B.3.2. Rozwój infrastruktury związanej z transportem publicznym i zarządzaniem ruchem drogowym; B.3.3. Rozwój systemu informacji o rozwiązaniach publicznego transportu zbiorowego i wprowadzanych zmianach; B.3.4. Wspieranie rozwoju priorytetowych metropolitalnych powiązań drogowych;
B.4	Wdrażanie polityki rowerowej	B.4.1. Budowa spójnego systemu powiązań rowerowych wraz z infrastrukturą; B.4.2. Upowszechnienie wykorzystania roweru w codziennych podróżach;
Priorytet C	Przestrzeń i spójność społeczna GZM otwarta, przyjazna, dbająca o ład przestrzenny i warunki życia	
C.1	Racjonalne korzystanie	C.1.1. Poprawa jakości przestrzeni publicznej zgodnie z zasadami

Lp.	Cel	Kierunek działań
	z przestrzeni wobec kurczenia się miast i suburbanizacji	zrównoważonego rozwoju i innymi pozytywnymi trendami; C.1.2. Wspieranie procesu rewitalizacji i zagospodarowania terenów zdegradowanych; C.1.3. Wzmacnianie relacji „miasto-wieś” na rzecz bezpieczeństwa żywnościowego i tworzenia krótkich obiegów żywności;
C.2	Poprawa warunków dla rozwoju społeczności otwartych, aktywnych i kreatywnych	C.2.1. Wspieranie inkluzywnego podejścia do mieszkańców, w szczególności do osób młodych, starzejącego się społeczeństwa i osób z dysfunkcjami; C.2.2. Wspieranie gmin GZM w rozwoju usług publicznych i zdrowego trybu życia;
C.3	Aktywne podejście do wyzwań demograficznych	C.3.1. Łagodzenie skutków procesu depopulacji w GZM; C.3.2. Otwartość GZM na procesy migracyjne, w tym z zagranicy i tworzenie warunków dla integracji z cudzoziemcami;
Priorytet D	Metropolitalność i innowacyjność GZM innowacyjna, silna gospodarczo, wzmacniająca kapitał ludzki	
D.1	Kreowanie warunków dla rozwoju gospodarczego i innowacji	D.1.1. Rozwój branż innowacyjnych i zielonej gospodarki; D.1.2. Promowanie potencjału gospodarczego GZM i współpraca z biznesem, instytucjami otoczenia biznesu, sektorem B+R; D.1.3. Rozwój sieci współpracy poprzez organizację i udział w wydarzeniach gospodarczych w kraju i zagranicą;
D.2	Wzmacnianie ośrodków naukowych i akademickich w GZM	D.2.1. Wspieranie działań mających na celu podnoszenie atrakcyjności szkół wyższych; D.2.2. Wspieranie procesu dostosowania kształcenia młodzieży do potrzeb rynku pracy;
D.3	Wzmacnianie funkcji metropolitalnych	D.3.1. Wspieranie organizacji wydarzeń krajowych i zagranicznych: kulturalnych, rozrywkowych, sportowych; D.3.2. Kreowanie metropolitalnych wydarzeń i produktów; D.3.3. Wspieranie działań na rzecz lokalizacji w GZM usług wyższego rzędu;
Priorytet E	Współpraca i otwartość GZM inicjująca, inspirująca, wewnętrznie zintegrowana	
E.1	Nowoczesne zarządzanie GZM	E.1.1. Tworzenie bazy wiedzy i upowszechnienie danych o GZM; E.1.2. Dążenie do dostosowania przepisów prawa do potrzeb funkcjonowania GZM i utworzenia spójnego administracyjnego ośrodka metropolitalnego;
E.2	Współpraca wewnętrzna GZM	E.2.1. Rozwój mechanizmów współpracy między GZM a gminami członkowskimi i innymi interesariuszami, w tym na rzecz odporności na kryzysy; E.2.2. Upowszechnianie stosowania modelu zakupów wspólnych;
E.3	Współpraca zewnętrzna GZM	E.3.1. Współpraca z krajowymi i zagranicznymi instytucjami metropolitalnymi oraz uczestnictwo w sieciach współpracy; E.3.2. Wzmacnianie współpracy z partnerami krajowymi i zagranicznymi;
E.4	Promowanie GZM w wymiarze terytorialnym i instytucjonalnym	E.4.1. Tworzenie wizerunku GZM (instytucji i obszaru) jako silnej marki, podmiotu zarządzającego, przyjaznego środowisku; E.4.2. Promocja GZM w kraju i zagranicą, wraz z kreowaniem nowoczesnego wizerunku.

Źródło: Opracowanie własne

3.2 Oczekiwane rezultaty planowanych działań

Wskazane cele i kierunki działań służyc mają realizacji zidentyfikowanych priorytetów. Dlatego też dla każdego priorytetu podano:

- uzasadnienie wyboru priorytetu i jego odniesienie do wyzwań rozwojowych (wcześniej zidentyfikowanych na podstawie wniosków z Diagnozy Stanu GZM);
- pożądane działania (obszary aktywności GZM) dla realizacji priorytetu;
- oczekiwane rezultaty planowanych działań, pożądane do osiągnięcia do 2035 r.

Zestawienie tych informacji przedstawia poniższa tabela (Tab. 9).

Tab. 9. Charakterystyka priorytetów i oczekiwanych rezultatów ich realizacji

Powiązanie z wyzwaniami rozwojowymi	Opis priorytetu i oczekiwane rezultaty planowanych działań
PRIORYTET A:	Adaptacja do zmian klimatu i odporność
Odpowiedź na wyzwanie rozwojowe nr 1.	<p>Uzasadnienie:</p> <p>Zmiany klimatu to czynnik ingerujący w różne dziedziny życia, wpływający na bezpieczeństwo (indywidualne i populacyjne), wiążący się z budowaniem odporności miast/metropolii w różnych wymiarach (przyrodniczym, infrastrukturalnym, gospodarczym, społecznym).</p> <p>Planowane działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wzmacnianie niebieskiej i zielonej infrastruktury w obszarach zurbanizowanych wobec nasilającego się zjawiska suszy lub nawałnych deszczy (np. wydarzenia, rekomendacje, publikacje, projekty jak np. łąki kwietne); • wspieranie procesu transformacji energetycznej, w tym rozwoju odnawialnych źródeł energii (OZE), dla poprawy jakości powietrza i wzmocnienia bezpieczeństwa energetycznego (np. projekty, wydarzenia); • racjonalne gospodarowanie zasobami środowiska, a także powstającymi odpadami komunalnymi i komunalnymi osadami ściekowymi, w tym rozwój gospodarki obiegu zamkniętego wobec rosnącej ilości wytwarzanych odpadów i coraz bardziej restrykcyjnych standardów gospodarki odpadami (np. działania przygotowawcze, zabieganie o zmianę przepisów, inne inicjatywy); • proces edukowania na rzecz wdrażania systemowych działań (społecznych, gospodarczych, konsumenckich) w zakresie środowiska, w każdej skali - od globalnej po lokalną (np. kampanie, spotkania, wydarzenia), a także propagowanie dobrych wzorców na rzecz ograniczenia niskiej emisji i poprawy efektywności energetycznej budynków. <p>Oczekiwane rezultaty planowanych działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zachowanie i wzmocnienie bioróżnorodności oraz zmiana postrzegania terenów zieleni w gminach, uznając je za strategiczny element struktury funkcjonalno-przestrzennej i polityki klimatycznej, a nie jako „obciążenie budżetowe” (pełnią nie tylko podstawową rolę przyrodniczą, ale i społeczną, rekreacyjną, zdrowotną, promocyjną i są ważnym czynnikiem wpływającym na atrakcyjność osiedleńczą i inwestycyjną GZM); • zwiększenie zasobów wodnych, w tym: „odbetonowanie” miast (dla poprawy mikro i małej retencji i zmniejszania występowania zjawiska wyspy ciepła), powszechność form zatrzymywania wód opadowych w gospodarstwach domowych; • spójny system niebiesko-zielonej infrastruktury GZM, w tym inicjowanie projektów dla zachowania bioróżnorodności oraz mitygacji i adaptacji do zmian klimatu; • dalsze ograniczanie niskiej emisji i poprawiająca się jakość powietrza (obniżenie stężenia substancji szkodliwych dla zdrowia pochodzących z niskiej emisji z nieekologicznego indywidualnego ogrzewnictwa i komunikacji: pyłów zawieszonych PM_{2,5} i PM₁₀, dwutlenku azotu (NO₂) czy benzo(a)pirenu), w tym: <ul style="list-style-type: none"> – powszechne stosowanie rozwiązań zwiększających energooszczędność i efektywność energetyczną budynków (realizacji „fali renowacji”), a także dalszy rozwój sieci gazowych i ciepłowniczych; – ograniczanie ruchu samochodowego i powszechność pojazdów niskoemisyjnych i zeroemisyjnych oraz wspieranie kompleksowych działań na rzecz ograniczenia emisji

Powiązanie z wyzwaniami rozwojowymi	Opis priorytetu i oczekiwane rezultaty planowanych działań
	<p>transportowych i upowszechniania Stref Czystego Transportu;</p> <ul style="list-style-type: none"> • integrowanie gospodarowania odpadami w GZM, w tym: efektywniejszy niż obecnie recykling i powszechność gospodarki obiegu zamkniętego (GOZ), a także powszechne stosowanie technologii z nią zgodnych, jak: instalacje termicznego przekształcania odpadów komunalnych (ITPOK) i instalacje termicznego przekształcania osadów ściekowych (ITPOŚ), biogazownie, kompostownie - wraz z odzyskiem energii; • dalsza promocja i edukacja w zakresie zachowań ekologicznych mających na celu wzrost świadomości ekologicznej, wymianę tzw. dobrych praktyk i wdrażanie projektów pilotażowych.
PRIORYTET B:	Mobilność i dostępność
Odpowiedź na wyzwanie rozwojowe nr 1, 4.	<p>Uzasadnienie:</p> <p>Mobilność mieszkańców to czynnik decydujący o atrakcyjności gminy/metropolii i budujący jego spójność (przestrzenno-funkcjonalną i społeczno-gospodarczą).</p> <p>Planowane działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • coraz większa powszechność nowego modelu przemieszczania się w miastach różnymi środkami i formami mobilności miejskiej, sprzyjającego eliminowaniu przejazdów samochodem na krótkich odcinkach wraz z prowadzeniem akcji informacyjnych i promocyjnych w tym zakresie (np. opracowanie Planu zrównoważonej mobilności miejskiej – SUMP, budowanie współpracy ze środowiskami branżowymi); • rozwój transportu szynowego, docelowo pełniącego rolę szkieletu metropolitalnego systemu transportowego GZM (jako jednego z bardziej efektywnych i ekologicznych środków transportu), odpowiedniego dla skali - rozległości GZM (np. wieloletni projekt budowy Kolei Metropolitalnej); • rozwój form transportu alternatywnych dla samochodu: rowery, hulajnogi, współdzielenie pojazdów, itp. (np. prowadzenie polityki rowerowej, kampanie i wydarzenia, organizacja tzw. roweru metropolitalnego, czyli wypożyczalni rowerów publicznych), upowszechnienie wykorzystania roweru w codziennych podróżach; • wzmacnianie racjonalnego kształtowania powiązań drogowych, ze szczególnym uwzględnieniem dróg o charakterze metropolitalnym, w tym w oparciu o systemy obwodnicowe – pierścieniowe, wraz z zarządzaniem polityką parkingową, także w kontekście promowania publicznego transportu zbiorowego (np. dotacje dla gmin, współpraca ze środowiskami branżowymi, integrowanie podmiotów zarządzających drogową trasą średnicową - DTŚ); • działania informacyjne i promujące nowe zachowania mobilnościowe, adresowane do mieszkańców oraz integracja środowisk branżowych (np. wydarzenia, informowanie). <p>Oczekiwane rezultaty planowanych działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mniejsza niż obecnie rola transportu indywidualnego w codziennych podróżach w GZM, w tym: zachęty do powszechniejszego korzystania ze środków publicznego transportu zbiorowego, efektywny system połączeń i przesiadek, okresowe analizy rozkładów jazdy i rozmieszczenia przystanków; • realizacja kolejnych etapów rozwoju kolei metropolitalnej wraz z wypracowaniem mechanizmów umożliwiających jeszcze wyższy poziom finansowania przewozów kolejowych (częstotliwość zbliżona do metra), adekwatnie do rozwoju infrastruktury; • dalsza rozbudowa stosownej infrastruktury wzmacniającej mobilność miejską i integrującej publiczny transport zbiorowy z transportem indywidualnym (np. multimodalne centra przesiadkowe, rozwiązania P&R, B&R, parkingi i garaże rowerowe); • dalsza modernizacja i unowocześnianie taboru publicznego transportu zbiorowego wraz z systemem pozyskiwania informacji o dostępności i komforcie podróżowania oraz systemem informacji o wprowadzanych zmianach w publicznym transporcie publicznym; • wdrażanie polityki rowerowej, w tym rozbudowa infrastruktury w sposób skoordynowany,

Powiązanie z wyzwaniami rozwojowymi	Opis priorytetu i oczekiwane rezultaty planowanych działań
	<p>tworzący system, a także dostępny tzw. rower publiczny;</p> <ul style="list-style-type: none"> • zaangażowanie w rozwiązania w zakresie priorytetowych metropolitalnych powiązań drogowych - poprawa dostępności drogowej obszarów GZM; • stopniowa poprawa bezpieczeństwa pieszych, kierowców i pasażerów wraz z rozdzieleniem ruchu samochodowego, rowerowego, pieszego oraz efektywnym zarządzaniem ruchem i polityką parkingową w miastach.
PRIORYTET C:	Przestrzeń i spójność społeczna
Odpowiedź na wyzwanie rozwojowe nr 1, 2, 3, 4	<p>Uzasadnienie:</p> <p>Funkcjonalność przestrzeni gminy/metropolii jest warunkowana dostępnością dla różnych grup mieszkańców, a jej atrakcyjność wpływa na liczbę użytkowników.</p> <p>Planowane działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zwiększenie aktywności społecznej i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, kreatywnego, społecznie zaangażowanego i odpowiedzialnego, a także otwartego na potrzeby osób z dysfunkcjami (np. projekty, rekomendacje, wydarzenia); • dbałość o dobry dostęp do usług publicznych, w tym zdrowia, oświaty i usług wolnego czasu (typu: kultura i rekreacja, sport, rozrywka – w obiektach i na wolnym powietrzu); • propagowanie zdrowego trybu życia w różnych wymiarach, jako wyraz dbałości o zdrowie publiczne, wpływając na poprawę jakości życia (np. projekty, rekomendacje, analizy); • traktowanie przestrzeni jako zasobu ograniczonego i trudno odnawialnego, a także otwartego na zrównoważoną mobilność miejską i ochronę terenów otwartych, dotąd niezainwestowanych (np. rekomendacje, opiniowanie projektów dokumentów strategicznych, analizy); • kreowanie ładu przestrzennego: dbałość o przestrzeń publiczną, jakość architektury, dostępność dla różnych grup użytkowników (np. projekty, rekomendacje, konkursy); • racjonalne zarządzanie takimi procesami i trendami jak: suburbanizacja, pustoszenie centrów miast, kurczące się miasta, negatywne oddziaływania górnictwa w wymiarze przestrzennym, społecznym i gospodarczym (np. projekty, rekomendacje, analizy); • rozwój relacji miasto – wieś, czyli lepsza integracja i spójność obszaru metropolitalnego między rdzeniem GZM a jego otoczeniem, a dalej z obszarami sąsiednimi, a także budowa wspólnoty interesów jako element myślenia w kategoriach wspólnego metropolitalnego dobra – podkreślając żywicielską i przyrodniczą rolę gmin wiejskich i miejsko-wiejskich (tzw. kontinuum miejsko-wiejskie). <p>Oczekiwane rezultaty planowanych działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • coraz atrakcyjniejsze warunki do zamieszkania - „moda na miasto i miejskość”, z uwzględnieniem potrzeb starszych mieszkańców i osób z dysfunkcjami (kreowanie tzw. miast dostępnych), z większym udziałem przestrzeni typowo pieszych, strefami wyłączonymi z ruchu samochodowego i uporządkowaną kwestią parkingową; • coraz lepszy dostęp do usług publicznych, w tym: oferty czasu wolnego (kultury, sportu i rekreacji), zdrowia, oświaty, itp., wraz z ich racjonalnym rozmieszczeniem w GZM (w zależności od liczby ludności) wraz ze stworzeniem mapy usług publicznych, mapy oferty kulturalnej, rekreacyjnej i sportowej, itp.; • zaawansowane procesy integracji społecznej, w tym: integracja migrantów i uchodźców żyjących w GZM, realizowana polityka migracyjna związana z osiedlaniem się obcokrajowców, a także przyciąganiem osób z innych regionów kraju; • stabilizacja procesów demograficznych, w tym: skuteczne zachęcanie do zamieszkania w GZM i zhamowany proces odpływu mieszkańców, • utrwalający się „nowy paradygmat rozwoju miejskiego” (łączący kwestię tworzenia przestrzeni publicznych z szeroko rozumianym procesem rewitalizacji, oddolną aktywnością mieszkańców i prawem do miasta), dalsze zagospodarowanie terenów zdegradowanych na nowe funkcje, a także dogęszczanie zabudowy w terenach już zurbanizowanych na

Powiązanie z wyzwaniami rozwojowymi	Opis priorytetu i oczekiwane rezultaty planowanych działań
	<p>bazie efektywnego i skutecznego planowania przestrzennego (tj. z ustaleniami wpływającymi na: minimalizowanie konfliktów funkcjonalnych, mitygację wyzwań związanych ze zmianami klimatu);</p> <ul style="list-style-type: none"> • lepsza niż obecnie jakość przestrzeni publicznej wraz z estetyczną małą architekturą, a także stopniowo eliminowany chaos przestrzenny i reklamowy, w tym realizacja projektów studialnych lub pilotażowych na „przestrzeń publiczną” lub zagospodarowanie terenów poprzemysłowych (we współpracy z zainteresowanymi gminami i instytucjami); • opracowane standardy w zakresie kreowania miast zwartych i upowszechniony model tzw. miast 15-minutowych, kształtowanych zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju z uwzględnieniem terenów zieleni i zachowaniem właściwych odległości między budynkami i przepustowości układów drogowych; • synergiczna i zrównoważona relacja między „miastem a wsią”, w tym skrócone łańcuchy dostaw i metropolitalny plan bezpieczeństwa żywnościowego.
PRIORYTET D:	Metropolitalność i innowacyjność
Odpowiedź na wyzwanie rozwojowe nr 3, 4.	<p>Uzasadnienie:</p> <p>Metropolitalność to czynnik wpływający na potencjał gospodarczy i kapitał społeczny oraz funkcjonowanie danej gminy/metropolii w sieci powiązań krajowych i międzynarodowych, co wiąże się z intensyfikacją rozwoju usług wyższego rzędu i generowaniem innowacji.</p> <p>Planowane działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • promowanie gospodarczego potencjału GZM w kraju i za granicą wraz z tworzeniem warunków dla rozwoju biznesu i usług „okołobiznesowych” (np. wydarzenia, targi, platforma inwestycyjna) i tworzeniem miejsc pracy dla osób wysoko wykwalifikowanych (tzw. metropolitalnych miejsc pracy); • testowanie innowacji i wspieranie rozwoju przemysłu innowacyjnego (np. testowanie dronów i współpraca przy tworzeniu przepisów „dronowych”, rozwój transportu wodorowego); • wzmacnianie funkcji metropolitalnych - tzw. usług wyższego rzędu (np. inicjatywy, zabieganie o lokalizację, kontakty międzynarodowe, wydarzenia); • zwiększanie współpracy z uczelniami z obszaru GZM, jako czynnik zatrzymujący mieszkańców i przyciągający młodzież z innych obszarów (np. wsparcie finansowe poprzez Fundusz Wspierania Nauki i inne inicjatywy integrujące uczenie z GZM); • kreowanie odporności na różnego typu kryzysy (klimatyczne, geopolityczne, społeczne, zdrowotne żywnościowe), wpisując się w proces deglobalizacji; • poprawa jakości kapitału ludzkiego i kreatywności społecznej. <p>Oczekiwane rezultaty planowanych działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • coraz lepsza rozpoznawalność GZM w kraju i za granicą, pod względem gospodarczym i kulturalnym, wraz z eksponowaniem jej potencjałów (rozwinęta infrastruktura techniczna i transportowa, duża gęstość zaludnienia, rozwinięty rynek pracy), w tym coraz więcej wydarzeń w GZM (kulturalnych, sportowych, turystycznych) o skali krajowej i międzynarodowej; • sukcesywne testowanie i wdrażanie innowacji, liczne start-upy zlokalizowane w GZM, a także dalsze rozwijanie sektorów kreatywnych i branż opartych na wiedzy i wysoko wykwalifikowanej kadrze, w tym: dalece zaawansowany proces przekwalifikowania pracowników z sektora górniczego i okołogórniczego w inne sektory, zwłaszcza usługowe lub związane z OZE; • liczne funkcje metropolitalne, wspierające tworzenie metropolitalnej tożsamości i dalsze zabieganie o lokalizowanie w GZM kolejnych funkcji (np.: szkoła podstawowa i średnia obcojęzyczna - wg programu szkoły międzynarodowej – sprzyjająca przyciąganiu pracowników i kadr zagranicznych, oddział – filia uczelni zagranicznej – forma poszerzania oferty naukowej i przyciągania studentów spoza GZM, konsulaty i izb branżowe, zwłaszcza z krajów o intensywnych powiązaniach gospodarczych z GZM, np. Ukraina, Korea

Powiązanie z wyzwaniami rozwojowymi	Opis priorytetu i oczekiwane rezultaty planowanych działań
	<p>Południowa, Włochy, Niemcy, Czechy);</p> <ul style="list-style-type: none"> wysoki poziom ośrodków naukowych i akademickich, a także szkół średnich wraz z coraz atrakcyjniejszą ofertą edukacyjną, dostosowaną do potrzeb rynku pracy (koordynacja profili kształcenia na poziomie szkół średnich z potrzebami pracodawców i ich promowanie); realizacja działań i projektów wielopodmiotowych o charakterze gospodarczym na rzecz rozwoju cyfrowej i zielonej gospodarki w GZM; inicjowanie, współudział w działaniach i projektach badawczo-rozwojowych z sektorem nauki i szkolnictwa wyższego; współpraca w ramach regionalnego systemu innowacji i inteligentnych specjalizacji regionalnych województwa śląskiego; inicjowanie i podejmowanie działań na rzecz stworzenia ekosystemu innowacji GZM.
PRIORYTET E:	Współpraca i otwartość
Odpowiedź na wyzwanie rozwojowe nr 4 i 5	<p>Uzasadnienie:</p> <p>Współpraca związku metropolitalnego z gminami członkowskimi i wzajemna współpraca gmin to czynnik wzmacniający efektywność i skuteczność podejmowanych działań, co wymaga otwartości na kontakty z instytucjami i mieszkańcami, a także wymiany doświadczeń z instytucjami krajowymi i zagranicznymi oraz przyjęcia roli GZM jako „organizacji uczącej się”.</p> <p>Planowane działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> tworzenie bazy wiedzy, gromadzenie danych, kreowanie silnej pozycji GZM w wymiarze instytucjonalnym i kompetencyjnym na rzecz efektywnego i zintegrowanego zarządzania obszarem, zarządzania kryzysowego i bezpieczeństwa publicznego w GZM (np. zabieganie o zmianę przepisów prawa, efektywniejsza realizacja zadań ustawowych); prowadzenie studiów foresightowych, opracowanie wzorców i rozwiązań i scenariuszy zintegrowanego i wielowymiarowego rozwoju GZM; budowanie wewnętrznej wielowymiarowej spójności gmin członkowskich, w dążeniu do stopniowej integracji administracyjnej gmin GZM (np. utworzenie i prowadzenie metro-labu, włączanie mieszkańców w aktywności GZM i organizowane dla nich wydarzenia); kreowanie i wdrażanie mechanizmów współpracy między GZM a gminami członkowskimi i interesariuszami, jak i partycypacji mieszkańców i interesariuszy w planowaniu rozwoju GZM; upowszechnienie stosowania modelu zakupów wspólnych; budowanie sieci współpracy z podobnymi organizacjami krajowymi i zagranicznymi (wizyty studialne, wymiana kadr, itp.); kreowanie rozpoznawalności GZM w kraju i zagranicą (np. wielokierunkowa promocja GZM), jako znaczącego obszaru metropolitalnego podlegającego udanej transformacji od przemysłów tradycyjnych do zielonej i cyfrowej gospodarki. <p>Oczekiwane rezultaty planowanych działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> rozszerzony zakres kompetencji (katalogu zadań) GZM i korzystne zmiany w ustawie o związku metropolitalnym, usprawniające jej funkcjonowanie (zwłaszcza w zakresie minimalnej liczby mieszkańców, zasad zmian granic związku metropolitalnego, poszerzenia i uszczegółowienia katalogu zadań publicznych); coraz silniejsza rola GZM jako integratora, inspiratora i inicjatora dla gmin członkowskich przez propagowanie dobrych praktyk, koordynowanie projektów o charakterze ponadlokalnym lub doradczym, występowanie w roli „rzecznika” gmin członkowskich i społeczności lokalnych; powszechne korzystanie z platform udostępniania danych dla mieszkańców i inwestorów oraz dalszy ich rozwój (otwarte dane, portal InfoGZM, itp.); dalsze pozytywne korzystanie z „efektu skali”, wynikającego z członkostwa w GZM dla

Powiązanie z wyzwaniami rozwojowymi	Opis priorytetu i oczekiwane rezultaty planowanych działań
	<p>pojedynczej gminy (np. wspólne grupy zakupowe);</p> <ul style="list-style-type: none"> • coraz mocniej zintegrowane i współpracujące ze sobą gminy GZM w kierunku silnego administracyjnego ośrodka metropolitalnego, wraz z wypracowanymi wspólnymi procedurami i standardami działania, modelem współpracy; • wielosektorowe i interdyscyplinarne kontakty i powiązania w różnej skali (z: administracją publiczną wszystkich szczebli, innymi metropoliami z kraju i zagranicy, sektorem nauki, biznesu, organizacjami pozarządowymi); • dobrze rozpoznawalna marka GZM - w skali lokalnej, krajowej i międzynarodowej - wraz z wykreowanymi produktami metropolitalnymi.

Źródło: Opracowanie własne

4. Obszary strategicznej interwencji (OSI)

Obszar strategicznej interwencji (OSI) to określony w strategii rozwoju obszar o zidentyfikowanych lub potencjalnych powiązaniach funkcjonalnych lub o szczególnych warunkach społecznych, gospodarczych lub przestrzennych, decydujących o występowaniu barier rozwoju lub trwałych, możliwych do aktywowania, potencjałów rozwojowych, do którego jest kierowana interwencja publiczna łącząca inwestycje, w szczególności gospodarcze, infrastrukturalne lub w zasoby ludzkie, finansowane z różnych źródeł, lub rozwiązania regulacyjne¹³.

Wyznaczenie OSI to odpowiedź na problemy rozwojowe danej jednostki terytorialnej (m.in. regionu, metropolii, gminy).

Uwzględnienie OSI w polityce przestrzennej GZM oznacza:

- a) informacyjnie: wskazanie OSI wg Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego Śląskie 2030 – Zielone Śląskie** (tzw. OSI regionalne) – dla ich porównania z ustaleniami strategicznymi GZM (dla tych OSI dedykowane są już instrumenty finansowe na poziomie krajowym, m.in. programy operacyjne i regionalne, w tym Zintegrowane Inwestycje Terytorialne);
- b) wiążąco: identyfikację 4 OSI w Strategii Rozwoju GZM** (tzw. OSI metropolitalne) – jako odpowiedź na potrzebę wzmocnienia danego potencjału lub odpowiedź na wyzwanie rozwojowe (dla GZM oznacza uznanie za priorytetowy obszar wsparcia: pod kątem finansowym, doradczo-ekspertycznym, promocyjnym – w zależności od potrzeb).

4.1 Obszary Strategicznej Interwencji ze Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”

Obszary Strategicznej Interwencji (OSI) wyznaczone w Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” – Zielone Śląskie przedstawione są w dwóch ujęciach: tematycznym i funkcjonalnym¹⁴.

OSI w województwie śląskim w ujęciu tematycznym:

a) OSI konkurencyjne – rozwojowe, w tym:

- obszary cenne przyrodniczo (8 gmin);
- ośrodki wzrostu (20 gmin);

b) OSI problemowe, w tym:

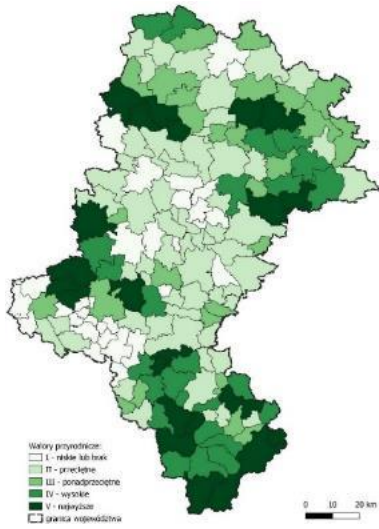
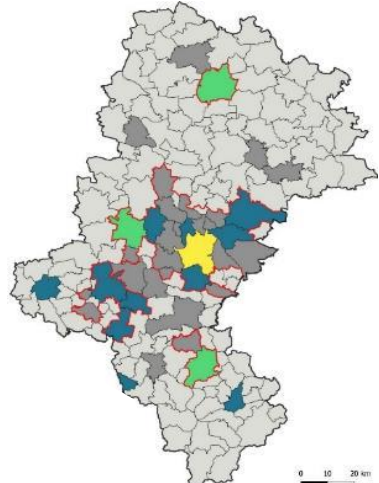
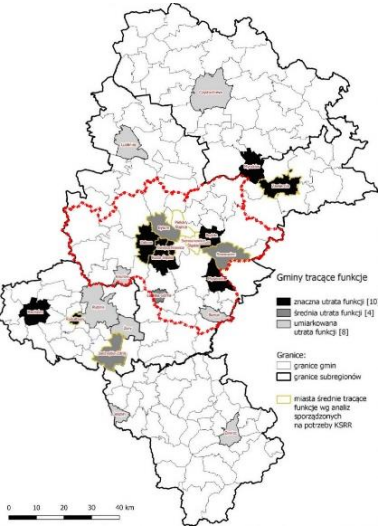
- obszary gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze (10 gmin);
- gminy w transformacji górniczej (30 gmin);
- gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza (41 gmin).

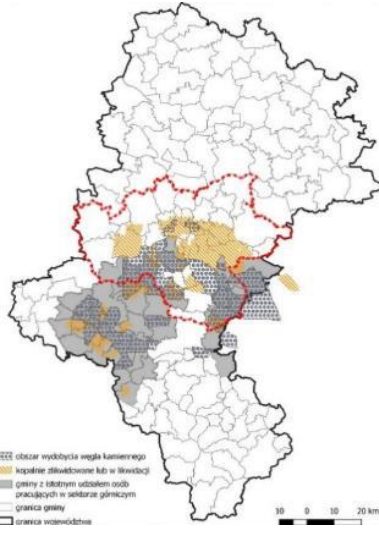
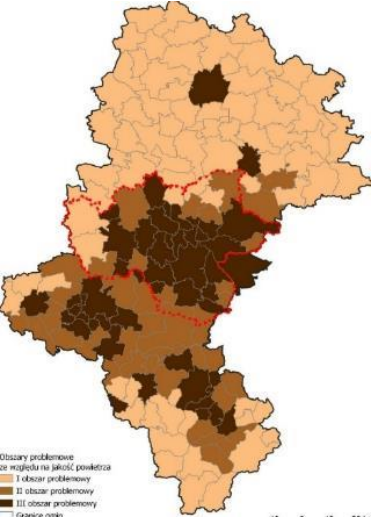
Zestawienie OSI regionalnych (wraz z zasięgiem terytorialnym odnośnie do GZM i zakresem wyzwań uzasadniających ich wyznaczenie) przedstawia poniższa tabela (Tab. 10). Wyznaczone priorytety w Strategii Rozwoju GZM zasadniczo są zbieżne z OSI regionalnymi.

¹³ Art. 5 pkt. 6b) ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2020, poz. 1378)

¹⁴ Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” – Zielone Śląskie, s. 93

Tab. 10. Zestawienie OSI regionalnych (konkurencyjne i problemowe)

Rodzaj OSI	Ilustracja graficzna na tle województwa śląskiego
<p>OSI konkurencyjne – rozwojowe</p> <ul style="list-style-type: none"> • obszary cenne przyrodniczo (8): <ul style="list-style-type: none"> – gmina o najwyższych walorach przyrodniczych: Rudziniec (1); – gminy o wysokich walorach przyrodniczych: Pilchowice, Sośnicowice (2); – gminy o ponadprzeciętnych walorach przyrodniczych: Bieruń, Bojszowy, Mikołów, Pyskowice, Stawków (5); – pozostałe gminy GZM reprezentują przeciętne, niskie lub brak walorów przyrodniczych; • wyzwania dla tego OSI to: zwiększenie drożności korytarzy ekologicznych, ochrona bioróżnorodności i georóżnorodności, poprawa stosunków wodnych i ochrona siedlisk (nawiązanie do priorytetu A). 	
<ul style="list-style-type: none"> • ośrodki wzrostu (20): <ul style="list-style-type: none"> – najważniejszy ośrodek wzrostu: Katowice (1); – ważny ośrodek wzrostu: Gliwice (1); – pozostałe ośrodki wzrostu: Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Sosnowiec, Tychy, Zabrze (5); – ośrodki uzupełniające: Będzin, Bieruń, Bytom, Czeladź, Knurów, Mikołów, Mysłowice, Łaziska Górne, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Świętochłowice, Tarnowskie Góry (13). • wyzwania dla tego OSI to: podniesienie poziomu innowacyjności, wzmocnienie potencjału i skali oddziaływania, pozycji międzynarodowej ośrodków akademickich i sektora B+R, utrzymanie pozycji ośrodka wzrostu, rozwój funkcji metropolitalnych, poprawa jakości środowiska i przestrzeni (nawiązanie do priorytetu D). 	
<ul style="list-style-type: none"> • gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze (10): <ul style="list-style-type: none"> – znaczna utrata funkcji: Będzin, Mysłowice, Ruda Śląska, Świętochłowice, Zabrze (5); – średnia utrata funkcji: Bytom, Łaziska Górne, Sosnowiec (3); – umiarkowana utrata funkcji: Bieruń, Knurów (2); • wyzwania dla tego OSI to: ograniczenie wewnętrznych zróżnicowań na terenach silnie zurbanizowanych, działania przyczyniające się do: wzmocnienia potencjału gospodarczego, aktywizacji mieszkańców, wzrostu inwestycji z sektora przedsiębiorstw, rozwoju usług, poprawy dostępu do oferty kulturalnej i rekreacyjnej, rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, wsparcia procesów rewitalizacyjnych (nawiązanie do priorytetów C i D). 	

Rodzaj OSI	Ilustracja graficzna na tle województwa śląskiego
<p>OSI problemowe</p> <ul style="list-style-type: none"> • gminy w transformacji górniczej (30): <ul style="list-style-type: none"> – typ społeczno-przestrzenny: Bieruń, Chełm Śląski, Gieratowice, Imielin, Knurów, Łędziny, Łaziska Górne, Mysłowice, Pilchowice, Ruda Śląska (10); – typ przestrzenny: Będzin, Bobrowniki, Bytom, Chorzów, Czeladź, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Katowice, Mikołów, Piekary Śląskie, Psary, Radzionków, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Sońnicowice, Świętochłowice, Tychy, Wojkowice, Zabrze, Zbrosławice (21); – typ społeczny: w granicach GZM nie został zidentyfikowany. • wyzwania dla tego OSI to: znaczny udział terenów przemysłowych i poprzemysłowych oraz terenów, gdzie wystąpią skutki eksploatacji górniczej, zagospodarowanie terenów po zakończonej eksploatacji górniczej i przekwalifikowanie pracowników branży górniczej i okotógórnicy, tworzenie nowej bazy ekonomicznej, wsparcie poprawy jakości środowiska, usług publicznych i jakości przestrzeni publicznej, zwiększenie aktywności społecznej i zawodowej i rozwój oferty czasu wolnego (nawiązanie do priorytetów: C i D). 	
<ul style="list-style-type: none"> • gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza (41): <ul style="list-style-type: none"> – gminy III obszaru problemowego: Będzin, Bieruń, Bytom, Chorzów, Czeladź, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Katowice, Knurów, Mikołów, Mysłowice, Łędziny, Łaziska Górne, Piekary Śląskie, Pyskowice, Radzionków, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tarnowskie Góry, Wojkowice, Tychy, Zabrze (24); – gminy II obszaru problemowego: Bobrowniki, Chełm Śląski, Gieratowice, Imielin, Kobiór, Pilchowice, Psary, Siewierz, Stawków, Wiry Zbrosławice (11); – pozostałe gminy GZM są do I obszaru problemowego (6); • wyzwania dla tego OSI to: ograniczenie niskiej emisji, wsparcie rozbudowy sieci ciepłowniczej, a także generowanie i wdrażanie innowacji, ograniczających negatywny wpływ na środowisko (nawiązanie do priorytetu A). 	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” – Zielone Śląskie, mapy wprost przeniesione z ww. opracowania.

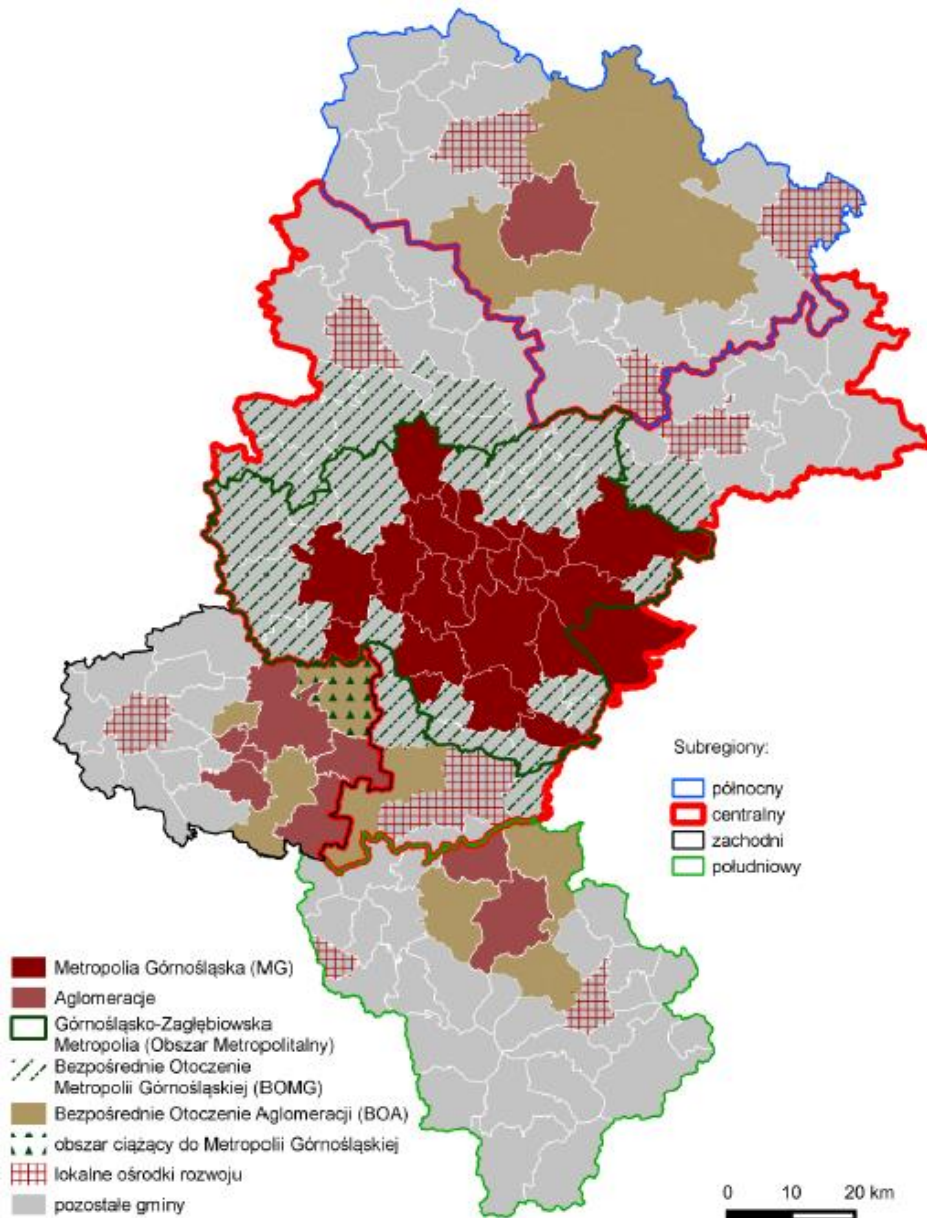
OSI w województwie śląskim w ujęciu funkcjonalnym (Rys. 16):

- **subregiony** - wyznaczone dla organizacji procesów rozwojowych w oparciu o istniejące powiązania funkcjonalne, gospodarcze i społeczno-historyczne:
 - północny (powierzchnia: 3 049 km², centrum to Aglomeracja Częstochowska);
 - południowy (powierzchnia: 2 354 km², centrum to Aglomeracja Bielska);
 - zachodni (powierzchnia: 1 353 km², centrum to: Aglomeracja Rybnicka);
 - centralny (powierzchnia: 5 577 km², centrum to: Metropolia Górnośląska¹⁵ czyli 23 gminy (22 gminy GZM + Jaworzno) wraz Bezpośrednim Otoczeniem Metropolii Górnośląskiej, obejmującym 29 gmin);

¹⁵ Katowice, Sosnowiec, Gliwice, Zabrze, Bytom, Ruda Śląska, Tychy, Dąbrowa Górnicza, Chorzów, Jaworzno, Mysłowice, Siemianowice Śląskie, Tarnowskie Góry, Będzin, Piekary Śląskie, Świętochłowice, Knurów, Mikołów, Czeladź, Łaziska Górne, Bieruń, Radzionków i Wojkowice

- **obszary miejskie i wiejskie** - wg podstawowych typów jednostek:
 - obszary miejskie: obejmują obszar metropolitalny (w centralnej części województwa) oraz równomiernie rozłożone aglomeracje miejskie, o dużym znaczeniu gospodarczym i w zakresie zaspokajania dostępu do usług publicznych wyższego rzędu w północnej, zachodniej i południowej części województwa śląskiego; ważną rolę pełnią też lokalne ośrodki rozwoju, czyli ośrodki miejskie, które skupiają procesy rozwoju na poziomie lokalnym;
 - obszary wiejskie: obejmują tereny wiejskie w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich województwa śląskiego; ich elementami wyróżniającymi są: duża powierzchnia użytków rolnych, znaczna liczba ludności utrzymującej się z pracy w rolnictwie; występują też gminy wiejskie, które utraciły swoje funkcje rolnicze, gdyż tereny uległy zdegradowaniu i przekształceniu wskutek eksploatacji górnictwej.

Rys. 16. OSI regionalne w ujęciu funkcjonalnym (subregiony, Metropolia Górnośląska i jej Bezpośrednie Otoczenie) wg Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” – Zielone

Zestawienie wszystkich wyznaczonych OSI regionalnych na tle 41 gmin GZM przedstawia poniższa tabela (Tab. 11) i wskazuje, na następujące wnioski:

- 35 gmin GZM objętych jest więcej niż jednym OSI;
- 26 gmin to OSI rozwojowe, z czego na terenie 2 gmin są wskazane dwa rodzaje OSI;
- 41 gmin to OSI problemowe, z czego w 31 gminach występuje więcej niż jedno OSI.

Tab. 11. Zestawienie gmin GZM na tle OSI regionalnych

gmina	Liczba OSI (rozwoj. + probl.)	OSI rozwoj. obszary cenne przyrodniczo	OSI rozwoj. ośrodki wzrostu	OSI probl. ośrodki tracące funkcje spot-gosp.	OSI probl. w transformacji górniczej		OSI probl. zła jakość powietrza		
					Typ spot-przestrz..	Typ przestrz.	III obsz. probl.	II obsz. probl.	I obsz. probl.
Będzin	4 (1+3)		X	X		X	X		
Bieruń	5 (2+3)	X	X	X	X		X		
Bobrowniki	2 (0+2)					X		X	
Bojszowy	2 (1+1)	X							X
Bytom	4 (1+3)		X	X		X	X		
Chełm Śląski	2 (0+2)				X			X	
Chorzów	3 (1+2)		X			X	X		
Czeladź	3 (1+2)		X			X	X		
Dąbrowa Górnicza	3 (1+2)		X			X	X		
Gierałtowice	2 (0+2)				X			X	
Gliwice	3 (1+2)		X			X	X		
Imielin	2 (0+2)				X			X	
Katowice	3 (1+2)		X			X	X		
Knurów	4 (1+3)		X	X	X		X		
Kobiór	1 (0+1)							X	
Lędziny	2 (0+2)				X		X		
Łaziska Górne	4 (1+3)		X	X	X		X		
Mierzęcice	1 (0+1)								X
Mikołów	4 (2+2)	X	X			X	X		
Mysłowice	4 (1+3)		X	X	X		X		
Ożarówce	1 (0+1)								X
Piekary Śląskie	3 (1+2)		X			X	X		
Pilchowice	3 (1+2)	X			X			X	
Psary	2 (0+2)					X		X	
Pyskowice	3 (1+2)	X			X		X		
Radzionków	2 (0+2)					X	X		
Ruda Śląska	4 (1+3)		X	X	X		X		
Rudziniec	2 (1+1)	X							X
Siemianowice Śl.	3 (1+2)		X			X	X		
Siewierz	1 (0+1)							X	
Sławków	2 (0+1)	X						X	
Sosnowiec	4 (1+3)		X	X		X	X		
Sośnicowice	3 (1+2)	X				X			X
Świerklaniec	1 (0+1)								X
Świętochłowice	4 (1+3)		X	X		X	X		
Tarnowskie Góry	2 (1+1)		X				X		
Tychy	3 (1+2)		X			X	X		
Wojkowice	2 (0+2)					X	X		
Wry	1 (0+1)								X
Zabrze	4 (1+3)		X	X		X	X		
Zbrosławice	2 (0+2)					X		X	
RAZEM:	110	8	20	10	11	20	24	11	6

Źródło: Opracowanie własne

4.2 OSI wynikające ze Strategii Rozwoju GZM:

OSI wyznaczone w Strategii Rozwoju GZM to 4 obszary:

a) OSI rozwojowe (2):

- 1) **OSI nauka, innowacje, kultura** – odniesienie do priorytetu D. METROPOLITALNOŚĆ I INNOWACYJNOŚĆ – rdzeń GZM;
- 1) **OSI odporność klimatyczna i transformacja energetyczna** – odniesienie do priorytetu A. ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU I ODPORNOŚĆ – cała GZM;

b) OSI problemowe (2):

- 2) **OSI trendy demograficzne** – odniesienie do priorytetu C. PRZESTRZEŃ I SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA – rdzeń GZM;
- 3) **OSI wsparcie rewitalizacji** – odniesienie do priorytetu C. PRZESTRZEŃ I SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA – cała GZM.

Na obecnym etapie prac nad Strategią Rozwoju GZM nie można przewidzieć i precyzyjnie wskazać lokalizacji OSI metropolitalnych w GZM. Dlatego identyfikuje się je w sposób uogólniony (z podziałem na rozwojowe i problemowe, nawiązując do Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego), wskazując:

- w dwóch przypadkach rdzeń GZM: odnośnie do kwestii rozwoju nauki, innowacji, kultury i kwestii trendów demograficznych wymagających odwrócenia; są one właściwe dla specyfiki funkcjonalno-przestrzennej i społecznej rdzenia GZM;
- w dwóch przypadkach całą GZM: odnośnie do kwestii związanych z odpornością klimatyczną i transformacją energetyczną oraz kwestii działań rewitalizacyjnych; to procesy wspólne dla wszystkich gmin GZM, niezależnie od różnic przestrzenno-funkcjonalnych i społecznych pomiędzy rdzeniem GZM a jego otoczeniem.

Takie uogólnione wskazanie nie oznacza, że GZM będzie realizować wsparcie dla każdej gminy, lecz tam, gdzie powstaną bardziej skonkretyzowane projekty lub szczególnie priorytetowe z uwagi na wymiar metropolitalny.

Część przestrzenna

UWAGA:

1. Polityka przestrzenna GZM to integralny element Strategii Rozwoju GZM, lecz może też stanowić osobną, samodzielny część.

Dlatego dla czytelności niektóre niezbędne informacje zostały powtórzone z części strategicznej.

2. Obiekty i tereny w części planistycznej wymieniane są w kolejności alfabetycznej wg nazw gmin, a nie wg ważności pełnionej funkcji.

5. Polityka przestrzenna GZM

Kierunki polityki przestrzennej GZM odnoszą się do ustaleń strategicznych, według 4 priorytetów (poza priorytetem 5: *Współpraca i otwartość*, dotyczącym kwestii instytucjonalnych funkcjonowania GZM i współpracy z gminami).

Polityka przestrzenna GZM wyraża się poprzez dwa uzupełniające się komponenty (Rys. 17):

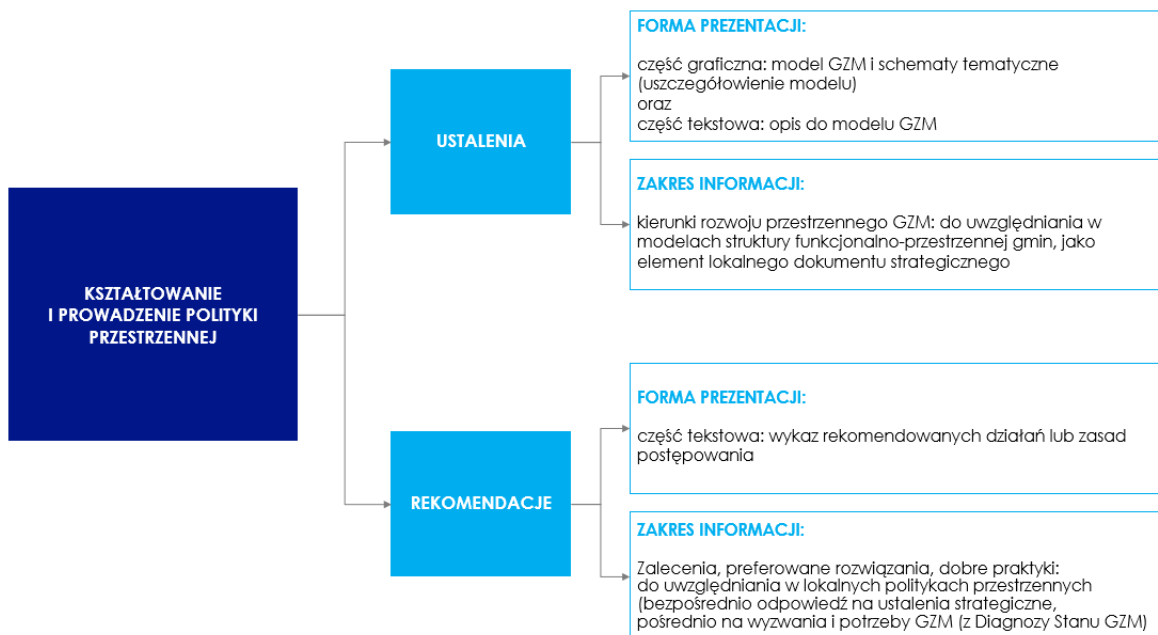
a) część graficzna (jako załącznik na końcu opracowania):

- model struktury funkcjonalno-przestrzennej GZM, zwany dalej modelem GZM (w skali 1:100 000) dla całej GZM;
- 4 schematy tematyczne stanowiące uzupełnienie modelu GZM wg priorytetów:
 - Priorytet A: Adaptacja do zmian klimatu i odporność;
 - Priorytet B: Mobilność i dostępność;
 - Priorytet C: Przestrzeń i spójność społeczna;
 - Priorytet D: Metropolitalność i innowacyjność;

b) część tekstowa:

- ustalenia w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w GZM, jako opis modelu GZM;
- rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w GZM, w odniesieniu do priorytetów w ramach ustaleń strategicznych.

Rys. 17. Forma i zakres ustaleń i rekomendacji polityki przestrzennej GZM

Źródło: opracowanie własne

Identyfikacja kierunków polityki przestrzennej GZM (wyrażonych w formie ustaleń i rekomendacji) została przeprowadzona z uwzględnieniem takich aspektów jak:

- a) **istniejąca policentryczna struktura GZM:** złożona z 41 ośrodków (miejskich, miejsko-wiejskich i wiejskich) o zróżnicowanej wielkości, liczbie mieszkańców, stanie i stopniu zagospodarowania przestrzennego;
- c) **studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego 41 gmin GZM** (dalej: studia uikzp gmin GZM), zwłaszcza kierunki zagospodarowania przestrzennego, jako wiążące ustalenia wyrażające lokalną politykę przestrzenną, uzupełnione o uwarunkowania (jeśli zasadne);
- d) **ustalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego „Plan 2020+”** (przyjętego uchwałą nr 1913/139/V/2016 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 20 września 2016 r.), jako dokumentu nawiązującego do Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”, którego ustalenia należy uwzględnić w dokumencie metropolitalnym – w części przestrzennej;
- e) **informacje różne sukcesywnie pozyskiwane nt. polityki przestrzennej GZM:**
 - wnioski zebrane do dokumentu ramowego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego GZM – ok. 100 z przełomu 2018/2019 (dokument planistyczny wycofany na mocy nowelizacji przepisów prawa w listopadzie 2020 r.);
 - wnioski z Diagnozy stanu GZM w aspektach: społecznym, gospodarczym, przestrzennym i środowiskowym oraz instytucjonalnym (Zeszyt nr 2);
 - wnioski ze zidentyfikowanych Obszarów Funkcjonalnych (Zeszyt nr 3):
 - Miejskich Obszarów Funkcjonalnych (MOF);
 - Przyrodniczego Obszaru Funkcjonalnego (POF);
 - Gospodarczego Obszaru Funkcjonalnego (GOF);
- f) **analizy przestrzenno-funkcjonalne:** w ramach bieżących prac Metropolitalnego Obserwatorium Społeczno-Ekonomicznego i dane udostępnione w portalu InfoGZM (<https://infogzm.metropoliagzm.pl/> dot. m.in. demografii, stref dostępności do terenów zieleni, infrastruktury komunikacyjnej).

Czynniki kształtujące politykę przestrzenną GZM i sposób ich formułowania przedstawia poniższy schemat (Rys. 18).

Rys. 18. Elementy istotne dla formułowania kierunków polityki przestrzennej GZM

Źródło: opracowanie własne

5.1 Istniejąca struktura przestrzenno-funkcjonalna GZM

Podstawową cechą przestrzenną GZM jest jej struktura policentryczna (wieloośrodkowa), powiązana funkcjonalnie, infrastrukturalnie i przyrodniczo, stanowiąca centralną część województwa śląskiego. Wyróżnia się w niej dwie strefy:

a) rdzeń GZM (strefa centralna): 18 gmin (13 miast na prawach powiatu z Katowicami, jako siedzibą GZM, oraz 5 gmin miejskich: Będzin, Czeladź, Mikołów, Radzionków, Tarnowskie Góry):

- pod względem zagospodarowania terenu: strefa silnie zurbanizowana, o dużej intensywności zabudowy, o charakterze mozaikowym w zakresie rozmieszczenia terenów o różnych funkcjach i z udziałem terenów i obiektów przemysłowych (zaadaptowanych na nowe funkcje lub do ponownego wykorzystania);
- pod względem uwarunkowań gospodarczych: strefa historycznie rozwijająca się wskutek intensywnej industrializacji i urbanizacji od XIX w. do końca lat 80. XX w. (w oparciu o wydobycie węgla kamiennego i hutnictwo rud metali żelaznych i nieżelaznych), a następnie przez ok. 30 lat przechodząca transformację w kierunku przemysłowym, a obecnie zamierająca się w kierunku sprawiedliwej transformacji energetycznej;
- pod względem ludności: strefa z liczbą ludności ok. 86,8% ludności całej GZM (1 918 580 mieszkańców - stan na 2021 r.), charakteryzująca się dużą gęstością zaludnienia (ok. 1483 os./1 km²), lecz jednocześnie zachodzącym zjawiskiem depopulacji (wyludniania) i starzenia się społeczeństwa (86,8% ludności w 2021 r. w porównaniu do 87,8% ludności 2011 r.);
- dominujące trendy przestrzenne: w śródmieściach zauważalny jest przyrost liczby pustostanów i narastający nadmiar usług publicznych w stosunku do liczby ludności (z uwagi na wysokie koszty nieruchomości, niesatysfakcjonujące warunki zamieszkania, stan substancji mieszkaniowej, a także na skutek procesu suburbanizacji: migracji mieszkańców na tereny podmiejskie);

b) otoczenie rdzenia GZM (strefa uzupełniająca): 23 gminy (8 miejskich, 13 wiejskich i 2 miejsko-wiejskie):

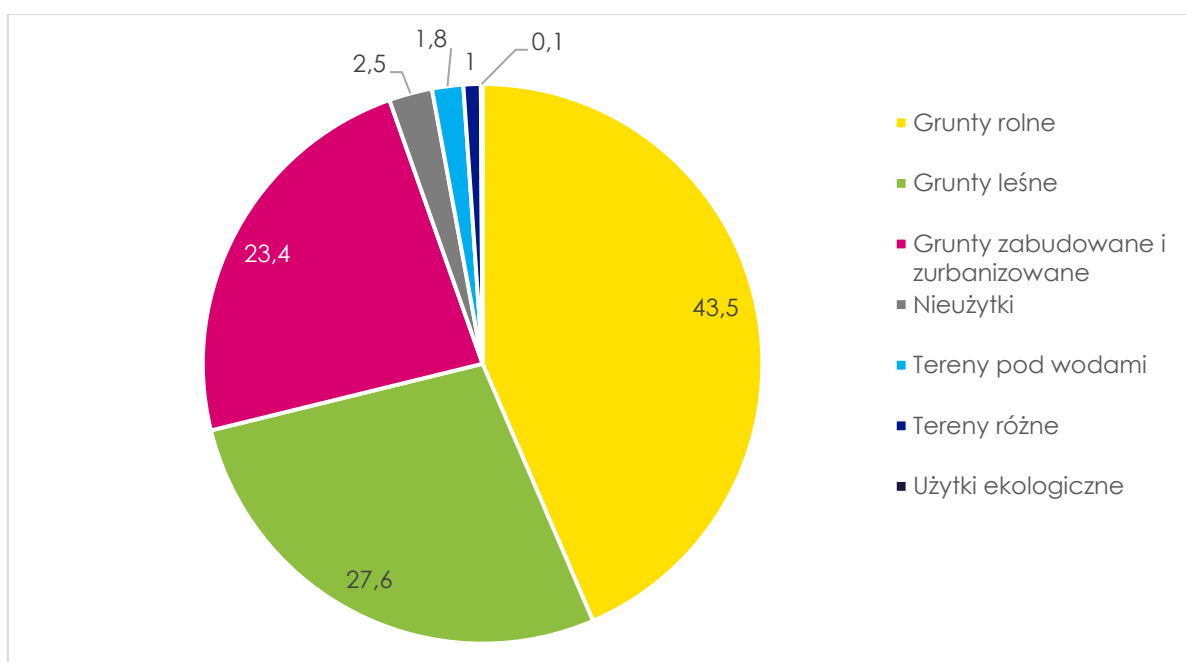
- pod względem zagospodarowania terenu: o niskiej intensywności zabudowy (przewaga zabudowy jednorodzinnej), zwłaszcza w gminach wiejskich;
- pod względem uwarunkowań gospodarczych: z relatywnie dużym udziałem terenów leśnych i rolnych (wciąż użytkowanych gospodarczo);
- pod względem ludności: z liczbą ludności ok. 13,2% ludności GZM (290 760 mieszkańców – stan na 2021 r.), charakteryzująca się relatywnie niską gęstością zaludnienia (ok. 231 os./1 km²), ale i nieznacznym przyrostem ludności (13,2% ludności w 2021 r. w porównaniu do 12,2% w 2011 r.);
- dominujące trendy przestrzenne: sukcesywna ekspansja budowlana zwłaszcza o funkcji mieszkaniowej na tereny dotąd niezainwestowane (tzw. tereny podmiejskie), (z uwagi na wewnętrzne procesy migracyjne i suburbanizacyjne, a także z powodu wciąż konkurencyjnych cen nieruchomości w stosunku do rdzenia GZM i poczucia „bliskości natury”); to także strefa lokalizowania funkcji logistycznych i produkcyjnych.

5.1.1 Struktura użytkowania gruntów

Struktura użytkowania gruntów¹⁶ w GZM obejmuje takie kategorie jak (Rys. 19):

- użytki rolne: ok. 43,5 %;
- lasy: ok. 27,6 %;
- grunty zabudowane i zurbanizowane: ok. 23,4 %;
- nieużytki: 2,5 %;
- tereny pod wodami: 1,8 %;
- tereny różne: 1,0 %;
- użytki ekologiczne: 0,1%.

Rys. 19. Schemat struktury użytkowania gruntów w GZM w 2019 r. [%]

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych w serwisie ORSIP, 2019.

Uwaga: istnieje rozbieżność pomiędzy wartościami powierzchni podanych wg struktury użytkowania gruntów (ORSIP), a danymi GUS.

Z powyższego zestawienia struktury użytkowania gruntów wynika, że:

- niemal 3/4 (72%) obszaru GZM to tzw. tereny przyrodnicze (czyli: tereny rolne: 43,2%, tereny leśne: 26,7%, tereny pod wodami: 1,8% i użytki ekologiczne: 0,1%);
- 1/3 obszaru GZM (ponad 24%) to tereny zainwestowane (czyli: grunty zabudowane i zurbanizowane: 23,4% i tereny różne: 1%), pozostałe to nieużytki to 2,5 %.

Tak duży udział terenów przyrodniczych z pewnością jest częściowo następstwem działań podejmowanych już od lat 60. XX w. w obszarze dawnego Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego - GOP (skupiska zakładów przemysłu ciężkiego w konurbacji katowickiej).

¹⁶ na podstawie danych na rok 2019 udostępnionych w serwisie ORSIP (pobranych w 2020 r.).

Wtedy to powstała unikatowa inicjatywa wykształcenia Leśnego Pasa Ochronnego GOP, jako przeciwwagi dla stale pogarszających się warunków środowiska wobec dynamicznego rozwoju przemysłu. Postawiono wówczas na wzmacnianie zasobów przyrodniczych w tym ówczynie uprzemysłowionym obszarze poprzez odbudowę drzewostanów i tworzenie nowych terenów biologicznie czynnych. Jednym z efektów tych działań – do dziś istniejących - są liczne ośrodki rekreacji, w większości zlokalizowane nad wodą. To zbiorniki pochodzenia antropogenicznego, zwykle powstałe w wyniku wydobywania piasku dla potrzeb górnictwa węgla kamiennego. Dawniej ośrodki te były tworzone przez zakłady przemysłowe w ramach działań rekultywacyjnych, a dziś wiele z nich jest przejętych przez gminy (jako ośrodki sportu i rekreacji).

5.1.2 Wybrane analizy istotne dla formułowania kierunków polityki przestrzennej GZM w kontekście ustaleń strategicznych

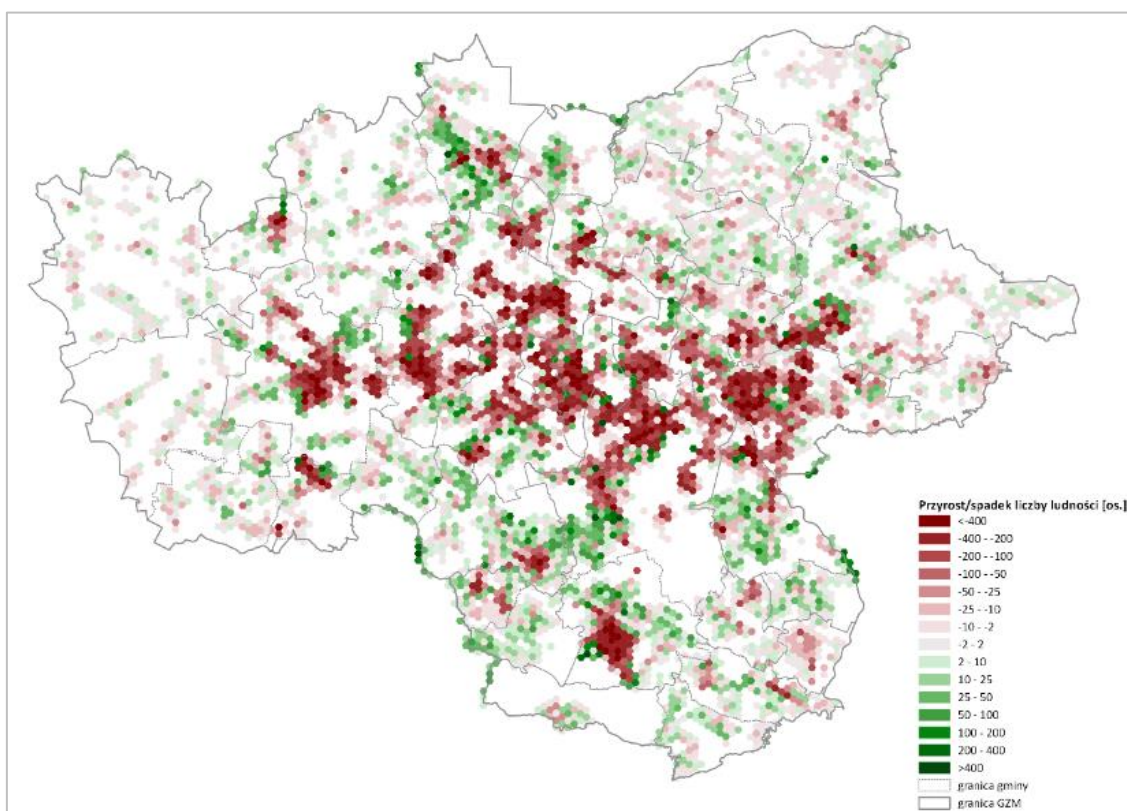
Formułowanie kierunków polityki przestrzennej bezpośrednio nawiązuje do ustaleń strategicznych, a pośrednio wynika z wieloelementowego procesu analiz i diagnoz, przeprowadzonych w ramach wcześniejszych etapów prac nad Strategią Rozwoju GZM.

Wybrane ważniejsze analizy przestrzenno-funkcjonalne – istotne dla formułowania kierunków polityki przestrzennej - to:

- a) wielkość depopulacji GZM, na podstawie porównania liczby ludności w 2014 r. i 2022 r.** (Rys. 20 – wg. danych PESEL): ubytek ludności ogółem w GZM wynosi ok. 8% (wg danych PESEL, natomiast wg danych GUS ok. 4%); w rdzeniu GZM zachodzi zjawisko depopulacji, w otoczeniu rdzenia GZM nieznaczny wzrost liczby ludności;
- b) wskazanie terenów mieszkaniowych w odległości większej niż 500 m od terenów zieleni publicznej** (Rys. 21) – na podstawie uproszczonej analizy wyznaczającej bufor 500 m od terenu zieleni (wg GUS to: parki spacerowo-wypoczynkowe, zieleńce, tereny zieleni osiedlowej), czyli odległość optymalnego, maksymalnego dystansu dogodnego dla dojścia pieszego (standardowo przyjmuje się 300 – 500 m); w rdzeniu GZM dostępność ta nie jest wystarczająca; zasadne jest tworzenie nowych terenów zieleni, by poprawić tę dostępność dla mieszkańców; w otoczeniu rdzenia GZM nie jest to wyzwaniem (mimo także braku takiej dostępności), gdyż dominują tam tereny zabudowy jednorodzinnej (z własnymi ogrodami i sąsiedztwem lasów);
- c) wskazanie terenów potencjalnie inwestycyjnych:** w odległości do 500 m od przystanku publicznego transportu zbiorowego (Rys. 22) i 1200 m (ok. 15 min pieszo/rowerem) od przystanków kolejowych (Rys. 23) – na podstawie uproszczonej analizy wyznaczającej bufor od przystanku: w rdzeniu GZM dostępność jest bardziej satysfakcjonująca i są bardziej zróżnicowane środki transportu (autobus, trolejbus, tramwaj), w otoczeniu rdzenia GZM zapewnienie takiej dostępności jest wyzwaniem i dotyczy przystanków autobusowych i kolejowych;
- d) liczba obszarów rewitalizacji w GZM** (Rys. 24): 39 z 41 gmin posiada opracowane programy rewitalizacji, w tym: 6 Gminne Programy Rewitalizacji, 33 Lokalne Programy Rewitalizacji (LPR), które utracą ważność od 31 grudnia 2023 r.: w rdzeniu GZM znajdują się obszary rewitalizacji o powierzchni ok. 10,5 tys. ha (4,2% pow. GZM), natomiast w otoczeniu rdzenia GZM obszary rewitalizacji zajmują powierzchnię 12,8 tys. ha (5% powierzchni GZM); łącznie obszary rewitalizacji zajmują ponad 9% powierzchni GZM; dynamika podejmowanych działań, jak i stosowane instrumenty (jak Specjalne Strefy Rewitalizacji i Miejscowe Plany Rewitalizacji w Gminnych Programach Rewitalizacji) nie są jak dotąd satysfakcjonujące;

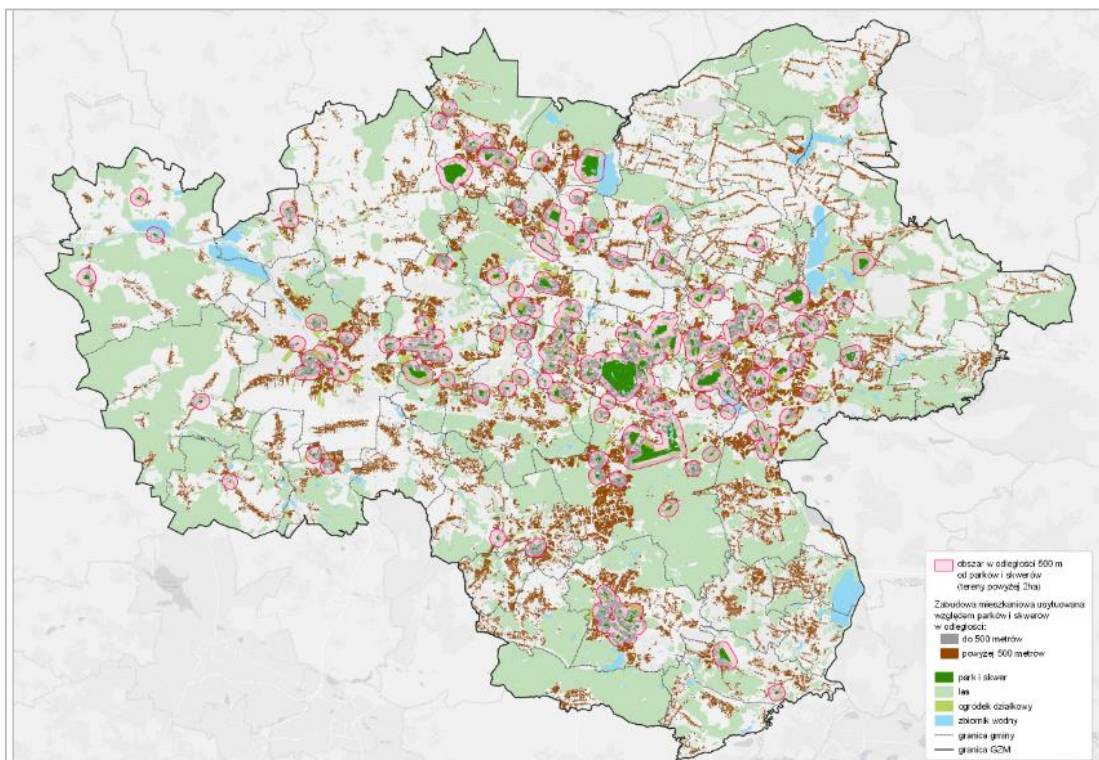
- e) metropolitalność gminy:** mierzona na podstawie liczby funkcji metropolitalnych i ponadlokalnych, tj.: uczelnie wyższe publiczne i niepubliczne z siedzibą i wydziałami w GZM, placówki szkolnictwa średniego z oddziałami dwujęzycznymi lub programów IB, infrastruktura transportowa wyróżniająca, urzędy centralne i regionalne, przedstawicielstwa międzynarodowe, siedziby banków, ośrodki biznesu, hotele 5 i 4 gwiazdkowe, ikony architektury współczesnej, marki luksusowe, obiekty eventowe, wyróżniające obiekty kultury, symbole dziedzictwa przemysłowego, w tym Szlak Zabytków Techniki/SZT, obiekty i tereny rekreacyjne wyróżniające (Zeszyt nr 3 – szczegółowe zestawienie tabelaryczne wraz z nazwami obiektów i terenów i przypisaną punktacją dla gmin GZM); największa koncentracja tych funkcji jest w rdzeniu GZM (poza pojedynczymi gminami), co pokazuje punktacja: Katowice (51 pkt), Gliwice (30), Bytom (25 pkt), Zabrze (24 pkt), Chorzów i Sosnowiec (23 pkt), Dąbrowa Górnicza (21 pkt), Tychy (20 pkt), Ruda Śląska (19 pkt), Siemianowice Śląskie (15 pkt), Będzin (13 pkt), Mysłowice, Piekary Śląskie, Świętochłowice, Tarnowskie Góry (12 pkt), Czeladź (10 pkt), Radzionków (8 pkt), Mikołów (7 pkt), Sławków (6 pkt), Knurów, Łaziska Górne (5 pkt), Lędziny, Siewierz, Wojkowice (4 pkt), Bieruń, Imielin, Pyskowice, Zbrosławice (3 pkt), Gierałtówice, Psary, Sośnicowice (2 pkt), Bobrowniki, Bojszowy, Kobiór, Ożarówice, Pilchowice, Rudziniec, Świerklaniec, Wiry (1 pkt), Chełm Śląski, Mierzęcice (0 pkt);
- f) wnioski do ramowego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego GZM** (z przełomu 2018 i 2019 r.): część wniosków uwzględniono przy formułowaniu ustaleń i rekomendacji w zakresie polityki przestrzennej, a część uległa dezaktualizacji lub była zbyt szczegółowa dla skali metropolitalnej.

Rys. 20. Zjawisko depopulacji w rdzeniu GZM i wzrostu liczby ludności w otoczeniu rdzenia GZM – porównanie lat 2014 i 2022

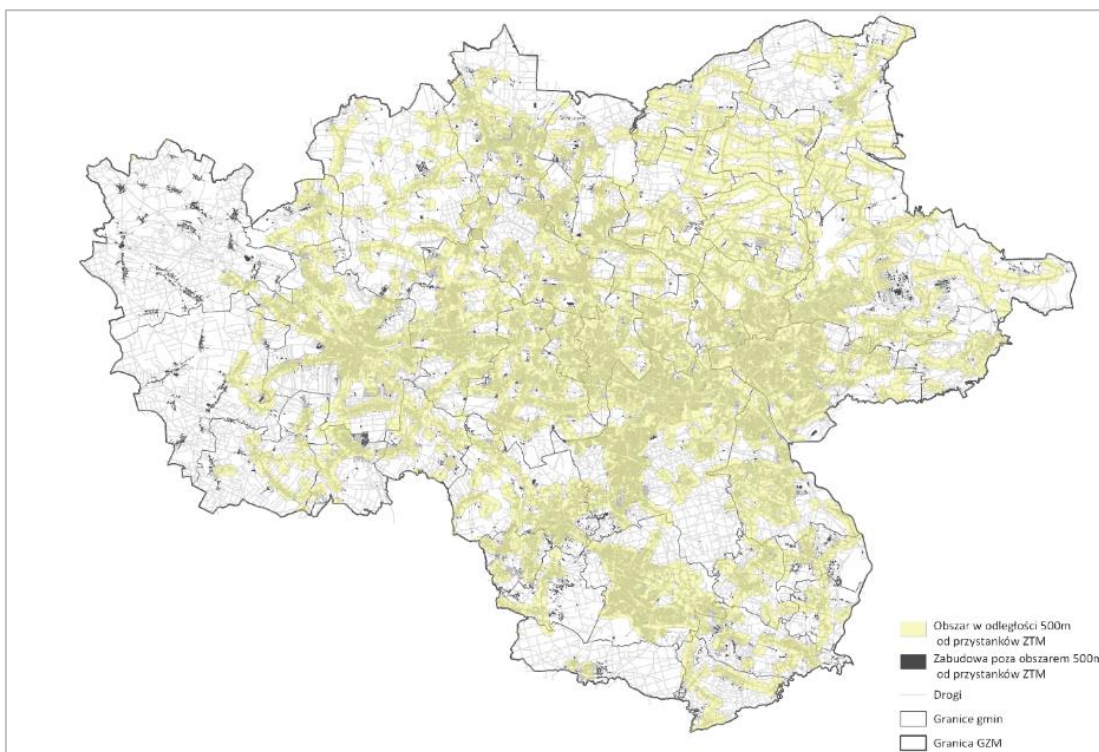
Źródło: opracowanie własne (Metropolitalne Obserwatorium Społeczno-Ekonomiczne) i dane z rejestru PESEL)

Rys. 21. Analiza dostępności terenów mieszkaniowych do 15 min pieszo z terenów zieleni publicznej w GZM

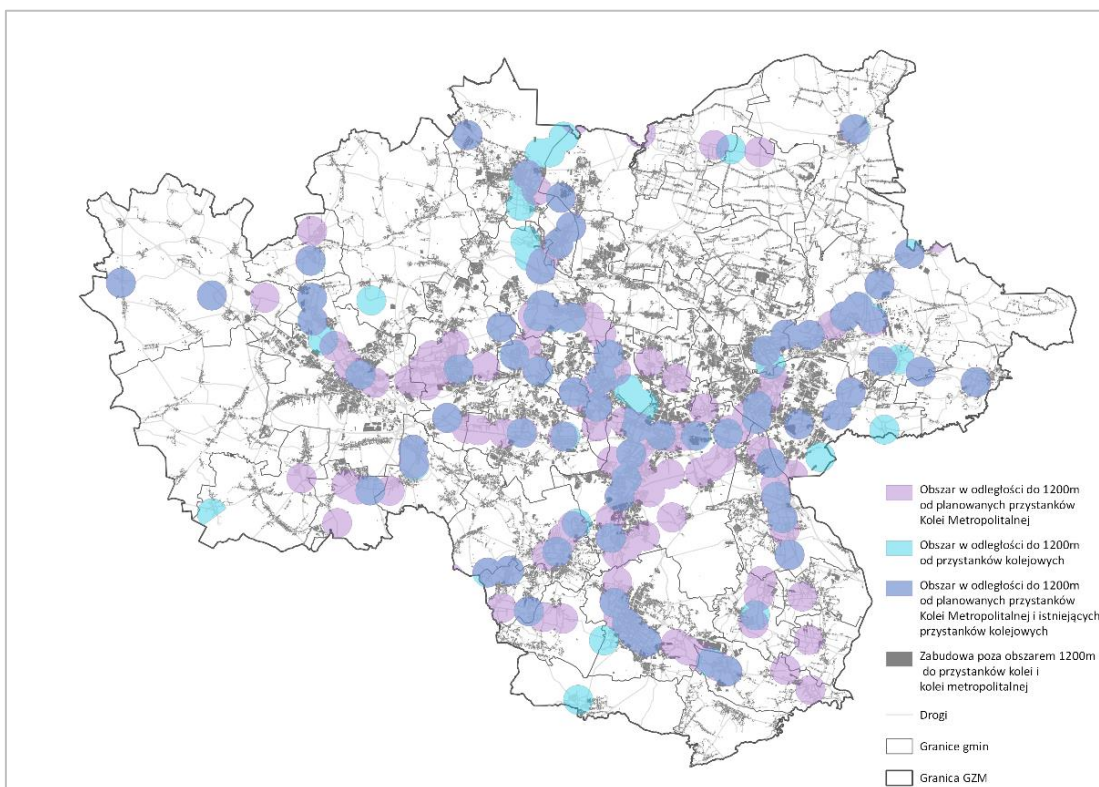
Źródło: opracowanie własne (Metropolitalne Obserwatorium Społeczno-Ekologiczne i dane z portalu InfoGZM)

Rys. 22. Analiza dostępności terenów do 500 m z przystanków publicznego transportu zbiorowego w GZM

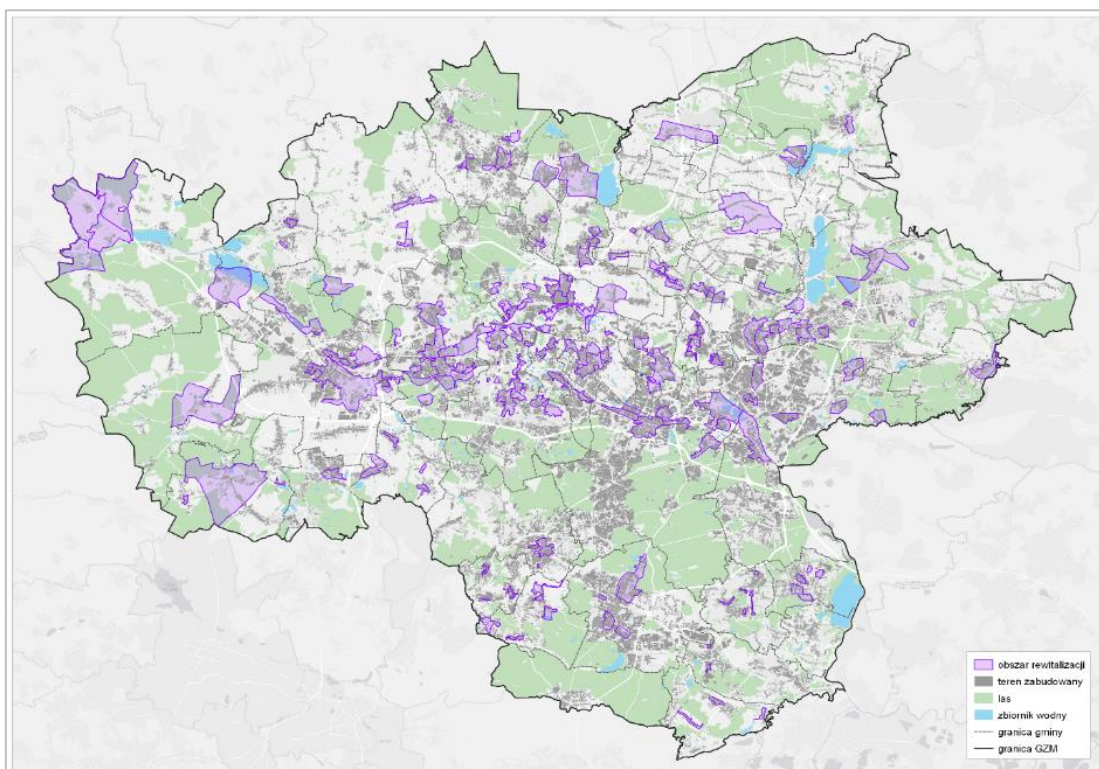
Źródło: opracowanie własne

Rys. 23. Analiza dostępności terenów do 1200 m (ok. 15 min) od przystanków kolejowych

Źródło: opracowanie własne

Rys. 24. Schematyczne rozmieszczenie obszarów rewitalizacji w GZM

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gmin GZM (2020 r.)

5.2 Uwarunkowania rozwoju przestrzennego GZM

Podstawowe uwarunkowania rozwoju przestrzennego GZM kreują obecną jakość życia i wpływają na identyfikację kierunków polityki przestrzennej. Zostały podzielone na wyzwania i potencjały, na bazie:

- a) **wniosków z Diagnozy stanu GZM**, zwłaszcza w aspekcie przestrzennym, ale i społecznym – w kontekście prognozowanych zmian demograficznych;
- b) **zagregowanych obowiązujących kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin GZM** (ze studiów uikzp gmin GZM), tworząc podstawowy kontekst przestrzenny dla ustaleń w modelu GZM.

5.2.1 Identyfikacja wyzwań przestrzennych w GZM

Podstawowe wyzwania przestrzenne GZM związane z prowadzeniem polityki przestrzennej na poziomie metropolitalnym:

a) w skali metropolitalnej:

- struktura policentryczna GZM obejmująca 41 gmin, wymagająca:
 - podejmowania wspólnych działań przez gminy sąsiadujące w zakresie liniowej infrastruktury technicznej i transportowej, a także na rzecz zmniejszania niskiej emisji (która jest niezależna od granic administracyjnych);
 - prowadzenia polityki przestrzennej – zwłaszcza na obszarach stykowych – w porozumieniu i współpracy z gminami sąsiednimi,
- rozproszenie zabudowy w otoczeniu rdzenia GZM i dzielnicach podmiejskich w rdzeniu GZM, skutkująca deficytami w zakresie: obsługi publicznym transportem zbiorowym, infrastruktury technicznej i satysfakcjonującej dostępności do usług;
- presja inwestycyjna na tereny przyrodnicze (z uwagi na atrakcyjność terenów niezabudowanych w sąsiedztwie parków i zieleni nieurządzonej, z jednoczesnym uszczuplaniem ich powierzchni, dopuszczaniem zabudowy w dolinach rzecznych, itp.);
- brak ciągłości systemu przyrodniczego w GZM (słabo wykształcone powiązania pomiędzy obszarami leśnymi i ich fragmentacja, zbyt mało zadrzewień, w tym ulicznych i alejowych, itp.);
- nadmiarowe wyznaczenie terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową w studiach uikzp gmin GZM, które sprzyja dalszemu rozpraszaniu zabudowy (zjawiskom suburbanizacji i urban sprawl¹⁷) na terenach dotąd niezainwestowanych;
- narastający trend wyludniania się rdzenia GZM i pogłębiający się proces suburbanizacji (migracji wewnętrznej mieszkańców do otoczenia rdzenia GZM), skutkujące:
 - zjawiskiem rozlewania się miast (urban sprawl) na tereny pozbawione dostępu do podstawowej infrastruktury technicznej i usług oraz nie posiadające obsługi transportem publicznym;

¹⁷ *urban sprawl* (eksuburbanizacja): to zjawisko niekontrolowanego rozrostu miast (w przeciwieństwie do suburbanizacji, która może podlegać kontroli przestrzennej – w dokumentach planistycznych); zjawisko to polega na zajmowaniu terenów podmiejskich i wsi przez nowe osiedla, zwykle z utrudnionym dostępem do infrastruktury komunalnej i usług publicznych; powoduje wyludnianie i degradację centrów gmin

- nierównomiernym rozkładem przestrzennym usług w GZM i zmniejszaniem ich dostępności (koncentracja istniejących usług w rdzeniu GZM przy spadku liczby ludności na rzecz otoczenia rdzenia GZM, w którym następują deficyty w dostępie do usług);
- duży udział budynków o niskiej efektywności energetycznej oraz zabudowy jednorodzinnej i wielorodzinnej z indywidualnymi źródłami ogrzewania, w tym niespełniającymi obecnie obowiązujących wymogów technicznych i prawnych (jedno z głównych źródeł niskiej emisji powodującej zjawisko smogu, obok stosowania niskiej jakości paliw stałych);
- potrzeba dostosowania przestrzeni zurbanizowanej do skutków zmian klimatu (w tym: z wykorzystaniem doświadczeń z Miejskich Planów Adaptacji do zmiany Klimatu – MPA z 2019 r.);
- duża liczba i rozproszenie terenów zdegradowanych (o różnej powierzchni), w tym przemysłowych do rekultywacji i adaptacji na nowe funkcje;

b) w skali lokalnej:

- niedoinwestowane przestrzenie publiczne i niedostosowane do potrzeb wszystkich mieszkańców pod względem dostępności;
- śródmieścia tracące funkcje z powodu wyludniania się i niezadawalających warunków zamieszkania (hałas, nadmiar samochodów, przestarzała substancja mieszkaniowa, niedostatek parkingów), mimo dobrego dostępu do usług publicznych;
- zbyt mało różnych form zieleni w strukturze miast i nadmierne, uszczelnienie powierzchni i zbyt duża intensywność zabudowy kosztem terenów zieleni („betonoza”¹⁸), których efektem są potęgujące się zjawiska miejskich wyspy ciepła, braku możliwości retencji i szybkiego spływu powierzchniowego);
- niski poziom ładu przestrzennego, w tym chaos reklamowy, nadmierna „koloroza” budynków (zwłaszcza osiedla zabudowy wielorodzinnej), itp.;
- występowanie gmin w GZM o bardzo niskim (3%) lub niskim (50%) stopniu wyposażenia w system kanalizacji (Psary 3%, Rudziniec 15%, Siewierz 23%, Pilchowice: 29%, Zbrosławice 35%, Sośnicowice 45%, Świerklaniec 46%, Sławków 50% – wg danych BDL GUS z 2020 r.).

¹⁸ „betonoza”: trend w rewitalizacji miast poprzez usuwanie z przestrzeni publicznej zieleni i zastępowanie jej betonem – wg Mencwel J., *Betonoza. Jak się niszczy polskie miasta*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2020

5.2.2 Identyfikacja potencjałów przestrzennych GZM:

Podstawowe potencjały przestrzenne GZM w skali metropolitalnej i lokalnej (wybrane, ważniejsze):

- a) zwaarta struktura policentryczna rdzenia GZM:** 18 gmin ściśle ze sobą graniczących: skutkująca koncentracją usług publicznych i komercyjnych, a także usług wyższego rzędu i ich dobrą dostępnością dla mieszkańców tych gmin;
- b) duży udział terenów rolnych w powierzchni GZM:** zasiewy obejmują 42% powierzchni gruntów rolnych: wśród upraw przeważają zboża, rzepak (wraz z rzepikiem) oraz ziemniaki, duży udział mają też warzywa gruntowe (dane wg GUS z 2022 r. – Powszechny Spis Rolny 2020);
- c) duży udział terenów przyrodniczych w powierzchni GZM:** (25%), zwłaszcza lasów (24%), a także zieleni publicznej tj.: parków spacerowo-wypoczynkowych (1%) – wg danych GUS z 2021 r. – przykładowo:
- 5 gmin o największej liczbie parków spacerowo-wypoczynkowych: Tychy (26), Sosnowiec (17), Ruda Śląska (12), Katowice (11), Bytom, Tarnowskie Góry (9);
 - 5 gmin o największej powierzchni parków spacerowo-wypoczynkowych: Chorzów (5,5 km²), Tychy (2,3 km²), Tarnowskie Góry (2,2 km²), Katowice (2,1 km²), Dąbrowa Górnicza (1,8 km²);
 - 5 gmin o największej powierzchni lasów ogółem: Sośnicowice (67,3 km²), Katowice (65,8 km²), Rudziniec (62,6 km²), Dąbrowa Górnicza (46,3 km²), Kobiór (39,4 km²);
 - 5 gmin o największym udziale powierzchni lasów w powierzchni gminy: Kobiór (81,8%), Sośnicowice (57,8%), Świerklaniec (43,8%), Katowice (40%), Rudziniec (39,3%);
- d) ponad 60 terenów prawnie chronionych** (na mocy ustawy o ochronie przyrody): łącznie to 136,68 km², co daje 5,4 % powierzchni GZM (stan na 2022 r.), w tym: 5 rezerwatów, 2 parki krajobrazowe, 5 obszarów chronionego krajobrazu, 1 obszary Natura 2000 Dyrektywa Ptasia, 6 obszarów Natura 2000 – Dyrektywa Siedliskowa, 3 stanowiska dokumentacyjne, 21 użytki ekologiczne, 12 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych;
- e) obiekty eventowe – wielofunkcyjne:** Hala widowiskowo-sportowa Będzin Arena (Będzin), Stadion Śląski (Chorzów), Hala widowiskowo-sportowa Arena Gliwice (Gliwice), Hala widowiskowo-sportowa Spodek, Międzynarodowe Centrum Kongresowe (Katowice), Zagłębiowski Park Sportowy (Sosnowiec);
- f) obiekty kultury**, w tym należące do Szlaku Zabytków Techniki (SZT): Muzeum Zagłębia, Teatr Dzieci Zagłębia (Będzin), Opera Śląska, Bytomski Teatr Tańca i Ruchu ROZBARK, Muzeum Górnos Śląskie (Bytom), Teatr Rozrywki (Chorzów), Galeria Sztuki Współczesnej Elektrownia/SZT (Czeladź), Pałac Kultury Zagłębia, Fabryka Pełna Życia (Dąbrowa Górnicza), Muzeum w Gliwicach (Dom Pamięci Żydów Górnos Śląskich), Teatr Miejski, Muzeum Techniki Sanitarnej/SZT, Narodowa Orkiestra Symfoniczna Polskiego Radia, Muzeum Śląskie/SZT, Filharmonia Śląska, Śląskie Centrum Wolności i Solidarności, Teatr Śląski, Teatr Korez, Śląski Teatr Lalki i Aktora „Ateneum”, „Katowice Miasto Ogrodów” - Instytucja Kultury im. Krystyny Bochenek, Fabryka Porcelany/SZT (Katowice) Muzeum Energetyki/SZT (Łaziska Górne), Centralne Muzeum Pożarnictwa/SZT (Mysłowice), Kalwaria Piekarska, Kopiec Wyzwolenia (Piekary Śląskie), Centrum Dokumentacji Deportacji Górnos Ślązaków do ZSRR w 1945 roku, Muzeum Chleba, Szkoły

i Ciekawostek/SZT (Radzionków), Muzeum PRL-u (Ruda Śląska), Teatr Zagłębia (Sosnowiec), Muzeum Powstań Śląskich (Świętochłowice), Browar Obywatelski/SZT, Centrum Wycieczkowe Tyskich Browarów Książęcych/SZT (Tychy), Dom Muzyki i Tańca, Filharmonia Zabrzeńska, Teatr Nowy (Zabrze), Stacja Wodociągowa Zawada-Karchowice (Zbrosławice);

g) dziedzictwo przemysłowe: obiekty o różnych funkcjach, w tym należące do Szlaku Zabytków Techniki (SZT) – 16 gmin GZM¹⁹;

• **symbole prezentujące dawny przemysł, w tym:**

- Nitowana Wieża Ciśnień w Grodźcu (Będzin);
- Elektrociepłownia Szombierki (Bytom);
- Szyb Prezydent Kompleks Sztęgarka/SZT, Muzeum Hutnictwa (Chorzów);
- Kopalnia ćwiczebna Muzeum Miejskiego „Sztęgarka”/SZT (Dąbrowa Górnicza);
- Muzeum Hutnictwa Cynku Walcownia/SZT, Galeria Szyb Wilson/SZT (Katowice);
- Wielki piec hutniczy w Nowym Bytomiu, pozostałości po dawnym zakładzie przemysłowym koksownia Orzegów (Ruda Śląska);
- Siemianowickie Centrum Kultury Park Tradycji/SZT (Siemianowice Śląskie);
- Wieże KWK Polska/SZT (Świętochłowice);
- Kopalnia rud ołowiu, srebra i cynku wraz z systemem gospodarowania wodami podziemnymi w Tarnowskich Górach/SZT obejmujący: Sztolnię Czarnego Pstrąga i Zabytkową Kopalnię Srebra (pomnik historii, obiekt wpisany na Listę światowego dziedzictwa UNESCO);
- Górnośląskie Koleje Wąskotorowe/SZT (Bytom, Tarnowskie Góry);
- Zespół zabytkowych kopalni węgla kamiennego – pomnik historii obejmujący trzy kompleksy (Zabrze): kopalnia Guido/SZT, kopalnia Królowa Luiza/SZT, Główna Kluczowa Sztolnia Dziedziczna);
- Wieża ciśnień z centrum wiedzy o węglu Carboneum (Zabrze);
- Zabytkowy Szyb Maciej/SZT (Zabrze);

• **poprzemysłowe identyfikatory przestrzeni** – ważniejsze wybrane (obiekty o walorach zabytkowych, nierzadko w atrakcyjnej lokalizacji) – osiedla i kolonie robotnicze oraz obiekty mieszkalne i założenia pałacowo-parkowe dawnych potentatów i przemysłowców, w tym:

- osiedle robotnicze tzw. Nowa Kolonia Robotnicza w dzielnicy Bobrek i Kolonia Zgorzelec (Bytom);
- osiedle Piaski (Czeladź); osiedle Giszowiec/SZT, osiedle Nikiszowiec/SZT (pomnik historii), zabudowania przy ul. Dębowej, zabudowania w dzielnicy Murcki (Katowice);
- osiedle robotnicze ul. Kuźaja (Radzionków);

¹⁹ Gminy GZM posiadające obiekty na Szlaku Zabytków Techniki (SZT): Bytom, Chorzów, Czeladź, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Katowice, Łaziska Górne, Mysłowice, Radzionków, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Świętochłowice, Tarnowskie Góry, Tychy, Zabrze, Zbrosławice

- osiedle Ficinus/SZT, zabytkowe osiedle robotnicze z hutniczym domem towarowym Kaufhaus, Kolonia Carl Emanuel (tzw. Karmańskie), zespół osiedla robotniczego przy ul. Kościelnej i Staszica oraz zabudowa centrum dzielnicy Orzegów (Ruda Śląska);
- osiedle patronackie Schoena przy ul Staszica (Sosnowiec);
- familoki w dzielnicy Lipiny (Świętochłowice);
- kolonia robotnicza Borsigwerk (osiedle Borsig), osiedle robotnicze Donnersmarcka „Zandka”, zespół osiedla robotniczego- tzw. Kolonia hr. Ballestrema, zabudowania przy ul. Szygarów (Zabrze);
- Pałac Mieroszewskich (Będzin);
- Pałac Tiele-Wincklerów w Miechowicach (Bytom);
- Zespół pałacowo-parkowy w Przyszowicach (Gierałtówice);
- Zespół pałacyku myśliwskiego w Promnicach (Kobiór);
- Zespół pałacowo-parkowy w Pławniowicach (Rudziniec);
- Pałac Rheinbabenów (Siemianowice Śląskie);
- Pałac Dietla, Zespół Pakowo-pałacowy Schoena, Pałac Schoena (Sosnowiec);
- Założenie parkowo-pałacowe Donnersmarcków z Pałacem Kawalera (Świerklaniec);
- zespół pałacowo-parkowy w Rybnej, pałac w Nakle Śląskim (Tarnowskie Góry);
- Pałac w Kamieńcu, Pałac w Sząszy (Zbrostowice);

h) inne obiekty historyczne i zabytkowe:

- obiekty i zabudowa kwartałowa modernistyczna (lata 30. XX w. - okresu intensywnego rozwoju miast obecnej GZM): obiekty Szlaku Moderny (Katowice) i zabudowa: Chorzowa, Zabrze, Gliwice, Sosnowca;
- obiekty Szlaku Architektury Drewnianej – 12 gmin GZM²⁰: kościół pw. św. Walentego w Bieruniu Starym (Bieruń), kościół pw. św. Wawrzyńca (Bobrowniki), Ostoja Pokoju i Dom Marki Ewy (Bytom), kościół pw. św. Wawrzyńca, Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny” (Chorzów), spichlerz plebański (Gierałtówice), kościół pw. Wniebowzięcia NMP, kościół pw. Św. Jerzego (Gliwice), kościół pw. Św. Michała (Katowice), kościół pw. Św. Mikołaja, kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła (Mikołów), kościół pw. św. Michała Archanioła w Żernicy (Pilchowice), kościół pw. św. Michała Archanioła w Rudzińcu, kościół pw. Wszystkich Świętych w Bojszowie, kościół pw. Narodzenia Św. Jana Chrzciciela i Matki Bożej Częstochowskiej w Poniszowicach (Rudziniec), karczma (Sławków), kościół pw. św. Trójcy w Rachowicach, kościół pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Sierakowicach, kościół pw. św. Bartłomieja w Smolnicy (Sośnicowice), kościół ewangelicki, kościół pw. św. Jadwigi (Zabrze), kościół pw. św. Michała Archanioła w Księżym Lesie, kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Sząszy (Zbrostowice);

²⁰ Gminy GZM posiadające obiekty na Szlaku Architektury Drewnianej: Bieruń, Bobrowniki, Bytom, Chorzów, Gierałtówice, Gliwice, Katowice, Mikołów, Pilchowice, Rudziniec, Sławków, Sośnicowice, Zabrze, Zbrostowice;

- obiekty architektury gotyckiej i renesansowej, np.: Zamek obronny (Będzin), Zamek Piastowski (Gliwice), Zamek Chudów (Gierałtowiec), pozostałości murów obronnych (Bytom, Gliwice); ruiny zamku biskupów krakowskich (Siewierz), Pałac późnobarokowy (Sośnicowice);
 - wyróżniające obiekty: Gmach Województwa i Sejmu Śląskiego oraz zespół katedralny – pomnik historii (Katowice); obiekty secesyjne (np. Katowice, Bytom); Cerkiew pod wezwaniem Świętych Wiery, Nadziei, Luby i matki ich Zofii (Sosnowiec); Zamek Sielecki (Sosnowiec);
 - obiekty architektury militarnej – bunkry i schrony od Tarnowskich Gór po Łaziska Górne – Zespół Fortyfikacji Obszaru Warownego "Śląsk" (Bobrowniki, Bytom, Chorzów, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Świętochłowice, okolice Świerklańca);
- i) ośrodki wypoczynku, ze zbiornikami wodnymi lub rzekami** sprzyjające rozwojowi funkcji rekreacyjnych: Rogoźnik (Bobrowniki), Pogoria I – IV (Dąbrowa Górnicza), Marina (Gliwice), Dzieckowice (Imielin – Chełm Śląski), Katowicki Park Leśny wraz z Doliną Trzech Stawów (Katowice), Dzierżno Małe (Pyskowice), Pławniowice i Dzierżno Duże (Rudziniec), kompleks wypoczynkowy Stawiki (Sosnowiec), Nakło-Chechło i Kozłowa Góra (Świerklaniec), ośrodek wypoczynkowy Paprocany (Tychy), Zagłębiowski Park Linearny w dolinie rzek Przemszy i Brynicy (Będzin, Dąbrowa Górnicza, Psary, Siewierz, Sławków, Sosnowiec);
- j) inne ponadlokalne atrakcje kulturowe i rekreacyjne:** Centrum Sportów Wspinaczkowych i Siłowych Skarpa Bytom, Armada Golf Club (Bytom), Park Śląski (Chorzów), Nemo Wodny Park (Dąbrowa Górnicza), Radiostacja/pomnik historii/SZT (Gliwice), Palmiarnia Miejska (Gliwice), Śląski Ogród Botaniczny (Mikołów, Radzionków), AQUADROM – Park Wodny (Ruda Śląska), Śląski Klub Golfowy (Siemianowice Śląskie), Centrum Edukacji Ekologicznej (Sosnowiec), Sport Poziom 450 (Sosnowiec), Ośrodek sportu i rekreacji Skatka (Świętochłowice), Park Wodny (Tarnowskie Góry), Miejski Ogród Botaniczny (Zabrze);
- k) relatywnie dobrze rozwinięta struktura publicznego transportu zbiorowego** (kolejowego, autobusowego, tramwajowego, trolejbusowego) w powiązaniu z dobrze rozwiniętym układem drogowym (w tym: autostrady A1, A4 i drogi ekspresowe, droga wojewódzka 902, czyli Drogowa Trasa Średnicowa (DTŚ) – stanowiąca wewnętrzny „kręgosłup” drogowy, o kierunku wsch.-zach.);
- l) drogi i trasy rowerowe** – zarówno o funkcji transportowej, jak i rekreacyjnej, realizowane i zarządzane indywidualnie zarządzane przez gminy i powiaty.

5.2.3 Wybrane informacje nt. wyznaczonych obszarów funkcjonalnych GZM

Celem wyznaczania obszarów funkcjonalnych jest skuteczne adresowanie działań i narzędzi wspierających ich rozwój.

Pojęcie obszarów funkcjonalnych zdefiniowane jest w ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Art. 5 pkt. 6a): to obszary, na których występuje względnie wyodrębniający się, intensywny i otwarty system powiązań społecznych, gospodarczych lub przyrodniczych, uwarunkowanych cechami środowiska geograficznego (przyrodniczego, antropogenicznego); szczególnym typem obszaru funkcjonalnego jest miejski obszar funkcjonalny.

W GZM wyznaczono 3 typy obszarów funkcjonalnych (Zeszyt nr 3):

a) 6 miejskich obszarów funkcjonalnych (MOF) (Rys. 25):

- zasieg: cała GZM i gminy poza jej granicami, w tym:
 - MOF katowicki – centralny: Katowice (jako wiodący ośrodek węzłowy w MOF), Chorzów, Mysłowice, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Świętochłowice, Mikołów, Łaziska Górne, Imielin, Wiry;
 - MOF gliwicki: Gliwice (jako ważny ośrodek węzłowy w MOF), Zabrze, Rudziniec, Knurów, Pyskowice, Sośnicowice, Gieratowice, Pilchowice, Zbrostawice;
 - MOF zagłębiowski: Sosnowiec (jako rozwojowy ośrodek węzłowy w MOF), Dąbrowa Górnicza, Będzin, Czeladź, Siewierz, Sławków, Bobrowniki, Mierzęcice, Psary, Wojkowice;
 - MOF bytomski: Bytom (jako rozwojowy ośrodek węzłowy w MOF), Piekary Śląskie, Radzionków;
 - MOF tyski: Tychy (jako rozwojowy ośrodek węzłowy w MOF), Bieruń, Bojszowy, Chełm Śląski, Kobiór, Lędziny;
 - MOF tarnogórski: Tarnowskie Góry (jako rozwojowy ośrodek węzłowy w MOF), Ożarówice, Świerklaniec;
- kryteria wyznaczania: wg kryterium: siła oddziaływania ośrodka miejskiego, wg potencjału, rangi i wielkości w GZM (tj.: powiązania na podstawie: wskaźnika dojazdów i wyjazdów do pracy oraz wskaźnika bilansu wymeldowań i zameldowań);

b) przyrodniczy obszar funkcjonalny (POF) (Rys. 26) i warstwy składowe (Rys. 27 i 28):

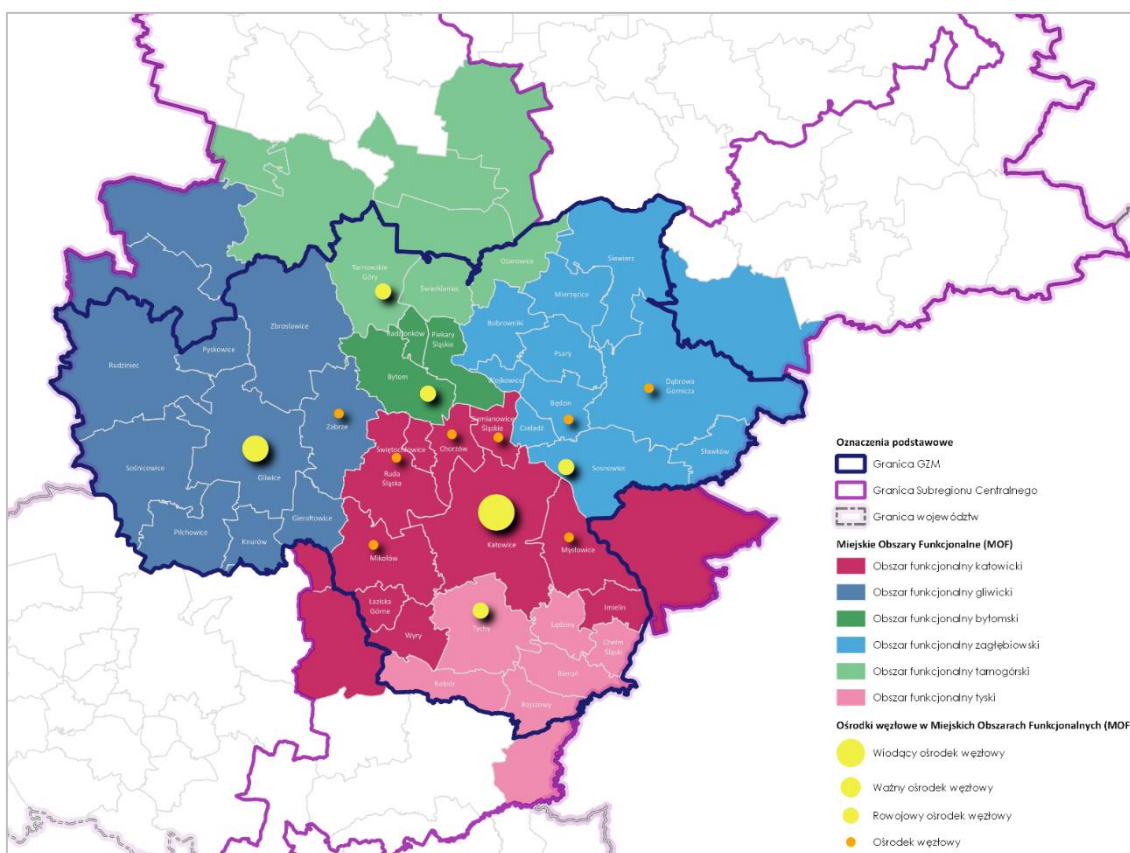
- zasieg: tereny leśne, rolne, zieleni nieurządzonej i zieleni publicznej rozmieszczone w całej GZM – jako tereny pełniące podstawowe funkcje przyrodnicze, ale i rekreacyjne, zdrowotne, społeczne oraz realizujące usługi ekosystemowe²¹: czyli korzyści jakie człowiek czerpie ze środowiska, w tym z jego zasobów – wg 4 grup:
 - usługi zaopatrywania: zasoby, bezpośrednio eksploatowane przez ludzi, jak np. żywność, włókna, woda, surowce naturalne, składniki do leków;
 - usługi wspierające: procesy pośrednio pozwalające na eksploatację zasobów naturalnych, takie jak produkcja czy zapylanie;
 - usługi regulacyjne: naturalne mechanizmy wpływające na regulację klimatu, cyrkulację substancji odżywczych i wody, zapobieganie powodziom, itp.;
 - usługi kulturowe: korzyści czerpane ze środowiska dla celów rekreacyjnych, kulturalnych i duchowych;
- kryteria wyznaczania: wg wiodącej funkcji: tereny nieurbanizowane na podstawie kierunków zagospodarowania przestrzennego w studiach uikzp gmin GZM i danych z bazy danych obiektów topograficznych (BDOT), tereny prawnie chronione na podstawie danych RDOŚ (Geoserwis), obszary szczególnego zagrożenia powodzią na podstawie danych Hydroportalu ISOK.

²¹ Millennium Ecosystem Assessment, 2005;

c) gospodarczy obszar funkcjonalny (GOF) (Rys. 29):

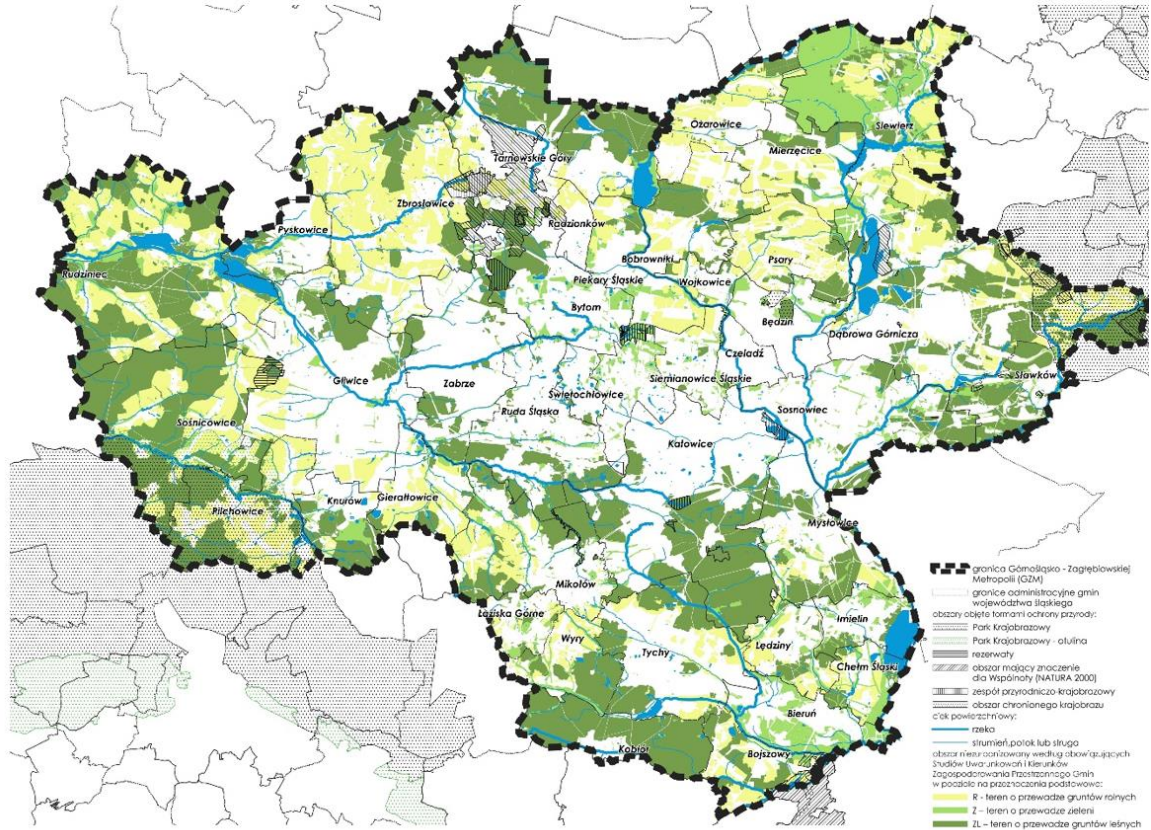
- zasięg: tereny działalności gospodarczej, logistycznej, magazynowej, przemysłowej, produkcyjnej i produkcyjno-usługowej, niezwiązanej z usługami publicznymi, na podstawie kierunków zagospodarowania przestrzennego w studiach uikzp gmin GZM, z uwzględnieniem terenów Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (KSSE);
- kryteria wyznaczania wg wiodącej funkcji: koncentracja funkcji związanych z działalnością gospodarczą (typu: centra biznesowe, parki technologiczne, inkubatory przedsiębiorczości, strefy ekonomiczne), dostęp do układów transportowych (drogowych i kolejowych) i infrastruktury technicznej wraz z terminalami transportowymi i logistycznymi oraz tereny rolne (zaliczane do POF).

Rys. 25. Miejskie Obszary Funkcjonalne GZM (MOF)

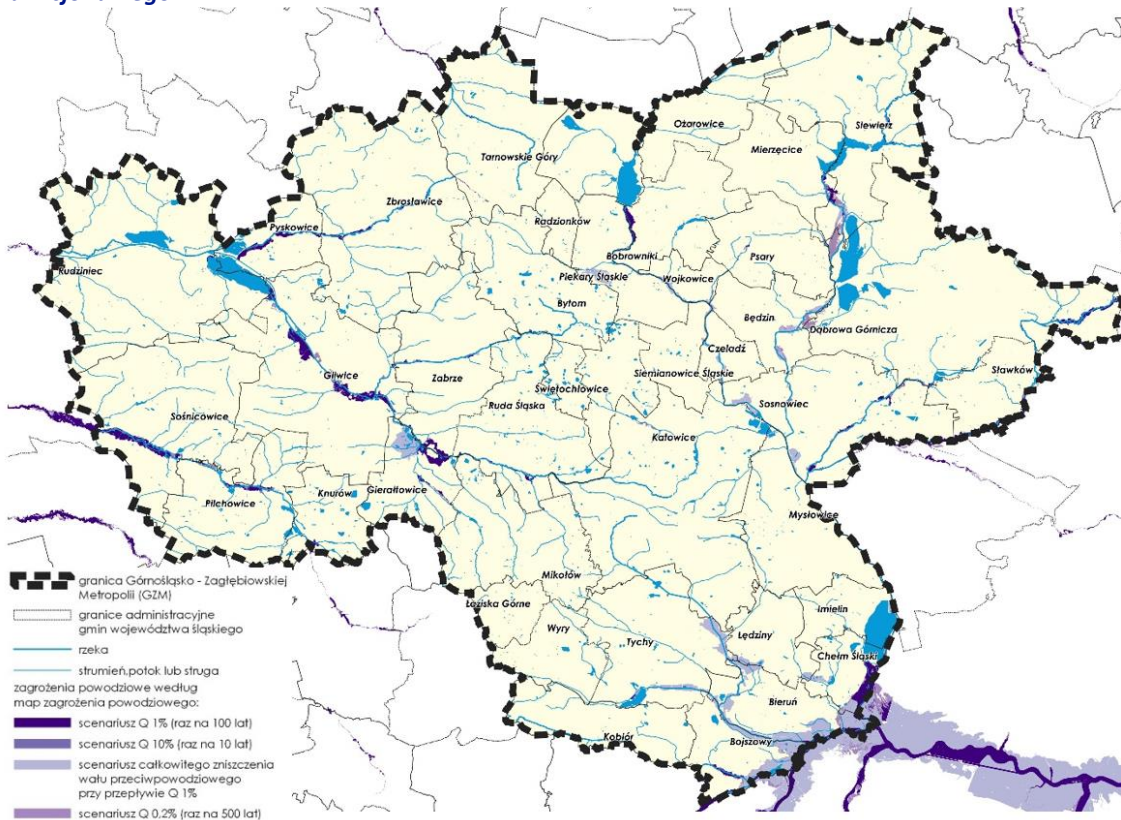
Źródło: opracowanie pn. *Obszary Funkcjonalne (Zeszyt nr 3)*, 2022 r.

Rys. 26. Przyrodniczy Obszar Funkcjonalny (POF)

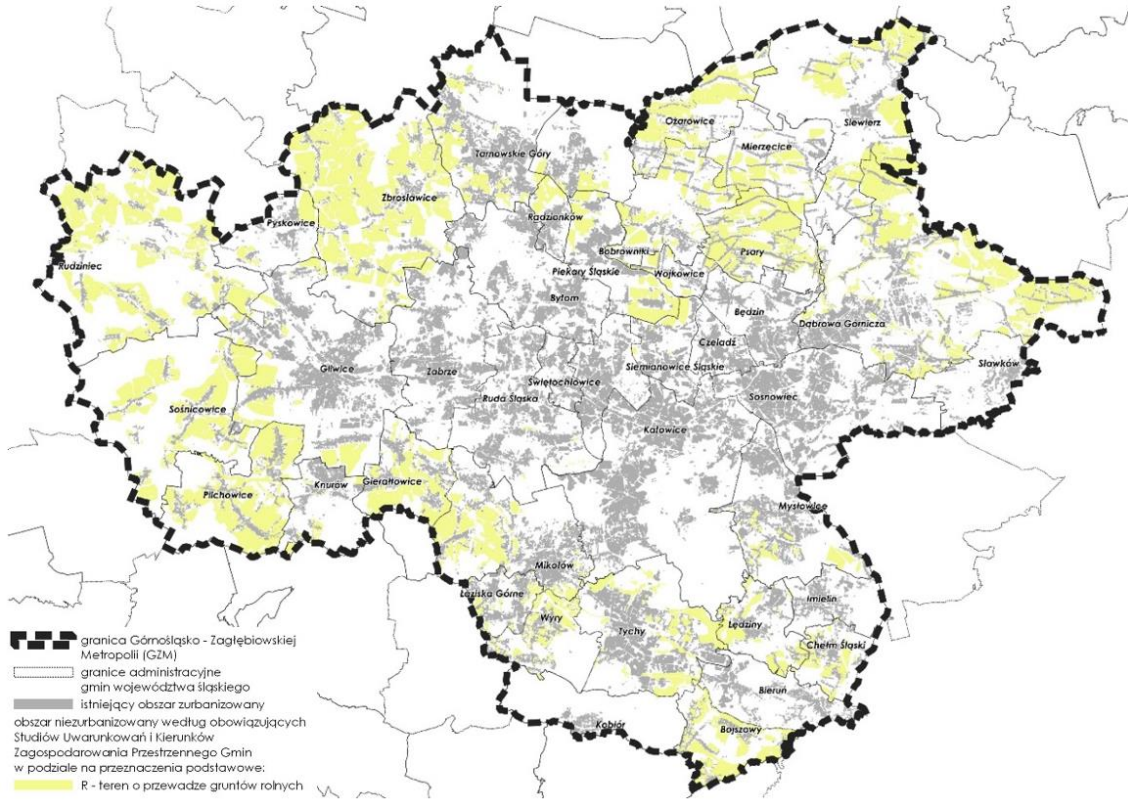
Źródło: opracowanie pn. Obszary Funkcjonalne (Zeszyt nr 3), 2022 r.

Rys. 27. Obszary szczególnego zagrożenia powodzią - element składowy Przyrodniczego Obszaru Funkcjonalnego

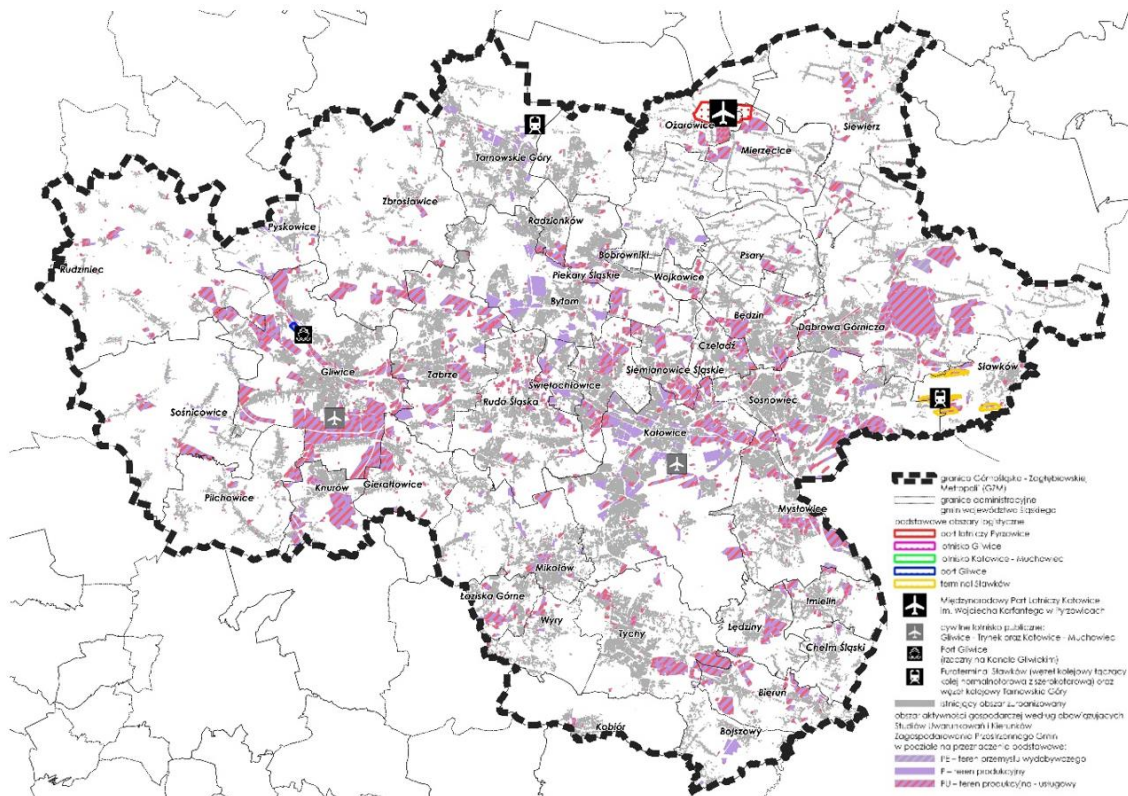
Źródło: opracowanie pn. Obszary Funkcjonalne (Zeszyt nr 3), 2022 r.

Rys. 28. Obszar rolniczej przestrzeni produkcyjnej - element składowy Przyrodniczego Obszaru Funkcjonalnego (a także Gospodarczego Obszaru Funkcjonalnego)

Źródło: opracowanie pn. Obszary Funkcjonalne (Zeszyt nr 3), 2022 r.

Rys. 29. Gospodarczy Obszar Funkcjonalny (GOF)

Źródło: opracowanie pn. Obszary Funkcjonalne (Zeszyt nr 3), 2022 r.

5.3 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej

Włączenie komponentu przestrzennego w dokument strategiczny jest wyrazem dążenia do integrowania planowania strategicznego z przestrzennym – to wymóg wprowadzony w przepisach prawa w listopadzie 2020 r.)²².

Celem opracowania modelu jest przestrzenne przedstawienie rozwoju obszaru GZM w perspektywie realizacji celów Strategii Rozwoju GZM i potencjalnych przeobrażeń przestrzeni w odpowiedzi na wyzwania rozwojowe.

Model to graficzne przełożenie ustaleń strategicznych na wymiar przestrzenny:

- ma charakter schematyczny, uproszczony: wynika to z dużego poziomu ogólności opracowania, jak skali prezentacji dobranej do wielkości obszaru, czyli 41 gmin;
- nie ma charakteru studium uikzp gminy i brak jest też ustawowych wytycznych określających jego zakres, stopień szczegółowości, formę i skalę prezentacji;
- ilustruje obszary i procesy istotne dla rozwoju GZM, wymagające wzmocnienia lub interwencji - prezentowane na tle istniejącego zagospodarowania terenu (w formie symboli, nie określając konkretnych granic czy precyzyjnych lokalizacji);
- przedstawia kluczowe powiązania funkcjonalne wewnętrzne i zewnętrzne GZM;

Dla GZM model struktury funkcjonalno-przestrzennej ma szczególne znaczenie, gdyż obecnie nie są przewidywane inne dokumenty planistyczne wymagane przepisami prawa i odpowiadające skali GZM.

Model GZM składa się z dwóch warstw, co przedstawia poniższy schemat (Rys. 30):

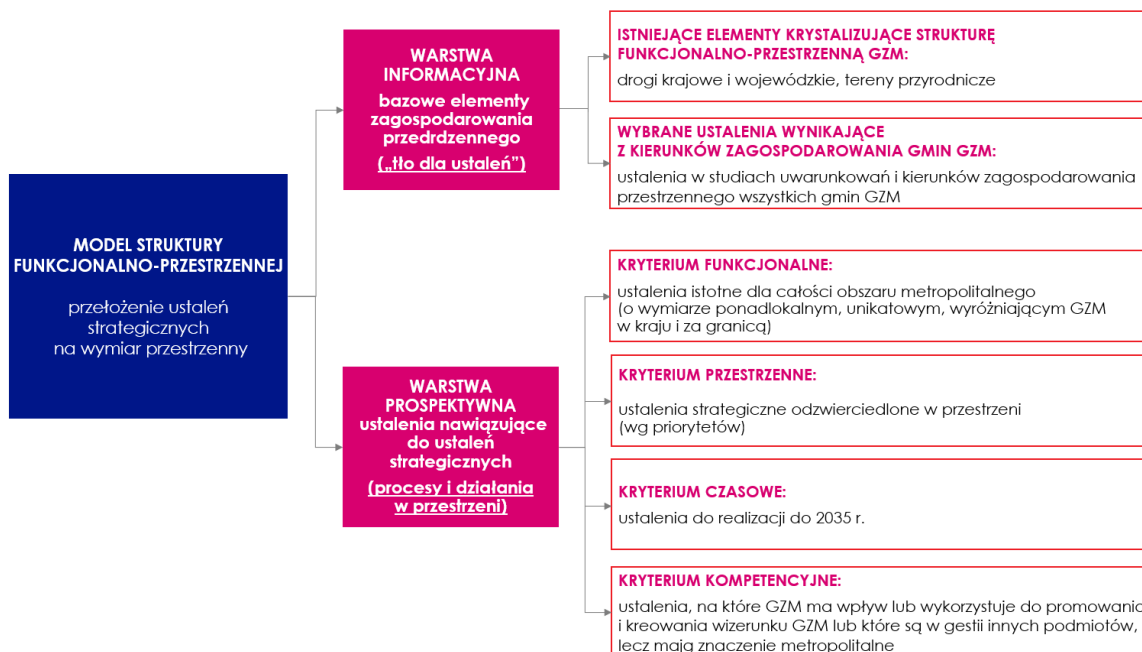
- warstwy informacyjnej – bazowej:** przedstawiającej istniejące elementy krystalizujące strukturę funkcjonalno-przestrzenną GZM (drogi krajowe i wojewódzkie oraz tereny przyrodnicze), z uwzględnieniem wybranych ustaleń wynikających z kierunków zagospodarowania przestrzennego (przyjętych w studiach uikzp gmin GZM);
- warstwy prospektywnej (perspektywicznej):** przedstawiającej ustalenia (obszary i procesy) w przestrzeni w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w GZM.

Kryteria przyjęte do wyznaczania ustaleń w zakresie kreowania i prowadzenia polityki przestrzennej GZM:

- **kryterium funkcjonalne:** ustalenia istotne dla całej GZM, mające wymiar metropolitalny (unikatowy, ponadlokalny, wyróżniający GZM w kraju i za granicą);
- **kryterium przestrzenne:** ustalenia strategiczne, które da się odzwierciedlić w przestrzeni (wg priorytetów);
- **kryterium czasowe:** ustalenia do realizacji na lata 2022-2027 z perspektywą do 2035 r.
- **kryterium kompetencyjne:** ustalenia, na które GZM może wpływać (bezpośrednio poprzez realizację działań własnych, pośrednio poprzez dofinansowanie, wspieranie, koordynowanie) lub wykorzystywać w kreowaniu i promowaniu wizerunku GZM, albo ustalenia będące w kompetencji gmin lub innych podmiotów, lecz spełniające kryterium funkcjonalne („wymiar metropolitalny”);

²² Ustawa z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw (Dz.U.2020. poz.1378)

Rys. 30. Schemat zawartości modelu GZM i kryteria selekcji informacji

Źródło: opracowanie własne

5.3.1 Warstwa informacyjna modelu GZM

Warstwa informacyjna (bazowa) modelu, obejmuje takie elementy jak:

- obszar intensywnie zurbanizowany, wielofunkcyjny:** z terenami zieleni publicznej; wyznaczony na podstawie uproszczonego obrysu stanu istniejącego, wraz z elementami gospodarczego obszaru funkcjonalnego (GOF) – na podstawie uproszczonego obrysu stanu istniejącego;
- obszar ekstensywnie zurbanizowany, wielofunkcyjny:** z dużym udziałem zabudowy jednorodzinnej i z terenami zieleni publicznej z elementami gospodarczego obszaru funkcjonalnego (GOF) – oznaczony symbolem, z uwagi rozproszony charakter zabudowy;
- elementy transportowe i infrastrukturalne, jako liniowe układy krystalizujące strukturę funkcjonalno-przestrzenną** – na podstawie BDOT (stan na 2021-2022) i innych źródeł, w tym:
 - układ drogowy: drogi krajowe (autostrady: A1 i A4, ekspresowe: S1, S11, inne – drogi krajowe: 40, 44, 78, 79, 81, 86, 88, 94, drogi wojewódzkie: 902 – DTŚ, 911) i wybrane drogi wojewódzkie;
 - układ szynowy (kolejowy i tramwajowy), w tym: linie TEN-T transeuropejskiej sieci transportowej i międzynarodowe linie transportu kombinowanego AGTC, główne międzynarodowe linie AGC nr 1 (Warszawa Zach. – Katowice), nr 137 (Katowice – Legnica), nr 138 (Katowice – Oświęcim), nr 139 (Katowice – Zwardoń), nr 134 (Jaworzno Szczakowa – Mysłowice) i pozostałe linie kolejowe krajowe;

- infrastruktura transportowa i logistyczna o znaczeniu ponadlokalnym i międzynarodowym:
 - Międzynarodowy Port Lotniczy Katowice im. Wojciecha Korfa (Pyrzowice);
 - cywilne lotniska publiczne: Katowice-Muchowiec i Gliwice-Trynek;
 - Port Gliwice (port rzeczny na Kanale Gliwickim);
 - Euroterminal Sławków (terminal kolejowy łączący kolej normalnotorową z szerokotorową);
 - węzeł kolejowy Tarnowskie Góry;
- linie elektroenergetyczne sieci przesyłowej najwyższych napięć 2 x 400 kV wraz ze stacjami 400/220/110 kV oraz ze strefami technicznymi;
- d) przyrodniczy obszar funkcjonalny (POF):** krystalizujący strukturę funkcjonalno-przestrzenną, a także kształtujący warunki bio-klimatyczne i realizujący usługi ekosystemowe, w tym:
 - tereny leśne i rolne, zbiorowiska zieleni nieurządzonej wraz ze zbiornikami i ciekami wodnymi;
 - tereny zieleni publicznej: parki i skwery;
 - tereny prawnie chronione (na mocy ustawy o ochronie przyrody na podstawie danych RDOŚ);
- e) główne powiązania transportowe z otoczeniem GZM:** autostrady (A1, A4) i drogi ekspresowe (S1, S11).

5.3.2 Warstwa prospektywna modelu GZM

Warstwa prospektywna (odnosząca się do priorytetów) to ustalenia w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej, przedstawione graficznie na rysunku modelu GZM (załączonym w rozdziale 5.5).

Ustalenia te mają charakter zgeneralizowany, elastyczny i uogólniony, co wynika z:

- dużego zakresu terytorialnego GZM (41 gmin);
- ograniczonej możliwości precyzyjnego wskazywania lokalizacji (zamierzenia a nie projekty);
- potrzeby zachowania spójności pomiędzy modelem gminnym a modelem GZM.

UWAGA: Ustalenia przedstawione na modelu GZM są schematyczne i uproszczone oraz mogą ulegać modyfikacjom (zwłaszcza dotyczące: lokalizacji i przebiegów planowanych rozwiązań infrastrukturalnych i inwestycyjnych, ich liczby i zakresu prac) – z uwagi na ciągły proces ich projektowania.

Dodatkowo, realizacja niektórych z proponowanych ustaleń nie będzie bezpośrednio zależna od GZM.

Model GZM przedstawia stan ustaleń na II kwartał 2022 r.

5.4 Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej GZM

5.4.1 Podstawy prawne i założenia dla ustaleń i rekomendacji

Przepisy prawa odnoszące się do kwestii polityki przestrzennej związku Metropolitalnego:

- Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej na obszarze związku metropolitalnego (obszarze metropolitalnym) należy do zadań związku metropolitalnego, jeżeli został utworzony - art. 3 ust. 2a ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 503, z późn. zm.);
- Związek metropolitalny wykonuje zadania publiczne w zakresie (...) kształtowania ładu przestrzennego - art. 12 ust. 1 pkt 1 ustawy o związku metropolitalnym w województwie śląskim (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1709, z późn. zm.); za pojęcie „ładu przestrzennego” należy rozumieć takie ukształtowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne - art. 2 cyt. ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
- Strategia rozwoju gminy (...) określa w szczególności: (...) model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy (...), ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w gminie – art. 10e ust. 3 pkt. 4) i 5) ustawy o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559, z późn. zm.).

Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej GZM jest określone poprzez ustalenia i rekomendacje, przyjmując, że:

a) ustalenia:

- identyfikują kierunki rozwoju przestrzennego GZM – do uwzględniania w modelach struktury funkcjonalno-przestrzennej gmin w lokalnym dokumencie strategicznym, zachowującego obligatoryjną spójność z dokumentem metropolitalnym tego typu;
- przedstawione są w formie graficznej na modelu GZM (wg 4. priorytetów) i uszczegółowione na schematach tematycznych oraz opisane w części tekstowej;

b) rekomendacje:

- wyrażają preferowane rozwiązania i dobre praktyki – zalecane do uwzględniania w lokalnej polityce przestrzennej;
- opisane są w części tekstowej (wg 4 priorytetów oraz rekomendacje formalno-instytucjonalne), bezpośrednio jako odpowiedź na ustalenia strategiczne, pośrednio jako nawiązanie do wyzwań i potrzeb GZM (wynikających z Diagnozy stanu GZM).

UWAGA: Dla miejskich obszarów funkcjonalnych GZM (MOF) nie formułuje się odrębnie ustaleń i rekomendacji w zakresie kształtowania polityki przestrzennej GZM, gdyż zostały wyznaczone wg powiązań, a nie wg wiodącej funkcji (jak POF i GOF). Obejmują więc całą GZM i odnoszą się do nich ustalenia i rekomendacje odpowiednio dla: całej GZM, rdzenia GZM i jego otoczenia.

Wyznaczone MOF GZM wskazują na istniejące:

- kierunki powiązań transportowych, wymagające dalszego wzmocnienia i rozwoju;
- przestrzenne zasięgi funkcjonalnego oddziaływania ośrodków węzłowych, wspierające organizowanie i rozmieszczanie usług publicznych.

Wszystkie 14. wyznaczonych ośrodków węzłowych, w tym 6. krystalizujących MOF GZM znajdują się w obszarze rdzenia GZM.

5.4.2 Ustalenia i rekomendacje (polityka przestrzenna GZM) – wg priorytetów

PRIORYTET A. Adaptacja do zmian klimatu i odporność

Ustalenia w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej

a) metropolitalny system przyrodniczy (MSP) z powiązaniem poza GZM (cała GZM):

- sposób wyznaczenia: na podstawie przyrodniczego obszaru funkcjonalnego (POF) (w oparciu o: kierunki zagospodarowania przestrzennego w studiach uikzp gmin GZM i bazy danych obiektów topograficznych – BDOT, a obszary prawnie chronione na mocy ustawy o ochronie przyrody w oparciu o dane RDOŚ – Geoserwis, wraz z uzupełnieniem ustaleń ze Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego – Śląskie 2030);
- ustalenia:
 - zachowanie i wzmacnianie istniejących terenów przyrodniczych, w tym wykluczenie ich z zabudowy lub bardzo ograniczona możliwość zabudowy, związana głównie z niezbędnymi inwestycjami infrastrukturalnymi;
 - wzmacnianie i rozwój powiązań przyrodniczych (korytarzy ekologicznych) – zwłaszcza na poziomie lokalnym (w lokalnej polityce przestrzennej), w tym:
 - ✓ ochrona istniejących terenów zieleni i terenów otwartych;
 - ✓ ochrona dolin rzecznych przed zainwestowaniem (korytarzy przewietrzających);
 - ✓ wprowadzanie zadrzewień ulicznych i alejowych (jako łączników);
 - uwzględnienie w decyzjach planistycznych ochrony krajobrazu oraz obszarów i obiektów ochrony przyrody, a także korytarzy ekologicznych;

b) tereny z przewagą gruntów rolnych (otoczenie rdzenia GZM) - tereny rolne, stanowiące element metropolitalnego systemu przyrodniczego, zostały wyodrębnione w ustaleniach z uwagi na potencjalną produkcję rolną, służącą skracaniu łańcucha dostaw w zakresie żywności:

- sposób wyznaczenia: na podstawie stanu istniejącego i kierunków zagospodarowania przestrzennego ze studiów uikzp gmin GZM i bazy danych obiektów topograficznych (BDOT);
- ustalenia:
 - zachowanie i wzmacnianie istniejących terenów rolnych (otwartych), w tym ich wykluczenie z zabudowy lub wysoce ograniczona możliwość zabudowy (dla potrzeb: niezbędnych inwestycji infrastrukturalnych);
 - produkcja rolnicza, zwłaszcza na gruntach I – III klasy bonitacyjnej i produkcji żywności typu: szklarnie, szkółki roślin, itp.

PRIORYTET A. Adaptacja do zmian klimatu i odporność

Rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej

a) wzmocnienie powiązań w metropolitalnym systemie przyrodniczym (cała GZM):

- wyznaczanie terenów do zalesiania, zadrzewiania, retencjonowania;
- wykluczanie z zabudowy terenów zalewowych (w obszarach szczególnego zagrożenia powodzią), w tym: wprowadzanie stosownych zapisów w lokalnych dokumentach planistycznych;
- przekształcanie terenów zdegradowanych, w tym przemysłowych w kierunku funkcji: przyrodniczej i rekreacyjnej (tam gdzie jest to możliwe i uzasadnione);
- ochrona terenów leśnych przed ekspansją inwestycyjną;
- wskazywanie nowych cennych elementów krajobrazu oraz obszarów i obiektów przyrody do objęcia ochroną prawną, w tym w nawiązaniu do audytu krajobrazowego województwa śląskiego (obecnie w fazie opracowania);

b) dążenie do zapewnienia dostępności terenów zieleni publicznej w zasięgu 300–500 m od terenów zabudowy mieszkaniowej (cała GZM, zwłaszcza rdzeń GZM):

- ochrona przed ekspansją inwestycyjną istniejących terenów zieleni publicznej;
- rozwój jakościowy terenów zieleni publicznej i różnicowanie programu funkcjonalno-użytkowego parków;
- rozwój ilościowy terenów zieleni publicznej (typu: parki leśne, parki);

c) upowszechnianie rozwiązań zmniejszających skutki „betonozy” i efekt „wyspy ciepła” (cała GZM) – także częściowo forma zwiększania mikro- i małej retencji:

- wprowadzanie drzew i krzewów w przestrzeń publiczną i ich uwzględnianie już na etapie projektowym (typu: zadrzewione ulice i aleje, drzewa na placach, bulwarach, parkingach wielkopowierzchniowych), z uwzględnieniem:
 - doboru gatunkowego rodzimego i odpornego na warunki miejskie,
 - stosowania systemu nawadniania;
 - sadzenia w gruncie,
- realizacja obiektów zielonej i niebieskiej infrastruktury (typu: ogrody deszczowe, rowy bioretencyjne, stawy retencyjne);
- stosowanie zielonych dachów i ścian (z sugestią zakładania zielonych dachów przy każdej nowej inwestycji z płaskim dachem);
- stosowanie nawierzchni przepuszczalnych;
- ochrona drzew w procesie inwestycyjnym, w tym minimalizacja wycinki drzew przy projektowaniu budynków i infrastruktury;
- utrzymanie istniejących ogrodów działkowych oraz zakładanie nowych ogrodów miejskich lub społecznych o charakterze użytkowym i edukacyjnym;

d) upowszechnianie rozwiązań zwiększających mikro- i małą retencję (cała GZM):

- odzysk wód opadowych z budynków i parkingów wielkopowierzchniowych (typu: tworzenie zbiorników zasilanych deszczówką z dachów, jako element zagospodarowania terenu uatrakcyjnijający przestrzeń);
- planowe ukształtowanie i zagospodarowanie terenu, jako naturalnego odbiornika na nawalne deszcze, np. niecka z placem zabaw, boiskiem, itp.;
- upowszechnianie naturalnej retencji terenowej (w tym w kontekście opłaty retencyjnej dla nieruchomości o powierzchni powyżej 3 500 m², jeśli ponad 70% powierzchni nieruchomości jest wyłączone z powierzchni biologicznie czynnej na obszarach nieujętych w systemy kanalizacji otwartej lub zamkniętej)²³;
- stosowanie nawierzchni przepuszczalnych;
- ograniczenie koszenia trawników na terenach gminnych, a także zachęcanie do tego zarządców nieruchomości i ogrodów działkowych;
- preferencja dla tworzenia parkingów wielopoziomowych z uwzględnieniem zielonych dachów i zielonych ścian,
- w przypadku parkingów wielkopowierzchniowych wprowadzanie nawierzchni przepuszczalnych, zadrzewień co kilka stanowisk postojowych i innych form zieleni;
- budowa zbiorników retencyjnych naziemnych i podziemnych (zwłaszcza na terenach gminnych);

e) upowszechnianie zasad budownictwa ekologicznego i fala renowacji (cała GZM):

- rozwiązania energooszczędne, pasywne;
- zielone dachy i zielone ściany;
- instalacje do odzysku tzw. szarej wody, czyli deszczówki (na potrzeby prania, sputkiwania, podlewania, itp.);
- okiennice i ogrody zimowe (zależnie od orientacji budynku);
- uwzględnianie gniazdowania ptaków (zwłaszcza języki eliminujące owady) w wysokich budynkach przy termomodernizacjach;
- sukcesywne dostosowywanie zabudowy historycznej i tzw. blokowisk (zwłaszcza z lat 60 – 80. XX w.) do potrzeb energooszczędności;

f) upowszechnianie odnawialnych źródeł energii (OZE) (cała GZM):

- tworzenie warunków dla rozwoju OZE w gminach, w tym: wyznaczanie w lokalnych dokumentach planistycznych terenów przeznaczonych pod rozwój OZE;
- stosowanie OZE w budynkach, zwłaszcza w zasobach gminnych jako rozwiązania wzorcowe (z wykorzystaniem nie tylko dachów, ale także elewacji i balkonów);

g) wspieranie procesu selektywnego zbierania odpadów komunalnych i gospodarki obiegu zamkniętego (cała GZM):

- zabieganie o wprowadzanie urządzeń dla odzysku zużytych opakowań (szklanych i plastikowych);
- wprowadzanie w przestrzeń publiczną estetycznych rozwiązań dla segregacji odpadów komunalnych;

²³ Ustawa z dnia 20 lipca 2017 r. Prawo wodne (art. 269 ust. 1 pkt- 1);

PRIORYTET B. Mobilność i dostępność

Ustalenia w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej

- a) Kolej Metropolitalna** (cała GZM) - przebieg podlega dalszym modyfikacjom w toku prac koncepcyjno-projektowych:
- sposób wyznaczenia: na podstawie opracowania pt.: *Wstępne Studium Wykonalności Kolei Metropolitalnej na terenie Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii, z 2020 r.* (uwzględniono wariant 8a, czyli elementy przewidziane do realizacji do 2035 r.);
 - ustalenia:
 - sukcesywna realizacja kolei metropolitalnej głównie na bazie modernizacji istniejących linii kolejowych wraz z pozyskaniem dodatkowego finansowania przewozów kolejowych oraz zapewnieniem taboru kolejowego do ich realizacji;
 - budowa nowych odcinków i nowych przystanków kolejowych, z uwzględnieniem nowo powstających generatorów ruchu w GZM;
 - poprawa dostępności do przystanków publicznego transportu zbiorowego, szczególnie Kolei Metropolitalnej;
 - docelowo integrowanie różnych form i środków transportu szynowego;
 - zadanie do realizacji przez GZM, we współpracy z innymi interesariuszami;
- b) linie tramwajowe** (rdzeń GZM) – przebieg podlega dalszym modyfikacjom:
- sposób wyznaczania: głównie na podstawie informacji ze spółki Tramwaje Śląskie S.A. – opracowanie pn. *Zestawienie zadań przeznaczonych do realizacji w perspektywie finansowej Unii Europejskiej 2021 – 2027* (znak: MAO/104/2021);
 - ustalenia:
 - rozwój systemu tramwajowego – głównie poprzez modernizację istniejących tras i budowę nowych odcinków:
 - 1) Bytom (odcinek do osiedla Miechowice);
 - 2) Katowice (odcinek z południowych dzielnic do centrum miasta: od Pętli Brynów do Pętli Kostuchna);
 - 3) Siemianowice Śląskie (od ul. Katowickiej do Al. Młodych);
 - 4) Sosnowiec (od dzielnicy Dańdówka do Ronda Papieskiego);
 - 5) zadania perspektywiczne: budowa linii łączącej Czeladź z Siemianowicami Śląskimi i Dąbrowę Górniczą z Sosnowcem);
 - inwestycje w infrastrukturę tramwajową: torowiska, sygnalizację i tabor;
- c) metropolitalny pierścień drogowy z powiązaniem poza GZM** (cała GZM):
- sposób wyznaczenia: na podstawie istniejących dróg wysokich klas (autostrady A1 i A4 oraz dróg ekspresowych S1 i S11) wraz z wewnętrznym łącznikiem w rdzeniu GZM – między A1 a S1, obejmującym drogę wojewódzką 911 i drogę krajową 94;

- ustalenia:
 - istniejący układ drogowy, umownie rozgraniczający zasady obsługi komunikacyjnej pomiędzy rdzeniem GZM a otoczeniem rdzenia GZM – wg założenia:
 - ✓ w rdzeniu GZM podstawę stanowi publiczny transport zbiorowy, uzupełniany transportem indywidualnym na bazie układów drogowych;
 - ✓ w otoczeniu rdzenia GZM podstawę stanowi transport indywidualny, uzupełniany publicznym transportem zbiorowym;
- d) powiązania drogowe o charakterze metropolitalnym** (cała GZM) – przebiegi podlegają dalszym modyfikacjom:
 - sposób wyznaczenia: na podstawie opracowania pt. *Koncepcja metropolitalnych powiązań drogowych na obszarze Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii*, z 2019 r. i zgłoszeń zarządców dróg (pod warunkiem istotnego, ponadlokalnego wymiaru tego powiązania);
 - ustalenia:
 - sukcesywna realizacja następujących odcinków priorytetowych przez gminy przy wsparciu przez GZM (UWAGA: obecnie brak możliwości wyselekcjonowania dróg, które zostaną zrealizowane do 2035 r.):
 - 1) Projektowane przełożenie DK 79 (droga krajowa);
 - 2) Planowana DTŚ Północ (Drogowa Trasa Średnicowa);
 - 3) Planowana DTŚ Wschód (odc. do Jaworzna);
 - 4) Planowana DTŚ Wschód (odc. do Sosnowca);
 - 5) Połączenie planowanych inwestycji drogowych na obrzeżu strefy śródmiejskiej Katowic;
 - 6) Projektowane połączenie (S1 – Euroterminal – DK 94);
 - 7) Projektowana trasa N-S (północ – południe);
 - 8) Planowane przedłużenie DK 79;
 - 9) Projektowana "BeCeTka" (Bytomska Centralna Trasa Północ-Południe);
 - 10) Połączenie trasy N-S z BeCeTką z wykorzystaniem dawnego torowiska kolejowego;
 - aktualnie GZM wraz z zainteresowanymi gminami prowadzi prace projektowe na rzecz realizacji trzech kluczowych dróg: DTŚ Wschód (odcinek do Jaworzna), DTŚ Wschód (odcinek do Sosnowca) oraz DTŚ Północ (odcinek do DK94);
- e) drogi rowerowe – velostrady** (cała GZM) – przebiegi podlegają dalszym modyfikacjom:
 - sposób wyznaczania: na podstawie spotkań i wizji lokalnych z przedstawicielami zainteresowanych gmin, czego efektem jest zawarcie porozumień dla siedmiu (z ośmiu) zadań; porozumienia na rzecz budowy szybkich dróg rowerowych w ramach Metropolitalnej Sieci Tras Rowerowych podpisało łącznie 16 gmin;
 - ustalenia:
 - budowa 8 odcinków velostrad, tj.:

- 1) Projekt I, odcinek A: Katowice – Sosnowiec;
 - 2) Projekt I, odcinek B: Katowice (Załęże-Brynów-Giszowiec) – Mysłowice;
 - 3) Projekt I, odcinek C: Sosnowiec – Czeladź/Będzin/Dąbrowa Górnicza;
 - 4) Projekt I, odcinek D: Katowice – Sosnowiec – Mysłowice;
 - 5) Projekt II: Piekary Śląskie – Bytom – Chorzów – Siemianowice Śląskie – Katowice;
 - 6) Projekt III: Tychy – Katowice;
 - 7) Projekt IV: Gliwice – Zabrze – Ruda Śląska – Świętochłowice – Chorzów – Katowice;
 - 8) Projekt V: Tarnowskie Góry - Bytom;
- zadanie do realizacji przez GZM we współpracy z innymi interesariuszami, ze wskazaniem proponowanych powiązań łączących te odcinki w system (na bazie istniejących tras rowerowych).

PRIORYTET B. Mobilność i dostępność

Rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej

a) intensyfikacja rozwoju mobilności miejskiej (rdzeń GZM):

- przekształcanie przestrzeni dla potrzeb mobilności miejskiej, wdrażających rozwiązania mobilnościowe (wg Planu Zrównoważonej Mobilności Miejskiej dla GZM i Subregionu Centralnego – dokument obecnie w opracowaniu, lecz docelowo wiążący się również z polityką przestrzenną GZM);
- ograniczenie ruchu tranzytowego i wzmacnianie tzw. drogowego pierścienia GZM;

b) zapewnienie powiązań transportowych GZM z układem krajowym i/lub międzynarodowym (otoczenie rdzenia GZM) - preferencja rozwoju dróg krajowych i wojewódzkich;

c) dążenie do integrowania lokalnych systemów rowerowych i zapewnienia ich ciągłości, w powiązaniu z drogami metropolitalnymi (velostradami) (cała GZM) – zgodnie z założeniami Studium Systemu Tras Rowerowych;

d) tworzenie infrastruktury dla rowerów (cała GZM):

- przy głównych generatorach ruchu (typu: dworzec kolejowy, autobusowy, centra przesiadkowe, usługach publicznych czasu wolnego, szkołach, ważniejszych przestrzeniach publicznych: rynek, deptak);
- przy zasobach gminnych (jako rozwiązania wzorcowe);

e) ograniczanie pojazdów samochodowych w śródmieściach (rdzeń GZM):

- tworzenie infrastruktury sprzyjającej przesiadaniu się na publiczny transport zbiorowy (typu: centra przesiadkowe, tereny R&R) zgodnie z potrzebami;
- wspieranie rozwiązań porządkujących system parkowania urządzeń związanych indywidualnym przemieszczaniem (typu: hulajnogi);

f) rozwój infrastruktury około przystankowej (cała GZM) - w tym systemu dynamicznej informacji pasażerskiej;

PRIORYTET C: Przestrzeń i spójność społeczna

Ustalenia w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej

- a) strefa dalszej intensywnej urbanizacji z dostępnością do 15 min pieszo/rowerem do usług publicznych** (rdzeń GZM: obszar intensywnie zurbanizowany) - z możliwością, racjonalnego dogęszczania zabudowy zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, z uwzględnieniem terenów zieleni, z zachowaniem dobrych warunków zamieszkania:
- sposób wyznaczania: na bazie istniejącego obszaru intensywnie zurbanizowanego, wielofunkcyjnego, z wyłączeniem terenów zieleni (zwłaszcza: parków, skwerów, lasów, terenów rekreacyjnych);
 - ustalenia:
 - możliwość dalszego dogęszczania zabudowy (idea „miasta zwarte” i „miasta 15-minutowego”), z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju i terenów przyrodniczych;
 - priorytetowe wykorzystywanie terenów ówczesznie zainwestowanych (typu brownfield²⁴) – tzw. recycling przestrzeni;
 - rozwój mobilności miejskiej (sukcesywny wzrost podróży publicznym transportem zbiorowym w stosunku do transportu samochodowego wraz z utworzeniem punktów P&R oraz B&R umożliwiających przesiadki z transportu indywidualnego na kolej);
 - zagospodarowanie terenów z uwzględnieniem zasad w zakresie mitygacji i adaptacji do zmian klimatu, w tym rozwój ilościowy i jakościowy terenów zieleni publicznej (typu: parki, skwery) oraz cieków i zbiorników wodnych, upowszechnianie mikro i małej retencji, ograniczanie powierzchni nieprzepuszczalnych i rozszczelnienie, stosowanie nisko- i zeroemisyjnych źródeł ogrzewania i termomodernizacja budynków;
 - wdrażanie zasad projektowania uniwersalnego (zwłaszcza zapewnienie dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami);
 - wprowadzanie różnych form zieleni (przeciwwaga „betonozy”), w tym zadrzewień ulicznych (gdzie jest to zasadne i możliwe);
 - kreowanie racjonalnej polityki parkingowej i rozdział ruchu na pieszy i pieszo-rowerowy oraz kołowy, a także wprowadzanie stref ruchu uspokojonego (typu: deptak, woonerf);
 - rozwój funkcji gospodarczych, jako dalsza zmiana profilu przemysłowego w poprzemysłowy i wynikający planów sprawiedliwej transformacji;
 - preferencja koncentrowania funkcji metropolitalnych;

²⁴ tereny typu brownfield: tereny niezagospodarowane lub tereny wcześniej zagospodarowane lub zabudowane, w tym poprzemysłowe, często zdegradowane, które mają potencjał do ponownego wykorzystania, ze względu na dobrą lokalizację i/lub dostęp do infrastruktury transportowej technicznej.

b) strefa dalszej ekstensywnej urbanizacji z dostępnością powyżej 15 min pieszo/rowerem do usług publicznych (otoczenie rdzenia GZM i rdzeń GZM poza obszarem intensywnie zurbanizowanym) - z możliwością dogęszczania zabudowy zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju - z preferencją w ramach istniejącej infrastruktury technicznej i drogowej:

- sposób wyznaczania: na bazie istniejącego obszaru ekstensywnie zurbanizowanego, wielofunkcyjnego, z możliwością, racjonalnego dogęszczania zabudowy w ramach istniejącej infrastruktury technicznej i drogowej, z wyłączeniem terenów przyrodniczych;
- ustalenia:
 - możliwość dalszego dogęszczania zabudowy w ramach terenów już zainwestowanych i/lub uzbrojonych – z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju i utrzymaniem ciągłości sąsiadujących terenów przyrodniczych (w pierwszej kolejności wyznaczonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego);
 - możliwość lokalizowania nowej zabudowy w obszarach z dostępem do dróg publicznych i infrastruktury technicznej – z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju i z wyłączeniem zajmowania pod inwestycje sąsiadujących terenów przyrodniczych (w pierwszej kolejności wyznaczonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego);
 - racjonalne gospodarowanie przestrzenią: ochrona terenów niezainwestowanych i przyrodniczych przed ekspansją inwestycyjną (ograniczanie suburbanizacji);
 - usprawnienie obsługi publicznym transportem zbiorowym, zwłaszcza w oparciu o kolej, w tym Kolej Metropolitalną wraz z utworzeniem punktów P&R oraz B&R umożliwiających przesiadki z transportu indywidualnego na kolej;
 - zagospodarowanie terenów z uwzględnieniem zasad w zakresie mitygacji i adaptacji do zmian klimatu, w tym rozwój ilościowy i jakościowy terenów zieleni publicznej (typu: parki, skwery) oraz cieków i zbiorników wodnych, upowszechnianie mikro i małej retencji, ograniczanie powierzchni nieprzepuszczalnych i rozszczelnienie, stosowanie nisko- i zeroemisyjnych źródeł ogrzewania i termomodernizacja budynków;
 - wdrażanie zasad projektowania uniwersalnego (zwłaszcza zapewnienie dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami);
 - wprowadzanie różnych form zieleni (przeciwwaga „betonozy”), w tym zadrzewień ulicznych (gdzie jest to zasadne i możliwe);
 - kreowanie racjonalnej polityki parkingowej i rozdział ruchu na pieszy i pieszo-rowerowy oraz kołowy, a także wprowadzanie stref ruchu uspokojonego (typu: deptak, woonef);
 - rozwój funkcji gospodarczych, jako dalsza zmiana profilu przemysłowego w poprzemysłowy i wynikający planów sprawiedliwej transformacji;

c) strefa potencjalnej koncentracji zabudowy w ramach dojścia do 15 min. pieszo/rowerem od przystanku kolejowego (cała GZM) – rezerwa rozwojowa do inwestowania, chroniąc tereny dotąd niezabudowane, bez obsługi transportowej, w tym zwłaszcza tereny podmiejskie:

- sposób wyznaczania: zasięg dojścia pieszo 15 min od przystanku kolejowego, – jako „przeciwwaga dla suburbanizacji” – wskazanie terenów podmiejskich, predysponowanych do zabudowy z uwagi na dostępność obsługi kolejowej;
- ustalenia:
 - dogęszczanie istniejącej zabudowy, z wyłączeniem terenów przyrodniczych i barier terenowych (typu: rzeki, ciek, zbiorniki wodne, drogi krajowe i wojewódzkie, węzły drogowe);
 - pozostałe ustalenia jak dla strefy ekstensywnej urbanizacji z dostępnością powyżej 15 min pieszo/rowerem do usług publicznych i terenów zieleni.

PRIORYTET C: Przestrzeń i spójność społeczna

Rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej

a) ograniczanie suburbanizacji i adaptacja do zjawiska kurczących się miast: przestrzeń jako zasób trudno odnawialny i ograniczony (cała GZM):

- adaptacja zabudowanych terenów przemysłowych na nowe funkcje;
- ochrona terenów niezainwestowanych i przyrodniczych;
- kreowanie struktur wielofunkcyjnych wraz z przestrzenią publiczną (typu: funkcja mieszkaniowa i usługowa, zwłaszcza usługi publiczne, funkcja biurowa i mieszkaniowa);
- kreowanie atrakcyjnych warunków zamieszkania, zapewniając dobry dostęp do podstawowych usług komercyjnych (typu: sklep spożywczy, poczta) i usług publicznych (typu: żłobek, przedszkole, szkoła podstawowa, ośrodek zdrowia, pomocy społecznej, w tym opieki senioralnej, biblioteka/dom kultury) dla minimalizowania konieczności nadmiernego korzystania z samochodu w codziennych podróżach;
- dostosowanie przestrzeni (miejskiej i mieszkaniowej) do stopniowo upowszechniającej się pracy zdalnej i migracji za pracą (co skutkuje mniejszym zapotrzebowaniem na powierzchnie biurowe, a większym zapotrzebowaniem na mieszkania do wynajęcia w budynkach wyposażonych w przestrzeń wspólną coworkingową – dla rozdzielenia pracy i życia prywatnego);
- stosowanie zachęt podatkowych do zamieszkania w terenach już zainwestowanych lub mechanizmów zniechęcających do osiedlania się poza terenem zurbanizowanych (w celu racjonalizacji kosztów związanych z inwestowaniem i utrzymaniem dróg i infrastruktury komunalnej);
- dogęszczanie zabudowy w zasięgu dojścia do 15 min pieszo od przystanku kolejowego, szczególnie w zakresie lokalizacji dużych generatorów ruchu, np. zakłady pracy, sklepy wielkopowierzchniowe, szkoły;
- racjonalny rozwój systemów kanalizacji, w sposób zachęcający do zabudowy w pierwszej kolejności terenów zaopatrzonych w infrastrukturę techniczną;

- preferowane kształtowanie zabudowy: w rdzeniu GZM w kierunku tzw. miast zwartych – 15-minutowych (dalsza urbanizacja), w otoczeniu rdzenia GZM: o niskiej intensywności, w tym dla terenów podmiejskich: ekstensywnie (dla zabudowy jednorodzinnej zalecane duże działki – min. 1000 m²);
- b) dbałość o jakość przestrzeni publicznej (cała GZM):**
- stosowanie zasad projektowania uniwersalnego (zapewniającego dostępność wszystkim użytkownikom przestrzeni);
 - wprowadzanie różnych form zieleni (przeciwwaga „betonozy”), w tym zadrzewień ulicznych (gdzie jest to zasadne i możliwe);
 - kreowanie racjonalnej polityki parkingowej i rozdział ruchu na pieszy i pieszo-rowerowy oraz kołowy, a także wprowadzanie stref ruchu uspokojonego (typu: deptak, woonef);
 - sukcesywna renowacja i modernizacja budynków (z dążeniem do uregulowania stanu własności substancji mieszkaniowej);
 - ograniczanie chaosu reklamowego, w tym: wprowadzanie tzw. uchwał krajobrazowych i dobrych rozwiązań reklamowych, uwzględniających specyfikę miejsca;
 - ograniczanie „kolorozy” i wypracowanie efektywniejszych zasad uzgadniania kolorystyki budynków zwłaszcza wielorodzinnych;
- c) wykorzystanie niebieskiej i zielonej infrastruktury dla rozwoju funkcji rekreacyjnej (cała GZM):**
- atrakcyjne zagospodarowanie terenów wzdłuż zbiorników i rzek (typu: „otwarcie” miasta na rzekę, wykorzystywanie wody jako elementu kształtowania krajobrazu zurbanizowanego);
 - wykorzystywanie zbiorników wodnych do celów rekreacyjnych (w miarę możliwości) wraz ze stworzeniem niezbędnej infrastruktury;
- d) ochrona istniejących i tworzenie nowych identyfikatorów przestrzeni (cała GZM):**
- ochrona i eksponowanie walorów dziedzictwa przemysłowego (jako „świadków historii” i identyfikatorów przestrzeni) i ich adaptacja na nowe funkcje;
 - ochrona dóbr kultury współczesnej i krajobrazu (typu: układy urbanistyczne, osie widokowe, walory krajobrazowe, obiekty i założenia zabytkowe);
 - tworzenie rozpoznawalnych „ikonicznych” obiektów i terenów;
 - sukcesywne dostosowywanie zabudowy (zwłaszcza zasobów gminnych) do potrzeb dostępności;
- e) wspieranie działań inwestycyjnych i przekształceń przestrzennych w strefach śródmiejskich dla ograniczania zjawiska ich wyludnienia (rdzeń GZM):**
- poprawa przestrzeni publicznej (typu: indywidualizowane małej architektury, dbałość o jakość projektów – np. wybór projektu do realizacji spośród wariantów);
 - stosowanie zachęt do efektywnego wykorzystywania pustostanów zasobów komunalnych (m.in. sprzedaż zasobów o niższym standardzie („starszych”) z dużą bonifikatą lub ich wynajem na preferencyjnych zasadach, z możliwością inwestowania środków na budowę nowych zasobów komunalnych);

- wprowadzanie różnych form zieleni (przeciwwaga „betonozy”), w tym zadrzewień ulicznych (gdzie jest to zasadne i możliwe);
 - kreowanie racjonalnej polityki parkingowej i rozdział ruchu na pieszy i pieszo-rowerowy oraz kołowy, a także wprowadzanie stref ruchu uspokojonego (typu: deptak, woonef);
- f) wspieranie kompleksowego procesu rewitalizacji (cała GZM):**
- upowszechnianie wykorzystania dostępnych narzędzi planistycznych dot. rewitalizacji (specjalna strefa rewitalizacji, miejscowe plany rewitalizacji);
 - wsparcie lub poszukiwanie wsparcia dla inwestycji i przekształceń przestrzennych na terenach zdegradowanych.

PRIORYTET D: Metropolitalność i innowacyjność

Ustalenia w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej

- a) wzmocnienie funkcji metropolitalnych lub budujących tożsamość GZM (rdzeń GZM):**
- sposób wyznaczania: na podstawie funkcji cechujących się: dużą siłą oddziaływania (ponadlokalnie, krajowo, międzynarodowo), rozpoznawalnością (w kraju i za granicą), ważnością (dla rozwoju i promocji GZM), walorami historyczno-zabytkowymi lub wyróżniającymi się;
 - wybrane funkcje metropolitalne (obiekty i tereny):
 - ośrodki akademickie: uczelnie publiczne (wraz z wydziałami poza siedzibą główną) i uczelnie niepubliczne (posiadające główną siedzibę w GZM), instytuty badawcze;
 - obiekty eventowe: obiekty wielofunkcyjne (targi, kongresy, duże imprezy sportowe i kulturalne);
 - usługi czasu wolnego: obiekty kultury, obiekty i tereny rekreacyjne, tereny rekreacyjne ze zbiornikami wodnymi;
 - dziedzictwo przemysłowe: obiekty i tereny prezentujące dawny przemysł lub zaadaptowane na inne nowe funkcje;
 - funkcje administracyjne: urzędy administracji rządowej i samorządowej;
 - ośrodki węzłowe w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym – MOF (wyznaczone w ramach opracowania pt.: Obszary Funkcjonalne GZM), z odniesieniem do funkcji metropolitalnych:
 - Katowice: wiodący ośrodek węzłowy z koncentracją funkcji metropolitalnych;
 - Gliwice: ważny ośrodek węzłowy z występowaniem funkcji metropolitalnych;
 - Sosnowiec, Bytom, Tarnowskie Góry, Tychy: rozwojowe ośrodki węzłowe z pojedynczymi funkcjami metropolitalnymi;
 - ustalenia:
 - wzmocnienie funkcji metropolitalnych i kreowanie „rozpoznawalności” GZM w kraju i zagranicą, promowanie atrakcyjności GZM (naukowej, gospodarczej, społecznej, kulturalnej i rekreacyjnej) – jako dobrego miejsca do mieszkania, inwestowania i studiowania;

- tworzenie nowych terenów i obiektów o charakterze metropolitalnym;
- zintegrowane promowanie potencjału – funkcji metropolitalnych;

b) strefa intensyfikacji produkcji i logistyki (obrzeża rdzenia GZM i otoczenie rdzenia GZM):

- sposób wyznaczenia: na podstawie gospodarczego obszaru funkcjonalnego (GOF) oraz terenów spełniających takie kryteria jak:
 - położenie: na obrzeżach obszaru intensywnie zurbanizowanego w rdzeniu GZM, na granicy rdzenia GZM lub w otoczeniu rdzenia GZM);
 - sąsiedztwo istniejącej infrastruktury transportowej i logistycznej: linii kolejowych, dróg wysokiej klasy (A, GP, G), MPL Katowice (Pyrzowice), portu rzeczno (Gliwice), szerokiego toru (Sławków), węzła kolejowego (Tarnowskie Góry);
 - planowana infrastruktura transportowa lub logistyczna: projektowana droga ekspresowa S11 (po zakończeniu prac związanych z budową drogi zakłada się rozwój terenów inwestycyjnych w Tarnowskich Górach).
- wyznaczone strefy w GZM:
 - strefa wschodnia: Sosnowiec– Sławków – Dąbrowa Górnicza (Tucznawa), Psary – Czeladź;
 - strefa południowa: Tychy – Bieruń;
 - strefa zachodnia: Gliwice – Pyskowice;
 - strefa północna: Tarnowskie Góry – Bytom;
- ustalenia:
 - intensyfikacja funkcji gospodarczych, terenochłonnych, generujących ruch samochodowy (typu: centra logistyczne, obiekty produkcyjne, parki: przemysłowe, technologiczne, biznesu, inkubatory przedsiębiorczości), nie wykluczając innych funkcji (o charakterze uzupełniającym);
 - przekształcenia przestrzeni i zagospodarowanie terenu w sposób służący mitygacji i adaptacji do zmian klimatu (w tym: powszechne stosowanie: powierzchni przepuszczalnych, wprowadzanie zieleni na parkingach i placach – towarzyszących zabudowie, stosowanie rozwiązań na rzecz mikro i małej retencji, a także OZE – zwłaszcza w inwestycjach wielkopowierzchniowych);
 - wdrażanie zasad projektowania uniwersalnego (zapewniającego dostępność wszystkim użytkownikom przestrzeni);

c) innowacyjność i infrastruktura z tym związana (cała GZM):

- sposób wyznaczenia: na podstawie lokalizacji uzgodnionych lub wskazanych przez interesariuszy odpowiedzialnych za rozwój danej innowacji – lokalizacja podlega dalszym modyfikacjom:
- ustalenia:
 - wspieranie rozwoju, testowania i wdrażania innowacji;
 - zabieganie o wprowadzanie nowych rozwiązań innowacyjnych;

- wybrane innowacje (obiekty i tereny):
 - stacje tankowania wodoru (Katowice, Świerklaniec, Tychy);
 - obszar ćwiczeń dla bezzałogowych statków powietrznych – dronów (orientacyjnie: Gliwice, Pilchowice, Sośnicowice).

PRIORYTET D: Metropolitalność i innowacyjność

Rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej

a) rozwój funkcji metropolitalnych lub budujących tożsamość GZM (rdzeń GZM):

- zabieganie o inwestorów strategicznych;
- zabieganie o lokalizowanie przedstawicielstw firm i usług wyższego rzędu o funkcji metropolitalnej;
- sukcesywny rozwój usługi wyższego rzędu;
- tworzenie obiektów o skali ponadlokalnej;
- lokalizowanie szkół międzynarodowych (średnich i wyższych);

b) przekształcanie terenów i obiektów zdegradowanych, w tym poprzemysłowych na nowe funkcje (cała GZM):

- zapewnienie min. 30% terenu biologicznie czynnego w stosunku do powierzchni terenu inwestycji;
- przekształcenie na funkcje:
 - gospodarcze – w odniesieniu do terenów w sąsiedztwie układów transportowych i infrastrukturalnych (niegenerujące konfliktów z istniejącym zagospodarowaniem);
 - kulturalne lub inne usługowe (typu: naukowa, biznesowa) – w odniesieniu do obiektów walorach historycznych i zabytkowych;
 - przyrodnicze i rekreacyjne, tam gdzie to możliwe i zasadne lub wzbogacające inne funkcje publiczne i komercyjne;
- „otwieranie” przestrzeni dotąd użytkowanej przez przemysł ciężki i włączanie jej w strukturę gminy;

c) rozwój działalności gospodarczych (cała GZM):

- aktywizacja rozwoju gospodarczego o różnych profilach, z uwzględnieniem uwarunkowań funkcjonalno-przestrzennych (tj. sąsiadujących funkcji, dostępność obsługi komunikacyjnej, położenie odpowiednio: w rdzeniu, na obrzeżach obszaru intensywnie zurbanizowanego i na obrzeżach rdzenia, w otoczeniu rdzenia GZM);
- wzmacnianie istniejących stref aktywności gospodarczej;
- tworzenie nowych stref w oparciu o ponadlokalne układy drogowe i kolejowe, prowadzące ruch krajowy i międzynarodowy, w obszarach niegenerujących konfliktów dla rozwoju stref zurbanizowanych (intensywnych i ekstensywnych) i poza zasięgiem metropolitalnego systemu przyrodniczego;
- dostosowanie obsługi publicznym transportem zbiorowym (w zakresie dojazdów pracowników do pracy) do nowopowstałych terenów aktywności gospodarczej;

- zabieganie o lokalizowanie międzynarodowych firm, w szczególności rozwijających technologie innowacyjne;
- racjonalne podejście do lokalizowania nowych wielkopowierzchniowych obiektów handlowych i logistycznych z uwzględnieniem wydolności układów drogowych i sąsiedztwa funkcji;
- unikanie lokalizowania nowych obiektów handlowych (typu wielkopowierzchniowe obiekty handlowe) w centrach miast na rzecz kreowania przyjaznej przestrzeni publicznej zachęcającej do wykorzystywania istniejącej zabudowy na funkcje usługowe (zwłaszcza typu: handel, gastronomia, hotele).

Rekomendacje formalno-instytucjonalne na rzecz kreowania ładu przestrzennego

a) efektywne kreowanie polityki przestrzennej – lokalnej i metropolitalnej (cała GZM):

- koordynacja lokalnych polityki przestrzennych, zwłaszcza w odniesieniu do terenów stykowych gmin GZM, w szczególności systemów transportowych, infrastruktury technicznej i metropolitalnego systemu przyrodniczego;
- upowszechnianie zapisów ograniczających: zbyt wysoką intensywność zabudowy i presję na tereny przyrodnicze, powstawanie „mono-struktur” pozbawionych przestrzeni publicznej (zwłaszcza w inwestycjach deweloperskich);
- uwzględnianie ograniczeń w zagospodarowaniu i użytkowaniu terenów wynikających występowania terenów zalewowych, osuwiskowych, szkód górniczych (deformacji ciągłych i nieciągłych, zapadlisk, itp.) i innych uwarunkowań;

b) stosowanie rozwiązań instytucjonalnych dla poprawy jakości projektowania i estetyki przestrzeni publicznej (cała GZM):

- efektywne włączanie środowisk branżowych w projektowanie inwestycji gminnych (korzystanie z doradczej roli: architektów i urbanistów);
- powszechne stosowanie formuły konkursów urbanistyczno-architektonicznych;
- upowszechnianie stanowisk doradczych ds. architektury, ładu przestrzennego, krajobrazu (typu: architekt / plastyk miejski, ogrodnik, albo analogiczne stanowiska) wraz ze wzmocnieniem ich roli, a także szersze niż niezbędne minimum (tj. przy opiniowaniu projektów dokumentów planistycznych) wykorzystanie gminnych komisji urbanistyczno-architektonicznych jako organu doradczego dla władz samorządowych do kształtowania ładu przestrzennego;
- korzystanie mechanizmu platformy wymiany doświadczeń, jaką jest GZM, do bieżącej współpracy w zakresie planowania przestrzennego, zwłaszcza przez gminy sąsiadujące ze sobą – w miarę zapotrzebowania (typu: tematyczne grupy robocze, spotkania, warsztaty).

5.5 Podsumowanie części przestrzennej

Podsumowanie części przestrzennej zawiera:

- zestawienie ustaleń strategicznych w podziale na rdzeń GZM i jego otoczenie (Tab. 12);
- opracowania graficzne - stanowiące załącznik na końcu opracowania.

Tab. 12. Zestawienie ustaleń strategicznych w podziale na rdzeń GZM i jego otoczenie

L.P.		Ustalenia i rekomendacje	Rdzeń GZM	Otoczenie rdzenia GZM
PRIORYTET A: Adaptacja do zmian klimatu i odporność				
1.	ustalenia	metropolitalny system przyrodniczy (MSP) z powiązaniem poza GZM	X	X
2.		tereny z przewagą gruntów rolnych		X
3.	rekomendacje	wzmacnianie powiązań w metropolitalnym systemie przyrodniczym	X	X
4.		dążenie do zapewnienia dostępności terenów zieleni publicznej w zasięgu 300–500 m od terenów zabudowy mieszkaniowej	X	X
5.		upowszechnianie rozwiązań zmniejszających skutki „betonozy” i efekt „wyspy ciepła” (częściowo forma zwiększania mikro- i małej retencji)	X	X
6.		upowszechnianie rozwiązań zwiększających mikro- i małą retencję	X	X
7.		upowszechnianie zasad budownictwa ekologicznego i fala renowacji	X	X
8.		upowszechnianie odnawialnych źródeł energii (OZE)	X	X
9.		wspieranie procesu selektywnego zbierania odpadów komunalnych i gospodarki obiegu zamkniętego	X	X
PRIORYTET B: Mobilność i dostępność				
10.	ustalenia	Kolej Metropolitalna	X	X
11.		metropolitalny pierścień drogowy z powiązaniem poza GZM	X	X
12.		powiązania drogowe o charakterze metropolitalnym	X	X
13.		linie tramwajowe	X	
14.		drogi rowerowe – velostrady	X	X
15.	rekomendacje	intensyfikacja rozwoju mobilności miejskiej	X	
16.		zapewnienie powiązań transportowych GZM z układem krajowym i/lub międzynarodowym		X
17.		dążenie do integrowania lokalnych systemów rowerowych i zapewnienia ich ciągłości, w powiązaniu z drogami metropolitalnymi (velostradami)	X	X
18.		tworzenie infrastruktury dla rowerów	X	X
19.		ograniczanie pojazdów samochodowych w śródmieściach	X	
20.		rozwój infrastruktury około przystankowej	X	X

L.P.		Ustalenia i rekomendacje	Rdzeń GZM	Otoczenie rdzenia GZM
PRIORYTET C: Przestrzeń i spójność społeczna				
21.	ustalenia	strefa dalszej intensywnej urbanizacji z dostępnością do 15 min pieszo/rowerem do usług publicznych	X obszar intensywnie zurbanizowany	
22.		strefa dalszej ekstensywnej urbanizacji z dostępnością powyżej 15 min pieszo/rowerem do usług publicznych	X poza obszarem intensywnie zurbanizowanym	X
23.		strefa potencjalnej koncentracji zabudowy w ramach dojazdu do 15 min pieszo/rowerem od przystanku kolejowego	X	X
24.	rekomendacje	ograniczenie suburbanizacji i adaptacja do zjawiska kurczących się miast: przestrzeń jako zasób trudno odnawialny i ograniczony	X	X
25.		dbałość o jakość przestrzeni publicznej	X	X
26.		wykorzystanie niebieskiej i zielonej infrastruktury dla rozwoju funkcji rekreacyjnej	X	X
27.		ochrona istniejących i tworzenie nowych identyfikatorów przestrzeni	X	X
28.		wspieranie działań inwestycyjnych i przekształceń przestrzennych w strefach śródmiejskich mających dla ograniczenie zjawiska ich wyludniania	X	
29.		wspieranie kompleksowego procesu rewitalizacji	X	X
PRIORYTET D: Metropolitalność i innowacyjność				
30.	ustalenia	wzmacnianie funkcji metropolitalnych lub budujących tożsamość GZM	X	
31.		strefa intensyfikacji produkcji i logistyki	obrzeża	X
32.		innowacyjność i infrastruktura z tym związana	X	X
33.	rekomendacje	rozwój funkcji metropolitalnych lub budujących tożsamość GZM	X	
34.		przekształcanie terenów i obiektów zdegradowanych, w tym przemysłowych na nowe funkcje	X	X
35.		rozwój działalności gospodarczych	X	X
Rekomendacje formalno-instytucjonalne na rzecz kreowania ładu przestrzennego w GZM				
36.		efektywne kreowanie polityki przestrzennej – lokalnej i metropolitalnej	X	X
37.		stosowanie rozwiązań instytucjonalnych dla poprawy jakości projektowania i estetyki przestrzeni publicznej	X	X

Źródło: opracowanie własne

Część wdrożeńiowa

6. System realizacji Strategii Rozwoju GZM

6.1 System realizacji Strategii Rozwoju GZM

System realizacji Strategii Rozwoju GZM obejmuje takie elementy jak:

- **Identyfikacja podmiotu bezpośrednio odpowiedzialnego za wdrażanie:** Zarząd GZM poprzez Urząd Metropolitalny;
- **Identyfikacja potencjalnych podmiotów odpowiedzialnych za realizację kierunków działań:**
 - wszystkie gminy członkowskie;
 - powiaty, w których skład wchodzi gminy członkowskie;
 - Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego;
 - jednostki administracji centralnej i rządowej i ich regionalne przedstawicielstwa (np. Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Katowicach, Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Gliwicach);
 - jednostki związane z transportem (np. GDDKiA – oddział w Katowicach, Zarząd Dróg Wojewódzkich, PKP PLK SA, Koleje Śląskie, Polregio, Tramwaje Śląskie);
 - inne podmioty zrzeszające jednostki samorządu terytorialnego (np.: Związek Gmin i Powiatów Subregionu Centralnego Unia Metropolii Polskich, Związek Miast Polskich);
 - instytucje otoczenia biznesu: klastry, izby gospodarcze, parki technologiczne i przemysłowe oraz inkubatory przedsiębiorczości np.: Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna, Fundusz Górnośląski, izby gospodarcze);
 - uczelnie i jednostki naukowo badawcze;
 - lokalne i krajowe organizacje społeczne, w tym organizacje pozarządowe i przedstawiciele lokalnych społeczności z GZM, zwłaszcza podmioty reprezentujące dzieci, młodzież, seniorów i osoby z dysfunkcjami;
- **Określenie zasad monitorowania postępów z realizacji ustaleń strategicznych:**
 - częstość monitorowania: co najmniej 2 razy w okresie obowiązywania Strategii Rozwoju GZM, a pierwszy monitoring będzie w 2024 r. (I lub II kwartał);
 - forma monitorowania: raport z monitoringu;
 - wskaźniki służące do monitorowania – co najmniej jeden wskaźnik przypisany do jednego celu (z uwzględnieniem kierunków działań);
 - w przypadku rysunku modelu GZM dopuszcza się częstszy monitoring (z sugestią raz na rok), jako części graficznej, najbardziej „wrażliwej” na zmiany, gdyż, iż jest to „obraz na chwilę sporządzania” metropolitalnego dokumentu strategicznego; podstawą sporządzenia zmodyfikowanego rysunku będą takie kryteria jak:
 - ✓ zrealizowane działania (projekty) – w całości lub części;
 - ✓ zmiana projektów (pod kątem przebiegów, zakresów, itp.);
 - ✓ inne istotne powody wpływające na użytkowość rysunku modelu GZM;

Zmodyfikowane rysunki stanowiąc będą uzupełnienie modelu, co nie wpłynie na konieczność aktualizacji całej Strategii Rozwoju GZM w rozumieniu przepisów prawa.

- **Określenie zasad współpracy z interesariuszami w procesie wdrażania ustaleń strategicznych dla zapewnienia ich efektywnej implementacji:**
 - Zasada 1: Partnerstwo, współpraca i poszukiwanie kompromisu: GZM, jako suma potencjałów gmin członkowskich, za najważniejszą zasadę uznaje umiejętność współpracy i wypracowywania wspólnych rozwiązań korzystnych dla stron; daje to efekt synergii i pozwala uzyskać lepszy efekt niż działania indywidualne (pojedynczo);
 - Zasada 2: Efektywna komunikacja: Precyzyjne formułowanie oczekiwań oraz prostota i przejrzystość komunikatów to filar efektywnej współpracy zwiększając szanse na powodzenie wspólnie realizowanych inicjatyw;
 - Zasada 3: Operacjonalizacja i podział zadań: Jednoznaczne i konkretne zdefiniowanie poszczególnych kroków postępowania dla realizacji założonych celów, a także sprawiedliwy podział kompetencji i zadań to podstawy efektywnej współpracy, pozwalające wypracować najlepsze możliwe efekty.

6.2 Wskaźniki monitorowania

Do każdego z celów przypisano co najmniej jeden wskaźnik, służący do monitorowania postępów we wdrażaniu Strategii Rozwoju GZM, w tym z uwzględnieniem kierunków działań – na ile to możliwe. Wyodrębniono wskaźniki podstawowe (Tab. 13) i szczegółowe (Tab. 14).

Kryteria wyboru wskaźników:

- adekwatność (dla danego celu lub przypisanym mu kierunków działań);
- porównywalność (minimum coroczna cykliczność badań);
- dostępność (publiczne źródła statystyczne, zagregowane na poziomie gminy).

Tab. 13. Zestawienie wskaźników monitorowania – wskaźniki podstawowe

Lp.	Wskaźniki	Wartość bazowa	Trend	Źródło
1.	Liczba mieszkańców GZM [os.]	2 209 340 (2021)	↑	GUS BDL
2.	Wskaźnik starości demograficznej [%]	19,5 (2021)	↓	GUS BDL
3.	Udział osób młodych (15-29 lat) w liczbie mieszkańców GZM [%]	15,3 (2021)	↑	GUS BDL
4.	Udział studentów szkół wyższych z obszaru GZM w ogóle studentów w kraju [%]	7,2 (2021)	↑	GUS BDL
5.	Udział w krajowym PKB [%]	7,7 (2020)	↑	GUS BDL
6.	% wpływu z podatku CIT w dochodach gmin ogółem [%]	1,2 (2020)	↑	GUS BDL
7.	Liczba patentów (wg danych dla powiatów) – [szt.]	301 (2021)	↑	GUS BDL
8.	Liczba mieszkań na 1000 mieszkańców [os.]	384 (2020)	↑	GUS BDL
9.	Liczba dni przekraczania poziomu dopuszczalnego stężeń PM10 24-	63	↓	GIOŚ

	godzinnych w roku kalendarzowym [dni]	(2020)		
10.	Liczba dni przekraczania poziomu dopuszczalnego stężeń PM _{2,5} 24-godzinnych w roku kalendarzowym [dni]	102 (2020)	↓	GIOŚ

Źródło: Opracowanie własne

Tab. 14. Zestawienie wskaźników monitorowania – wskaźniki szczegółowe

Lp.	Cel	Kierunek działania	Wskaźniki	Wartość bazowa	Trend	Źródło
A						
Adaptacja do zmian klimatu i odporność						
GZM działająca według zasad zrównoważonego rozwoju						
A.1	Rozwój i zarządzanie niebiesko-zieloną infrastrukturą	A.1.1. Wspieranie działań na rzecz zachowania bioróżnorodności oraz mitygacji i adaptacji do zmian klimatu A.1.2. Wspieranie działań na rzecz zagospodarowywania wód opadowych i zapobieganiu suszy	1. Udział powierzchni terenów zieleni (wg GUS) w powierzchni ogółem [%]	3,56 (2020)	↑	GUS BDL
			2. Liczba inicjatyw w zakresie zielono-niebieskiej infrastruktury realizowanych lub objętych wsparciem przez GZM [szt.]	1 (2021)	↑	GZM [IŚ]
A.2	Transformacja energetyczna i poprawa jakości powietrza	A.2.1. Wspieranie procesu transformacji energetycznej w GZM A.2.2. Wspieranie ograniczania niskiej emisji i poprawa efektywności energetycznej budynków, w tym upowszechnianie OZE A.2.3. Wspieranie ograniczania emisji transportowych i upowszechniania Stref Czystego Transportu	3. Liczba inicjatyw GZM wspierających gminy w transformacji energetycznej (w tym inicjatywy sieciujące) [szt.];	1 (2021)	↑	GZM [IŚ/PI]
			4. Liczba budynków objętych wsparciem w ramach inicjatyw GZM	do uzupełnienia	↑	GZM [IŚ, PI]
			5. Liczba inicjatyw GZM wspierających gminy w tworzeniu stref czystego transportu [szt.];	0 (2021)	↑	GZM [IŚ]
A.3	Integrowanie systemu gospodarowania odpadami i osadami komunalnymi, z ukierunkowaniem na gospodarkę obiegu zamkniętego	A.3.1. Wspieranie działań zapewniających infrastrukturę gospodarki odpadami komunalnymi i komunalnymi osadami ściekowymi w GZM A.3.2. Wspieranie zmiany kierunku z gospodarki linearnej na cyrkularną, w tym budowanie efektywnych łańcuchów obiegów zamkniętych dla różnych frakcji odpadów	6. Liczba inicjatyw GZM przyczyniających się osiągnięciu przez gminy wymaganych poziomów recyklingu i ponownego użycia oraz ograniczenia masy odpadów komunalnych podlegających składowaniu (w tym inicjatywy sieciujące) [szt.];	0 (2021)	↑	GZM [IŚ]
			7. Liczba instalacji służących zagospodarowaniu osadów ściekowych i odpadów komunalnych zrealizowanych w GZM [szt.]	0 (2021)	↑	GZM [IŚ]/ GMINY
A.4	Upowszechnianie wiedzy nt. zmian klimatu i zrównoważonego rozwoju	A.4.1. Podnoszenie świadomości ekologicznej A.4.2. Organizacja wydarzeń z zakresu ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju	8. Liczba projektów realizowanych przez GZM dot. podnoszenia świadomości ekologicznej i adaptacji do zmian klimatu [szt.]	4 (2021)	↑	GZM [IŚ] / GMINY
B						
Mobilność i dostępność						
GZM mobilna, niskoemisyjna, spójna transportowo						
B.1	Rozwój zrównoważonej mobilności miejskiej i upowszechnienie publicznego transportu zbiorowego jako pierwszego wyboru w codziennych podróżach	B.1.1. Kreowanie i wdrażanie rozwiązań na rzecz ograniczania transportu indywidualnego B.1.2. Integrowanie środowisk zajmujących się mobilnością i transportem	9. Liczba dokumentów „Polityka mobilności miejskiej” - zgodnych z przyjętym przez GZM SUMP - uchwalonych przez gminy GZM [szt.]	do uzupełnienia	↑	GZM [KT]
			10. Liczba projektów poświęconych zrównoważonej mobilności [szt.]	do uzupełnienia	↑	GZM [KT]

Lp.	Cel	Kierunek działania	Wskaźniki	Wartość bazowa	Trend	Źródło
B.2	Rozwój transportu szynowego	B.2.1. Rozwój infrastruktury i taboru szynowego z uwzględnieniem powiązania lotniskiem (MPL Katowice w Pyrzowicach) B.2.2. Współpraca z instytucjami szczebla ustawodawczego i wykonawczego w zakresie zmian mechanizmów finansowania pasażerskich przewozów kolejowych i ulg ustawowych	11. Długość zmodernizowanych / wybudowanych odcinków Kolei Metropolitalnej oraz sieci tramwajowej [km]	0	↑	GZM [KT]
			12. Liczba przystanków kolejowych zintegrowanych z elementami mobilności miejskiej, w tym P&R lub B&R [szt.]	do uzupełnienia	↑	GZM [KT]
			13. Liczba sprzedanych biletów wspólnych/zintegrowanych [szt.]	Metrobil et13 191 (2021)	↑	GZM [KT/ZTM]
			14. Wysokość dotacji do przewozów kolejowych i biletów wspólnych na terenie GZM [zł]	48 (2021)	↑	GZM [KT]
B.3	Tworzenie warunków infrastrukturalnych i organizacyjnych dla rozwoju transportu zbiorowego i drogowego	B.3.1. Optymalizacja funkcjonowania publicznego transportu zbiorowego wraz z integracją operatorów i systemu taryfowo-biletowego oraz rozwojem sieci sprzedaży B.3.2. Rozwój infrastruktury związanej z transportem publicznym i zarządzaniem ruchem drogowym B.3.3. Rozwój systemu informacji o rozwiązaniach publicznego transportu zbiorowego i wprowadzanych zmianach B.3.4. Wspieranie rozwoju priorytetowych metropolitalnych powiązań drogowych	15. Roczna liczba pasażerów ZTM [os.] ²⁵	do uzupełnienia	↑	GZM [ZTM]
			16. Roczna praca eksploatacyjna [wzkm]	do uzupełnienia	↑	GZM [ZTM]
			17. Liczba sprzedanych biletów ZTM oraz zakodowanych ulg 100% [szt.]	do uzupełnienia	↑	GZM [ZTM]
			18. Liczba sprzedanych biletów z wykorzystaniem systemu eMagazyn	do uzupełnienia	↑	GZM [IN]
			19. Liczba tablic Systemu Dynamicznej Informacji Pasażerskiej	do uzupełnienia	↑	GZM [IN]
			20. Liczba aktywnych użytkowników aplikacji mobilnych GZM/ZTM [szt.]	do uzupełnienia	↑	GZM [IN]
			21. Liczba wspartych przez GZM projektów drogowych [szt.]	0	↑	GZM [PI]
B.4	Wdrażanie polityki rowerowej	B.4.1. Budowa spójnego systemu powiązań rowerowych wraz z infrastrukturą B.4.2. Upowszechnienie wykorzystania roweru w codziennych podróżach	22. Długość zrealizowanych velostrad [km]	0	↑	GZM [PI]
			23. Liczba stacji w SRM	0	↑	GZM [PI]
			24. Liczba przejazdów rowerów pomiędzy gminami GZM [szt.]	0	↑	GZM [PI]
			25. Liczba rowerów w SRM	0	↑	GZM [PI]
C	Przestrzeń i społeczna spójność GZM otwarta, przyjazna, dbająca o ład przestrzenny i warunki życia					
C.1	Racjonalne korzystanie z przestrzeni wobec kurczenia się miast i suburbanizacji	C.1.1. Poprawa jakości przestrzeni publicznej zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju i innymi pozytywnymi trendami C.1.2. Wspieranie procesu rewitalizacji i zagospodarowania terenów zdegradowanych C.1.3. Wzmacnianie relacji	26. Ilość wprowadzonych w gminach GZM uchwał krajobrazowych [szt.]	do uzupełnienia	↑	GZM [SP] GMINY
			27. Powierzchnia obszarów rewitalizacji w GZM [% pow.GZM/ha]	do uzupełnienia	↓	GZM [SP] GMINY

²⁵ Wskaźnik może być skorelowany z liczbą pasażerów Kolei Metropolitalnej, należy analizować wspólnie

Lp.	Cel	Kierunek działania	Wskaźniki	Wartość bazowa	Trend	Źródło
		„miasto -wieś” na rzecz bezpieczeństwa żywnościowego i tworzenia krótkich obiegów żywności				
C.2	Poprawa warunków dla rozwoju społeczności otwartych, aktywnych i kreatywnych	C.2.1. Wspieranie inkluzywnego podejścia do mieszkańców, w szczególności do osób młodych, starzejącego się społeczeństwa i osób z dysfunkcjami	28. Liczba inicjatyw na rzecz młodzieży i seniorów realizowanych przez GZM	do uzupełnienia	↑	GZM [RW]
		C.2.2. Wspieranie gmin GZM w rozwoju usług publicznych i zdrowego trybu życia	29. Liczba inicjatyw na rzecz rozwoju usług publicznych realizowanych przez GZM	do uzupełnienia	↑	GZM [RW, SP, PI]
C.3	Aktywne podejście do wyzwań demograficznych	C.3.1. Łagodzenie skutków procesu depopulacji w GZM C.3.2. Otwartość GZM na procesy migracyjne, w tym z zagranicy i tworzenie warunków dla integracji z cudzoziemcami	30. Liczba inicjatyw na rzecz wzmacniania warunków dla integracji z cudzoziemcami	0	↑	GZM [RW]
D	Metropolitalność i innowacyjność GZM innowacyjna, silna gospodarczo, wzmacniająca kapitał ludzki					
D.1	Kreowanie warunków dla rozwoju gospodarczego i innowacji	D.1.1. Rozwój branż innowacyjnych i zielonej gospodarki	31. Liczba podmiotów z kapitałem zagranicznym w GZM [szt.]	1322 (2020)	↑	GUS BDL
		D.1.2. Promowanie potencjału gospodarczego GZM i współpraca z biznesem, instytucjami otoczenia biznesu, sektorem B+R	32. Liczba targów krajowych i międzynarodowych na których została zaprezentowana oferta inwestycyjna GZM [szt.]	2 (2021)	=	GZM [RW]
		D.1.3. Rozwój sieci współpracy poprzez organizację i udział w wydarzeniach gospodarczych w kraju i zagranicą	33. Udział dochodów z podatku rolnego w dochodach własnych gminy ogółem – dla gmin otoczenia	do uzupełnienia	↑	GUS BDL
			34. Liczba podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON w sekcji A 0 (uprawy rolne, chów i hodowla zwierząt, łowiectwo, włączając działalność usługową) – dla gmin otoczenia	do uzupełnienia	↑	GUS BDL
D.2	Wzmacnianie ośrodków naukowych i akademickich w GZM	D.2.1. Wspieranie działań mających na celu podnoszenie atrakcyjności szkół wyższych	35. Liczba uczelni GZM w pierwszej 20. rankingu uczelni akademickich i rankingu uczelni niepublicznych Perspektyw [szt.]	1 (2021)	↑	Ranking Perspektywy, kategoria - szkoły wyższe
		D.2.3. Wspieranie procesu dostosowania kształcenia młodzieży do potrzeb rynku pracy	36. Liczba projektów wspartych w ramach Funduszu Wspierania Nauki	12 (2021)	↑	GZM [RW]
D.3	Wzmacnianie funkcji metropolitalnych	D.3.1. Wspieranie organizacji wydarzeń krajowych i zagranicznych: kulturalnych, rozrywkowych, sportowych;	37. Liczba wydarzeń kulturalnych, rekreacyjnych i innych eventowych o znaczeniu metropolitalnym organizowanych lub współorganizowanych przez GZM [szt.]	do uzupełnienia	↑	GZM [KM]
		D.3.2. Kreowanie metropolitalnych wydarzeń i produktów				
		D.3.3. Wspieranie działań na rzecz lokalizacji w GZM usług wyższego rzędu	38. Liczba imprez masowych / Liczba uczestników imprez masowych na 1000 mieszkańców [szt. / os.]	361/ 560	↑	GUS BDL
			39. Liczba konsulatów generalnych na terenie GZM	0	↑	Ministerstwo Spraw Zagranicznych
E	Współpraca i otwartość					

Lp.	Cel	Kierunek działania	Wskaźniki	Wartość bazowa	Trend	Źródło
GZM inicjująca, inspirująca, wewnętrznie zintegrowana						
E.1	Nowoczesne zarządzanie GZM	E.1.1. Tworzenie bazy wiedzy i upowszechnienie danych o GZM E.1.3. Dążenie do dostosowania przepisów prawa do potrzeb funkcjonowania GZM i utworzenia spójnego administracyjnego ośrodka metropolitalnego	40. Liczba zbiorów danych na platformie Otwartych Danych GZM [liczba podmiotów]	do uzupełnienia	↑	GZM [PI]
			41. Liczba użytkowników portalu InfoGZM [os.]	do uzupełnienia	↑	GZM [SP]
E.2	Współpraca wewnętrzna GZM	E.2.1. Rozwój mechanizmów współpracy między GZM a gminami członkowskimi i innymi interesariuszami, w tym na rzecz odporności na kryzysy E.2.2. Upowszechnianie stosowania modelu zakupów wspólnych	42. Liczba grup zakupowych funkcjonujących w danym roku [szt.]	do uzupełnienia	↑	GZM [PI]
			43. Liczba inicjatyw zrealizowanych w ramach Metropolabu [szt.] lub Liczba uruchomionych szkół prototypowania [szt.]	do uzupełnienia	↑	GZM [RW]
			44. Liczba urban/living labów funkcjonujących na obszarze GZM	0	↑	GZM [RW]
E.3	Współpraca zewnętrzna GZM	E.3.1. Współpraca z krajowymi i zagranicznymi instytucjami metropolitalnymi oraz uczestnictwo w sieciach współpracy E.3.2. Wzmacnianie współpracy z partnerami krajowymi i zagranicznymi;	45. Liczba inicjatyw zrealizowanych we współpracy z partnerami krajowymi i zagranicznymi (inne niż projekty badawczo-rozwojowe) [szt.]	do uzupełnienia	↑	GZM [RW, KM, PI, KT, SP, KM]
E.4	Promowanie GZM w wymiarze terytorialnym i instytucjonalnym	E.4.1. Tworzenie wizerunku GZM (instytucji i obszaru) jako silnej marki, podmiotu zarządzającego, przyjaznego środowisku E.4.2. Promocja GZM w kraju i zagranicą, wraz z kreowaniem nowoczesnego wizerunku	46. Liczba uczestników Święta GZM [os.]	ok. 14 tys.	↑	GZM [KM]

Źródło: Opracowanie własne

6.3 Finansowanie Strategii Rozwoju GZM

Określone w Strategii Rozwoju GZM cele i kierunki działań będą realizowane zarówno przez działania inwestycyjne jak i nieinwestycyjne (w tym bezkosztowe).

Realizacja ustaleń strategicznych, będzie finansowana z różnych źródeł, stosując różne mechanizmy finansowania, w tym montaż finansowy.

Główne źródła finansowania Strategii Rozwoju GZM to:

- Środki własne GZM;
- Środki publiczne:
 - środki pochodzące z budżetu państwa,
 - środki pochodzące z budżetu Unii Europejskiej,
 - środki pochodzące z innych źródeł zagranicznych,
 - środki międzynarodowych i krajowych instytucji finansowych
- Środki prywatne i innych uczestników realizacji Strategii Rozwoju GZM.

GZM będzie aktywnie dążyć do pozyskania środków na realizację działań, zwłaszcza biorąc pod uwagę stopniowe zmniejszanie dostępności środków unijnych (w perspektywie do 2035 r.).

Ramy finansowe dla każdego z priorytetów określone zostaną w metropolitalnym dokumencie programowym (adekwatnie do działań (projektów), które będą spójne z Wieloletnią Prognozą Finansową i budżetem.

Zestawienie potencjalnych źródeł finansowania przedstawia poniższa tabela (Tab. 15).

Tab. 15. Zestawienie potencjalnych źródeł finansowania

Rodzaj źródła	Źródło finansowania	Opis
Środki publiczne	Środki własne GZM	Zgodnie z art. 51 Ustawy z dnia 9 marca 2017 r. o związku metropolitalnym w województwie śląskim, GZM posiada własne dochody, z których najważniejsze to: <ul style="list-style-type: none"> • udział we wpływach z podatku dochodowego od mieszkańców (osób fizycznych) GZM, • składki od gmin wchodzących w skład GZM, w tym: część stała składki ustalana zgodnie z art. 53 ust. 4 ustawy oraz część zmienna składki zależna od ilości oraz zakresu przekazywanych przez gminy związkowi metropolitalnemu zadań, • dochody uzyskiwane przez jednostki budżetowe związku metropolitalnego, z których najistotniejsze są dochody ze sprzedaży biletów komunikacji miejskiej uzyskiwane przez ZTM.
	Środki krajowe	Rządowy Fundusz Polski Ład: Program Inwestycji Strategicznych Jest to bezzwrotne dofinansowanie inwestycji realizowanych przez gminy, powiaty i miasta lub ich związki w całej Polsce.
		Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej Jest to największe źródło finansowania ochrony środowiska i gospodarki wodnej w Polsce. W ramach funduszu oferowane są m.in. dotacje, pożyczki i inne formy dofinansowania inicjatyw realizowanych przez samorządy, podmioty publiczne i prywatne oraz organizacje społeczne. O dofinansowanie mogą ubiegać się nawet osoby fizyczne.
	Środki UE	Perspektywa finansowa UE na lata 2021-2027 W perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027, wg aktualnego podziału (stan na kwiecień 2022 r.) województwo śląskie będzie największym beneficjentem, otrzymując 2,792 mld EUR, z czego 2,1 mld EUR z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, 0,7 mld EUR z Europejskiego Funduszu Społecznego. Dodatkowo w aktualnej wersji programu „Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027” uwzględniono Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji: ok. 2 066 000 000 EUR. (Łączna ok. 4 858 340 098 EUR). Pozostałe programy (m.in.): <ul style="list-style-type: none"> • Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FENIKS), • Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki (FENG), • Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 (FERS), • Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027 (FERC), Inne źródła finansowania z UE: Instrument „Łącząc Europę”, Horyzont Europa, Fundusz InvestEU
Inne środki zewnętrzne	Samorządowy Program Pożyczkowy Fundacji Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej (EFRWP) Pożyczki dla samorządów gminnych i powiatowych na finansowanie inwestycji infrastrukturalnych na terenach wiejskich. Oferta Banku Gospodarstwa Krajowego	

Rodzaj źródła	Źródło finansowania	Opis
		Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK) posiada w swojej ofercie szeroką gamę produktów skierowanych do jednostek samorządu terytorialnego.
		<p>Fundusz Szerokopasmowy</p> <p>Jest to państwowy fundusz celowy, którego celem jest wspieranie rozwoju podaży i popytu na nowoczesne usługi łączności elektronicznej oraz rozwoju kompetencji cyfrowych społeczeństwa.</p>
		<p>Pożyczki i poręczenia</p> <p>Sportowa Polska – program rozwoju lokalnej infrastruktury sportowej. Organizatorem programu jest Ministerstwo Sportu i Turystyki, środki pochodzą z ministerialnego Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej.</p>
		<p>Fundusz Inwestycji Samorządowych</p> <p>Polski Fundusz Rozwoju S.A. oferuje dla samorządów następujące instrumenty finansowe: kapitał wspólnika/akcjonariusza, pożyczka wspólnika / akcjonariusza oraz dług podporządkowany względem finansowania bankowego.</p>
Środki prywatne	Partnerstwo publiczno-prywatne	<p>Partnerstwo Publiczno-Prywatne (PPP) to wspólna realizacja przedsięwzięcia, oparta o podział zadań i ryzyk pomiędzy podmiotem publicznym i partnerem prywatnym. Przykładowe sektory realizacji projektów PPP to budowa infrastruktury (dróg, linii tramwajowych), realizacja projektów rewitalizacyjnych oraz z zakresu termomodernizacji budynków, ciepłownictwa, gospodarki odpadami, sektora wodno-kanalizacyjnego, ochrony zdrowia i innych.</p>

Źródło: Opracowanie własne

7. Odniesienie ustaleń strategicznych GZM do regionalnych ustaleń strategicznych

Priorytety, przyjęte w Strategii Rozwoju GZM, zostały skonfrontowane z celami strategicznymi i operacyjnymi Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”. Ma to na celu ocenę spójności obu dokumentów – zgodnie z zapisem ustawowym, iż „strategia rozwoju związku metropolitalnego jest spójna ze strategią rozwoju województwa”²⁶.

Zestawienie celów operacyjnych (stanowiących rozwinięcie poszczególnych celów strategicznych) zostało przedstawione tabelarycznie (Tab. 16).

Tab. 16. Zestawienie celów Strategii Rozwoju GZM z celami operacyjnymi Strategii Rozwoju Województwa Śląskie „Śląskie 2030” – Zielone Śląskie

Strategia GZM „Śląskie 2030” (cele operacyjne)	PRIORYTET A				PRIORYTET B				PRIORYTET C			PRIORYTET D			PRIORYTET E			
	A.1	A.2	A.3	A.4	B.1	B.2	B.3	B.4	C.1	C.2	C.3	D.1	D.2	D.3	E.1	E.2	E.3	E.4
Cel strategiczny 1: Województwo śląskie regionem odpowiedzialnej transformacji gospodarczej																		
A.1. Konkurencyjna gospodarka												X						
A.2. Innowacyjna gospodarka												X	X					
A.3. Silna lokalna przedsiębiorczość										X			X					
Cel strategiczny 2: Województwo śląskie regionem przyjaznym dla mieszkańca																		
B.1. Wysoka jakość usług społecznych, w tym zdrowotnych										X	X							
B.2. Aktywny mieszkaniec									X	X								
B.3. Atrakcyjny i efektywny system edukacji i nauki													X					
Cel strategiczny 3: Województwo śląskie regionem sprawnie zarządzanym																		
C.1. Wysoka jakość środowiska	X	X	X	X														
C.2. Efektywna infrastruktura					X	X	X	X										
C.3. Atrakcyjne warunki zamieszkania, kompleksowa rewitalizacja, zapobieganie i dostosowanie do zmian klimatu	X	X			X	X	X		X	X								
Cel strategiczny 4: Województwo śląskie regionem wysokiej jakości życia i przestrzeni																		
D.1. Zrównoważony rozwój terytorialny										X					X		X	
D.2. Aktywna współpraca z otoczeniem i kreowanie silnej marki regionu													X	X		X		X
D.3. Nowoczesna															X	X		

²⁶ art. 12a ust. 5 ustawy o związku metropolitalnym w województwie śląskim.

Strategia GZM	PRIORYTET A			PRIORYTET B			PRIORYTET C			PRIORYTET D			PRIORYTET E		
administracja publiczna															

Źródło: Opracowanie własne

Jak wynika z porównania każdy z priorytetów dla GZM ma odniesienie do regionalnych celów operacyjnych.

Dokonano też przeglądu ustaleń Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego PLAN 2020+ (oraz jego opracowania ekofizjograficznego) w kontekście polityki przestrzennej GZM, wyrażonej w modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej tego obszaru. Odnosiło się to zwłaszcza do kwestii przyrodniczych i transportowych.

Część scenariuszowa

8. Scenariusze rozwoju

Dalszy rozwój GZM zależy zarówno od wewnętrznych, jak i zewnętrznych uwarunkowań. W ostatnim czasie podlegały one wpływowi nieprzewidzianych dotąd wydarzeń o znacznej skali oddziaływania (ogólnoswiatowa pandemia COVID-19 – ze stanem pandemii w Polsce od marca 2020 do maja 2022 r., wojna w Ukrainie, rozpoczęta 24 lutego 2022 r.). W efekcie, liczne procesy gospodarcze, demograficzne i społeczne nabrały dużej dynamiki i gruntownie zmieniają rzeczywistość (np. wzrost inflacji, napływ uchodźców z Ukrainy, popularyzacja hybrydowego modelu pracy), co utrudnia prognozę trendów rozwojowych do 2027 r., a tym bardziej do roku 2035.

Przygotowane trzy scenariusze rozwoju GZM różnią się wg stanu (dynamiki) procesów demograficznych i społeczno-gospodarczych i ich wpływu na GZM (wpływ: korzystny, neutralny, niekorzystny):

1. Scenariusz perspektywiczny
2. Scenariusz stagnacyjny
3. Scenariusz recesywny

Dla każdego ze scenariuszy zaprezentowano możliwy przebieg procesów rozwojowych. Należy jednak pamiętać o tym, że rzeczywisty scenariusz, który zrealizuje się na obszarze GZM może mieć charakter hybrydowy i stanowić mieszankę czynników i ich konsekwencji przedstawionych w ramach każdego z trzech poniższych scenariuszy.

Najważniejszymi czynnikami, które zostały uwzględnione przy formułowaniu scenariuszy rozwoju GZM do roku 2035 są:

- **Wzrost gospodarczy Polski:** tempo rozwoju kraju i województwa śląskiego będą mieć decydujący wpływ na możliwości realizacji celów Strategii Rozwoju GZM. Każdy z tych celów jest bowiem powiązany z ogólną sytuacją gospodarczą kraju, która będzie wypadkową sytuacji zewnętrznej (stan gospodarki światowej wynikający m.in. z wydarzeń geopolitycznych takich jak wojny czy epidemie) oraz poziomu konsumpcji i inwestycji na rynku krajowym. Te ostatnie są pochodną indywidualnych decyzji konsumentów oraz przedsiębiorstw, podejmowanych w oparciu o ocenę obecnej i przyszłej sytuacji. Wdrażanie Strategii Rozwoju GZM będzie także kształtować percepcję mieszkańców i przedsiębiorców z GZM oraz wpływać na tempo rozwoju gospodarczego regionu i kraju.
- **Trendy demograficzne:** obecnie jednym z najważniejszych problemów GZM jest zmniejszanie się liczby mieszkańców, wynikające z ubytku naturalnego i ujemnego salda migracji. Utrzymanie się obecnych trendów demograficznych w okresie realizacji Strategii Rozwoju GZM lub ich przełamanie będzie mieć długofalowe konsekwencje dla rozwoju GZM, a w szczególności dla rdzenia GZM.
- **Dostępność środków zewnętrznych i sposób ich wykorzystania:** Wiele celów i kierunków działań ze Strategii Rozwoju GZM może być finansowana ze środków zewnętrznych, dlatego też powodzenie w ich realizacji będzie pochodną zasobów finansowych własnych i zewnętrznych zaangażowanych we wdrażanie zapisów dokumentu (w tym; środki rozwojowe przewidziane w ramach wieloletnich perspektyw finansowych UE, jak i fundusze z Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO)).

- **Krajowe prawodawstwo dotyczące GZM:** po pierwszych pięciu latach funkcjonowania GZM rozpoczęta została dyskusja na temat kierunków zmian ustawy o związku metropolitalnym w województwie śląskim, mających na celu usprawnienie procesów decyzyjnych oraz zwiększenie efektywności funkcjonowania GZM. Czynnikiem wpływającym na rozwój obszaru metropolitalnego potencjalnie może być zmiana ustawy i przyjęty kierunek zmian.

1. Scenariusz perspektywiczny:

Opiera się na założeniu, że procesy gospodarcze, demograficzne i społeczne będą cechowały się pozytywnym (z punktu widzenia GZM) kierunkiem zmian, a równocześnie możliwe będzie wykorzystanie szans i zniwelowanie wpływu zagrożeń GZM.

- Zewnętrzne czynniki, jak: napięcia geopolityczne czy epidemie mają wpływ na tempo wzrostu gospodarczego kraju, które utrzymuje się znacznie powyżej średniej unijnej, dzięki wysokiemu poziomowi inwestycji, eksportu oraz konsumpcji.
- Zmiany w ustawach dotyczących finansowania samorządów terytorialnych i wysokie tempo wzrostu gospodarczego powodują, że gminy, powiaty oraz GZM dysponują znacznymi zasobami własnymi na realizację zadań. Dodatkowo samorządy pozyskują duże środki z funduszy europejskich, które są przeznaczone na realizację projektów o wysokiej wartości dodanej, w tym w obszarze transformacji energetycznej. Dzięki temu możliwe jest wdrożenie ustaleń Strategii Rozwoju GZM i strategii poszczególnych gmin wchodzących w skład GZM.
- Skuteczna realizacja Strategii Rozwoju GZM jest możliwa dzięki zmianom ustawy o związku metropolitalnym w województwie śląskim. Kompetencje GZM zostają sprecyzowane i nie wzbudzają kontrowersji interpretacyjnych. Zmienia się (weryfikuje) liczba gmin wchodzących w skład GZM. Ustawodawca rozszerza dodatkowo zakres działań podejmowanych przez GZM i usprawnia proces decyzyjny. GZM zmierza w kierunku modelu jednego miasta-gminy.
- Pogłębia się współpraca między gminami, dynamiczna cyfryzacja administracji szczebla gminnego, powiatowego i metropolitalnego, a także następuje przekazanie części kompetencji na rzecz GZM i efektywniejsza koordynacja niektórych zadań; przyczynia się to do wzrostu efektywności działań, a co za tym idzie, także jakości oferowanych produktów i usług publicznych. Mieszkańcy w coraz większym stopniu utożsamiają się z GZM.
- Dzięki dobremu dostępowi do wysokiej jakości usług systemu opieki zdrowotnej, wprowadzeniu zmian legislacyjnych ukierunkowanych na zwiększenie wskaźnika urodzeń, poprawie dostępności do opieki żłobkowej i przedszkolnej, efektywnej polityce migracyjnej i integracyjnej, jak i szeregu innych działań zwiększających jakość życia w GZM (np. stan środowiska, oferta naukowa, kulturalno-sportowa, poziom bezpieczeństwa, dostępność mieszkań) liczba mieszkańców GZM zaczyna wzrastać.
- Pomimo wysokiego wskaźnika obciążenia demograficznego, osoby starsze mają możliwość korzystania z licznych, dedykowanych tej grupie, usług publicznych. Wysokiej jakości usługi publiczne, w tym przede wszystkim edukacyjne, są także skierowane do najmłodszych mieszkańców GZM, których liczba stopniowo wzrasta.
- Korzystna sytuacja makroekonomiczna i podejmowane działania promocyjne przyciągają do GZM nowych inwestorów z nowoczesnych i innowacyjnych branż

przemysłowych i usługowych, generujących dużą wartość dodaną dla lokalnej gospodarki. Inwestorzy korzystają przede wszystkim z terenów poprzemysłowych, które poddają rewitalizacji. Dobrze rozwijają się także firmy, które od wielu lat działają w GZM, tworząc atrakcyjne miejsca pracy przyciągające osoby spoza GZM oraz absolwentów lokalnych szkół ponadpodstawowych i wyższych. Pracę w zarówno nowych, jak i obecnie funkcjonujących przedsiębiorstwach znajdują także osoby do tej pory zatrudnione w branżach bezpośrednio lub pośrednio powiązanych z wydobywaniem i przetwarzaniem węgla kamiennego, co związane jest między innymi z dynamicznym rozwojem zielonych technologii.

- Procentowy udział GZM w tworzeniu PKB Polski po wielu latach spadków zaczyna rosnąć. Podobny trend jest obserwowany w przypadku udziału GZM w eksporcie. Coraz większą rolę w strukturze wytwarzania PKB odgrywa przemysł wydarzeń i niestandardowych produktów turystycznych. Zwiększa się wskaźnik zatrudnienia, bezrobocie utrzymuje się na niskim poziomie, czemu sprzyja duża mobilność mieszkańców, będąca wynikiem dobrze rozwiniętej i dostosowanej do potrzeb sieci zintegrowanego publicznego transportu zbiorowego i efektywnego układu drogowego.
- Dobrze rozwija się współpraca szkół wyższych z lokalnym biznesem i administracją, zwiększa się potencjał naukowy i prestiż uczelni z GZM. Dzięki dostosowanym do potrzeb miejscowej gospodarki programom kształcenia, absolwenci nie mają problemów ze znalezieniem pracy w firmach zlokalizowanych w gminach metropolitalnych. Dzięki budowanej marce, uczelnie przyciągają także studentów z innych regionów Polski, którzy po zakończeniu edukacji wiążą swoją przyszłość z obszarem GZM, są także atrakcyjne dla studentów zagranicznych.
- Kompleksowo poprawia się stan środowiska w GZM. Dzięki szeroko zakrojonym inwestycjom w działania pro-środowiskowe (ograniczenie emisji CO₂, rozwój odnawialnych źródeł energii, likwidacja indywidualnych źródeł ciepła niskiej jakości, poprawę efektywności energetycznej budynków, powszechność pojazdów niskoemisyjnych, sukcesywna ilościowa i jakościowa poprawa zielonej i niebieskiej infrastruktury) znacząco polepsza się jakość powietrza na obszarze GZM. Gminy są znacznie lepiej przygotowane do zmian klimatycznych, ryzyko suszy czy powodzi ulega zmniejszeniu, między innymi dzięki dalszemu rozwojowi zielonej i niebieskiej infrastruktury. Z roku na rok coraz większa część odpadów jest ponownie wykorzystywana.
- Podejmowane działania rewitalizacyjne i wprowadzanie rozwiązań z zakresu *smart city* ograniczają odpływ mieszkańców z miast, zwłaszcza z ich centrów. Wraz z rozwojem nowego budownictwa, miasta GZM przyciągają nowych mieszkańców. Dodatkowym magnesem jest rozwój gospodarczy miast, zwłaszcza tych, które w największym stopniu były dotknięte procesami restrukturyzacyjnymi lokalnej gospodarki. Dzięki wykształceniu nowych funkcji gospodarczych, miasta te rozwijają się równie dobrze jak najsilniejsze ośrodki: Katowice oraz Gliwice. Proces suburbanizacji jest kontynuowany, ale ma on charakter uporządkowany, nie generując nadmiernych kosztów dla gmin niebędących beneficjentem tego procesu.

Rozwój GZM powoduje, że jego pozycja konkurencyjna w stosunku do innych obszarów metropolitalnych rośnie. Dzięki temu GZM zajmuje coraz wyższe pozycje w rankingach metropolii polskich i zagranicznych, jest dla nich inspiracją i liderem wprowadzenia innowacyjnych rozwiązań mających na celu poprawę jakości życia. Dzięki podejmowanym działaniom promocyjno-informacyjnym zwiększa się rozpoznawalność obszaru GZM i poprawia się jego percepcja w kraju i zagranicą. Wzmocnione zostają też gospodarcze, społeczne, transportowe, administracyjne i kulturalne funkcje metropolitalne. Istnieją silne dążenia do wykształcenia jednego ośrodka metropolitalnego (np. na bazie wyznaczonego rdzenia GZM) i duże jest zrozumienie dla idei „metropolitalności”.

GZM, jako instytucja, ma dużą swobodę działania (funkcjonuje bardziej jako agencja rozwoju niż urząd metropolitalny), a także ma znowelizowane przepisy prawa, w tym poprzez poszerzenie wachlarza zadań publicznych, także o ochronę środowiska i możliwość zmiany granic poprzez zmniejszenie liczby gmin członkowskich – pod określonymi warunkami (lecz zachowując obszar rdzenia GZM); znowelizowane przepisy stwarzają szersze możliwości działania, w tym w zakresie środowiska; zwiększają się też środki finansowe na funkcjonowanie GZM, co zwiększa skuteczność aktywności GZM na rzecz gmin członkowskich, tj. integrowania, inspirowania, inicjowania.

2. Scenariusz stagnacyjny

Zakłada kontynuację obecnych trendów rozwojowych i częściowe wykorzystanie szans GZM, lecz przy jednoczesnym zmaterializowaniu się niektórych zagrożeń.

- W porównaniu ze scenariuszem perspektywnym, w dużo większym stopniu wzrost gospodarczy kraju jest kształtowany przez negatywne czynniki zewnętrzne. Sytuacja za wschodnią granicą Polski pozostaje źródłem dużych napięć i niepewności, którego efektem jest umiarkowane tempo rozwoju, zbliżone do wskaźników rozwojowych krajów z innych części Europy Środkowo-Wschodniej.
- Sytuacja finansowa jednostek samorządu terytorialnego jest dość dobra, jednak ich zadania są coraz bardziej centralizowane, a budżety w większym stopniu uzależniane od decyzji władz centralnych. Samorzady pozyskują sporo środków zewnętrznych (z krajowych i regionalnych programów operacyjnych, z Krajowego Planu Odbudowy), natomiast ich wartość dodana jest mniejsza m.in. ze względu na inflację, a GZM – jako instytucja – ma ograniczone możliwości aplikowania o te środki. Mniejsze środki z budżetu unijnego dla Polski do 2028 r. powodują, że możliwości inwestycyjne gmin i GZM się zmniejszają.
- Ustawa o związku metropolitalnym w województwie śląskim nie zostaje znowelizowana, co ogranicza skuteczność działań podejmowanych na poziomie metropolitalnym. Niektóre z gmin wchodzących w skład GZM nie są zainteresowane szerszą współpracą w ramach Metropolii, co utrudnia przygotowanie i realizację projektów o zasięgu metropolitalnym.
- Dotychczasowe trendy demograficzne nie ulegają zmianie – w dalszym ciągu liczba ludności GZM zmniejsza się wskutek niskiego wskaźnika urodzeń i niekorzystnego salda migracji oraz dużej liczby zgonów, mimo podejmowanych na poziomie gmin działań związanych z rozszerzaniem opieki żłobkowej i przedszkolnej oraz rosnącym nakładom na system ochrony zdrowia. Jakość życia w GZM poprawia się. Dotyczy to zwłaszcza jakości powietrza, która dzięki dużym nakładom inwestycyjnym na likwidację źródeł niskiej emisji znacząco się

polepszyła. Ze względu na niską dostępność mieszkań o dobrym standardzie, trudno jest przyciągnąć do GZM nowych mieszkańców.

- Biorąc pod uwagę ograniczenia budżetowe, nie udaje się wdrożyć wszystkich planowych usług publicznych dla starszych mieszkańców GZM. Z powodu relatywnie wysokiego poziomu dochodów osób powyżej 65 r.ż. (w stosunku do mieszkańców innych regionów Polski), GZM jest jednak dobrym miejscem do życia dla tej grupy mieszkańców. Nie poprawia się natomiast jakość usług publicznych dla młodych mieszkańców GZM. Oferta edukacyjna jest na poziomie średniej krajowej i cechuje się dość znacznymi różnicami pomiędzy gminami wchodzącymi w skład GZM
- Ze względu na stosunkowo ograniczony dostęp do atrakcyjnych terenów inwestycyjnych i trudności w zagospodarowaniu obszarów przemysłowych, liczba nowych inwestorów nie odpowiada potencjałowi i potrzebom regionu. Problemem jest także dostęp do wykwalifikowanych pracowników. Tylko część z nowych firm działa w branżach o wysokiej wartości dodanej. Dotyczy to zwłaszcza branży usługowej. Tradycje przemysłowe GZM powodują, że na terenie gmin metropolitalnych swoje inwestycje lokują innowacyjne firmy produkcyjne (także podmioty działające w ramach inteligentnych specjalizacji województwa. Bardzo dobrze rozwija się przemysł wydarzeń i niestandardowych produktów turystycznych. Firmy od lat funkcjonujące w obszarze GZM kontynuują z powodzeniem działalność, aczkolwiek nie tworzą znacznej liczby nowych miejsc pracy, przez co osoby odchodzące z pracy w likwidowanym sektorze górniczym i okołogórnicy poszukują zatrudnienia poza granicami GZM. Dotyczy to także części absolwentów szkół ponadpodstawowych i wyższych, którzy w poszukiwaniu pierwszego pracodawcy wyjeżdżają z Metropolii.
- Procentowy udział GZM w tworzeniu PKB Polski oraz krajowym eksporcie pozostaje na stałym poziomie albo nieznacznie się zmniejsza. Wskaźnik zatrudnienia nieznacznie się zwiększa, bezrobocie utrzymuje się na niskim poziomie, aczkolwiek jest dość zróżnicowane na obszarze GZM. Ze względu na ograniczenia budżetowe, połączenia w ramach publicznego transportu zbiorowego nie są w pełni dostosowane do potrzeb, co nie sprzyja mobilności mieszkańców, zwłaszcza z gmin o wyższym poziomie bezrobocia.
- Szkoły wyższe podejmują wspólne działania z lokalnym biznesem oraz administracją, ale w niewielkim stopniu wpływają one na zwiększenie ich potencjału naukowego i prestiżu. Absolwenci szkół średnich z GZM w dalszym ciągu wyjeżdżają na studia do innych ośrodków akademickich i po zakończeniu nauki tylko część z nich podejmuje pracę w jednej z 41 gmin GZM. Niższe koszty życia w porównaniu z innymi obszarami metropolitalnymi powodują, że istnieje napływ osób spoza GZM przyjeżdżających w celu podjęcia studiów na lokalnych uczelniach.
- Stan środowiska w GZM ulega poprawie dzięki zaangażowaniu środków własnych samorządów połączonych z funduszami unijnymi. Rośnie udział energii odnawialnej w miksie energetycznym, rozwija się transport niskoemisyjny, samorządy realizują liczne projekty termomodernizacyjne. Priorytetem jest także dalsze zazielenianie obszaru GZM oraz dbałość o jakość wód. Nie udaje się natomiast zrealizować dużych projektów metropolitalnych z zakresu gospodarki odpadami ze względu na nieprecyzyjne przepisy ustawy metropolitalnej.

- Częściowo udaje się zahamować odpływ mieszkańców z miast, między innymi dzięki wdrożeniu programów rewitalizacyjnych. Lokalne polityki przestrzenne powodują, że dynamika procesu suburbanizacji nasila się, powodując powstawanie nowych terenów mieszkaniowych na terenach do tego niepredystynowanych. Różnice w poziomie rozwoju i warunkami życia pomiędzy poszczególnymi gminami w dalszym ciągu się zwiększają.

GZM nie zwiększa swojej pozycji konkurencyjnej w stosunku do innych obszarów metropolitalnych w kraju i zagranicą. GZM w większości rankingów metropolii zajmuje podobne pozycje jak obecnie i jest umiarkowanym innowatorem w zakresie rozwiązań mających na celu poprawę jakości życia na terenie metropolii – większość tych rozwiązań była stosowana wcześniej w innych metropoliach. Zwiększa się rozpoznawalność GZM oraz poprawia się jej percepcja, zwłaszcza jako obszaru „zielonego”. Spośród funkcji metropolitalnych najbardziej wzmocnione są te związane z transportem i kulturą.

Nie ma silnych dążeń do wykształcenia jednego ośrodka metropolitalnego (np. na bazie wyznaczonego rdzenia GZM), natomiast podlega to analizom i dyskusjom. Wciąż trwa proces „wypracowywania” mechanizmów współpracy gmin członkowskich i jest małe zrozumienie dla idei „metropolitalności”.

GZM, jako instytucja, funkcjonuje jako urząd metropolitalny, w oparciu o dotychczasowe przepisy prawa; tym samym możliwości działania są wciąż dość ograniczone; pod względem kompetencyjnym zachodzi konieczność „wpisywania się” między szczebel lokalny a regionalny i brak jest wyodrębnionych zadań dot. środowiska; środki finansowe na funkcjonowanie GZM są niezmiennione, ale zmniejsza je inflacja, nie można więc w sposób satysfakcjonujący realizować aktywności GZM wobec swoich gmin członkowskich, tj. integrowania, inspirowania, inicjowania.

3. Scenariusz recesywny

Przyjmuje brak możliwości wykorzystania potencjału GZM, wzrost wpływu zagrożeń, a także wystąpienie niekorzystnych z punktu widzenia GZM zmian społeczno-gospodarczych i demograficznych.

- Poziom wzrostu gospodarczego w Polsce jest znacznie poniżej średniej z okresu ostatnich kilkunastu lat. Niski poziom tempa rozwoju polskiej gospodarki jest pochodną znacznego oddziaływania czynników zewnętrznych, które kształtują sytuację całej światowej gospodarki. Okresy wzrostu przeplatają się z kwartałami recesywnymi, których negatywny wpływ jest dodatkowo potęgowany wysokim poziomem inflacji.
- Niekorzystna sytuacja gospodarcza jest także efektem bardzo niskiego poziomu absorpcji środków unijnych, które nie stanowią dźwigni inwestycyjnej dla samorządów. Przy ograniczonych dochodach własnych gmin i dalszej centralizacji zarządzania państwem, gminy członkowskie i GZM są w stanie finansować wyłącznie zadania priorytetowe i to w stopniu, który nie zapewnia to pełnego zaspokojenia potrzeb adresatów tych działań. Strategie rozwoju: GZM i gmin je tworzących są realizowane jedynie częściowo.
- Kompetencje GZM w ustawie o związku metropolitalnym w województwie śląskim zostają ograniczone do kwestii związanych z publicznym transportem zbiorowym. W takiej sytuacji gminy członkowskie nie są zainteresowane zwiększeniem współpracy na poziomie metropolitalnym w kolejnych obszarach, przez co intensywność relacji na linii GZM – gminy członkowskie oraz liczba realizowanych

wspólnie projektów ulega znacznemu ograniczeniu. Wpływa to negatywnie na dostępność w GZM usług o charakterze ponadlokalnym, a to z kolei przekłada się na słabą identyfikację mieszkańców z ideą obszaru metropolitalnego.

- Sytuacja demograficzna regionu ulega znacznemu pogorszeniu. Przy utrzymującym się niskim poziomie urodzeń oraz stałej, wysokiej liczbie zgonów, największy wpływ na zmniejszającą się liczbę mieszkańców GZM ma ujemny bilans migracyjny. Przy obniżającej się jakości życia na terenie Metropolii (m.in. pogorszenie stanu bezpieczeństwa, niewielka dostępność mieszkań atrakcyjnych cenowo i jakościowo), niewiele osób spoza GZM decyduje się na osiedlenie w jednej z 41 gmin członkowskich, a jednocześnie znacznie więcej młodych, dobrze wykształconych osób przeprowadza się do innych regionów w kraju lub za granicą.
- Niewystarczające w stosunku do potrzeb budżety gmin oraz GZM powodują, że oferta usług publicznych dla różnych grup mieszkańców jest niesatysfakcjonująca. Przy zwiększającej się liczbie osób w wieku powyżej 65 r.ż., braki finansowe są mocno odczuwalne przez tę grupę mieszkańców GZM. Obniża się także poziom edukacji szkolnej, aczkolwiek przy malejącej liczbie dzieci i młodzieży, to obniżenie standardów jest relatywnie mniejsze niż w przypadku osób starszych.
- Niekorzystna sytuacja w gospodarce światowej powoduje, że niewielu nowych inwestorów polskich i zagranicznych trafia do GZM. Również firmy obecne od lat w granicach gmin GZM ograniczają inwestycje, koncentrując się na utrzymaniu na rynku. Ze względu na ograniczenia budżetowe, gminy nie są w stanie zapewnić wysokiej jakości terenów inwestycyjnych dla nielicznych, potencjalnych inwestorów. Tereny przemysłowe nie są rewitalizowane, co dodatkowo ogranicza podaż atrakcyjnych miejsc do prowadzenia działalności gospodarczej. Wartość dodana nowych inwestycji realizowanych na terenie GZM jest niewielka, innowacyjność lokalnej gospodarki nie zwiększa się. Ze względu na przemysłową przeszłość regionu i jej konsekwencje środowiskowe, szczególnie bolesny jest brak nowych inwestycji w zakresie zielonych technologii. Między innymi z tego powodu pojawiają się duże napięcia społeczne związane z odbywającym się równoległym procesem transformacji energetycznej. Osoby odchodzące z branży związanej z wydobywaniem i przetwarzaniem węgla kamiennego mają duże problemy z przekwalifikowaniem i znalezieniem nowej pracy. Poziom bezrobocia rośnie, a wiele osób wypada na trwałe z rynku pracy i staje się beneficjentami opieki społecznej. Zmniejszone budżety samorządowe oraz sytuacja na lokalnym rynku pracy powodują, że ograniczona zostaje liczba połączeń i częstotliwość kursowania pojazdów transportu publicznego, co w efekcie zmniejsza mobilność mieszkańców.
- Procentowy udział GZM w tworzeniu PKB Polski ulega dalszemu zmniejszeniu. Ze względu na niewielką liczbę nowych inwestorów oraz ograniczoną aktywność obecnych przedsiębiorstw, zmniejsza się także udział GZM w eksporcie Polski. Biorąc pod uwagę malejący popyt na usługi wyższego rzędu, rozwój przemysłu wydarzeń i niestandardowych produktów turystycznych ulega wyhamowaniu.
- Niekorzystna sytuacja gospodarcza i ograniczone możliwości zatrudnienia na lokalnym rynku pracy powodują, że zmniejsza się liczba studentów szkół wyższych z terenu GZM. Wpływa to także negatywnie na potencjał naukowy uczelni i ich prestiż. Ograniczona zostaje współpraca pomiędzy biznesem a środowiskiem naukowym. Przedsiębiorcy nie angażują dużych zasobów w prowadzenie prac

badawczo-rozwojowych, a jednocześnie nie poszukują intensywnie nowych, dobrze wykształconych pracowników.

- Skala prowadzonych inwestycji środowiskowych jest niewystarczająca dla osiągnięcia zauważalnej poprawy stanu środowiska. W nieznacznym stopniu poprawia się jakość powietrza w GZM, co wynika z niewielkiego ograniczenia niskiej emisji, zarówno z gospodarstw domowych, jak i transportu prywatnego oraz publicznego. Gminy nie są dobrze przygotowane do radzenia sobie z efektami zmian klimatycznych, w związku z czym w GZM coraz częściej występują lokalne powodzie czy susze. Wyzwaniem staje się gospodarka odpadami oraz spełnianie coraz bardziej restrykcyjnych norm recyklingu i gospodarki obiegu zamkniętego.
- Ograniczenia budżetowe odbijają się także na skali działań rewitalizacyjnych oraz tempie wprowadzania rozwiązań z zakresu *smart city*. Centra miast ulegają degradacji i depopulacji, część mieszkańców miast przenosi się na obszary wiejskie w ramach chaotycznego procesu suburbanizacji, który generuje dodatkowe koszty dla przyjmujących gmin (związane np. z zapewnieniem odpowiedniego dostępu do podstawowej infrastruktury). Ośrodki miejskie znajdują się w regresie – dotyczy to zarówno dotychczasowych liderów wzrostu: Katowic i Gliwic, jak również pozostałych miast z GZM.

GZM traci dystans do innych obszarów metropolitalnych w kraju i za granicą. Pogłębia to negatywne tendencje demograficzne (depopulacja i odpływ młodych mieszkańców). Wskaźniki stosowane w analizach porównawczych polskich i zagranicznych metropolii plasują GZM na jednym z ostatnich miejsc. W GZM wprowadzanych jest niewiele innowacyjnych rozwiązań stosowanych z powodzeniem w innych obszarach metropolitalnych. Poza administracyjnymi funkcjami metropolitalnymi, wszystkie pozostałe funkcje, w tym metropolitalne (gospodarcze, społeczne, transportowe, kulturalne) ulegają osłabieniu. Pogarsza się też wizerunek GZM w Polsce i za granicą, jako obszar o licznych problemach społeczno-gospodarczych i znacznym stopniu zanieczyszczenia środowiska.

Brak zainteresowania nie tylko do wykształcenia jednego ośrodka metropolitalnego (np. na bazie wyznaczonego rdzenia GZM), ale i kreowania „metropolitalności” oraz zanikają dotąd wypracowane mechanizmy współpracy gmin członkowskich.

GZM, jako instytucja, ma ograniczoną swobodę działania (funkcjonuje jako mocno biurokratyzowany urząd), a także nastąpiła niekorzystna nowelizacja przepisów prawa; w tym brak zadań w zakresie ochrony środowiska; zmniejszają się też środki finansowe na funkcjonowanie GZM (zmniejszenie składek, inflacja itp.), co uniemożliwia satysfakcjonującą realizację aktywności GZM wobec swoich gmin członkowskich, tj. integrowania, inspirowania, inicjowania.

9. Źródła informacji i bibliografia

• Dokumenty międzynarodowe:

- [1] Agenda Terytorialna UE 2030, 2020;
- [2] Europejska Sieć Obserwacyjna Rozwoju Terytorialnego i Spójności Terytorialnej, ESPON (ang. European Observation Network for Territorial Development and Cohesion) - w ramach programu ESPON 1.1.1 pt. "Potential for policentric development in Europe" [w: https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/fr-1.1.1_revised-full_0.pdf]
- [3] Europejski Zielony Ład, 2020;
- [4] Guidelines for Developing and Implementing a Sustainable Urban Mobility Plan, Second Edition – Wytyczne dotyczące opracowywania i wdrażania planu zrównoważonej mobilności w miastach, 2019.
- [5] Nowa Agenda Miejska ONZ, 2016;
- [6] Nowa Karta Lipska (UE), 2016;
- [7] Plan Odbudowy dla Europy (Next Generation EU), 2021;
- [8] Projekt Umowy partnerstwa dla realizacji polityki spójności UE w Polsce w latach 2021-2027;
- [9] Rezolucja „Przekształćmy nasz świat: Agenda na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030” przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 25 września 2015;
- [10] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji z dnia 28 maja 2020;

• Dokumenty krajowe:

- [1] Krajowa Polityka Miejska oraz zaktualizowana Krajowa Polityka Miejska 2030, 2022;
- [2] Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030, 2019;
- [3] Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO), 2021;
- [4] Krajowy Plan Sprawiedliwej Transformacji (dokument w trakcie opracowania).
- [5] Prezentacja z konwencji programowej Prawa i Sprawiedliwości nt. programu Polski Ład z dnia 15 maja 2021;
- [6] Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r., 2017;
- [7] Uchwała nr 198 Rady Ministrów z dnia 20 października 2015 r. w sprawie przyjęcia Krajowej Polityki Miejskiej oraz Założenia aktualizacji Krajowej Polityki Miejskiej 2030 (projekt - dokument w trakcie aktualizacji);
- [8] Umowa Partnerstwa dla realizacji polityki spójności 2021-2027 w Polsce z 30 czerwca 2022;

• Dokumenty ponadregionalne:

- [1] Strategia Rozwoju Polski Południowej w obszarze województw małopolskiego i śląskiego do roku 2020;

• Dokumenty regionalne:

- [1] Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027, 2022;
- [2] Kierunek Śląskie 3.0. Program Rozwoju Wewnętrznego Województwa Śląskiego do 2030, 2015;
- [3] Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+ „PLAN 2020+”, 2016;
- [4] Program Rozwoju Turystyki w Województwie Śląskim 2020+ wraz z podsumowaniem i uzasadnieniem, 2017;
- [5] Regionalna Polityka Miejska Województwa Śląskiego z 2021 r.;
- [6] Regionalna Strategia Innowacji Województwa Śląskiego na lata 2013-2020, 2012;
- [7] Regionalny Plan Sprawiedliwej Transformacji Województwa Śląskiego, 2022;
- [8] Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030, 2016;
- [9] Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030, z 2016 r.;
- [10] Strategia Rozwoju Polski Południowej w obszarze województw małopolskiego i śląskiego do roku 2020;
- [11] Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” (tzw. „Zielone Śląskie”), 2020;

• Dokumenty subregionalne:

- [1] Studium Transportowe Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego, 2017;
- [2] Założenia do Zrównoważonego Planu Mobilności Miejskiej dla GZM i Subregionu Centralnego (w trakcie opracowania).

- **Dokumenty metropolitalne:**

- [1] dane i opracowania zawarte na portalu InfoGZM;
- [2] Koncepcja Kolei Metropolitalnej dla Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z wykorzystaniem metod inżynierii systemów, 2018;
- [3] Koncepcja metropolitalnych powiązań drogowych na obszarze Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii, 2019;
- [4] Koncepcja rozwoju Odnawialnych Źródeł Energii (OZE) w gminach GZM jako jedno z narzędzi osiągnięcia celu Metropolii samowystarczalnej energetycznie, 2021;
- [5] Koncepcja wykorzystania wodoru w rozwoju Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii, 2021;
- [6] Metropolia przyjazna rowerom - Studium Systemu Tras Rowerowych dla Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii, 2018;
- [7] Metropolia przyjazna seniorom – poradnik dla instytucji, organizacji i gmin, 2020;
- [8] Metropolia samowystarczalna energetycznie - „Droga do samowystarczalności energetycznej do 2050 roku dla Metropolii GZM”, 2020;
- [9] Plan Zrównoważonego Rozwoju Publicznego Transportu Zbiorowego dla obszaru Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii oraz gmin, z którymi zawarto porozumienie w sprawie powierzenia Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii zadania własnego gmin, tj. pełnienia funkcji organizatora publicznego transportu zbiorowego, 2021;
- [10] Podsumowanie 5 lat działalności Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii 2017-2022, 2022;
- [11] Program Działań Strategicznych GZM do roku 2022, 2018 (wraz ze wszystkimi aneksami);
- [12] Projekt Nowy model urbanizacji w Polsce – praktyczne wdrożenie zasad odpowiedzialnej urbanizacji oraz miasta zwarte (NewUrbPact) realizowanego przez Instytut Rozwoju Miast i Regionów w ramach Strategicznego Programu Badań Naukowych i Prac Rozwojowych: „Społeczny i gospodarczy rozwój Polski w warunkach globalizujących się rynków” – program GOSPOSTRATEG, 2021;
- [13] Ramowy Program Realizacji Dróg Rowerowych w obszarze GZM, 2019;
- [14] Raport z projektu pn. „Młodzi robią Metropolię”, 2021;
- [15] Standardy dostępności ruchu pieszych dla miast i gmin GZM, 2020;
- [16] Strategia promocji oraz marki wraz ze strategią komunikacji marketingowej Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii do 2023 roku, 2020;
- [17] Studium Systemu Tras Rowerowych dla Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii, 2018;

- **Publikacje dot. problematyki metropolitalnej, obszarów funkcjonalnych i materiały metodyczne:**

- [1] Markowski T. Marszał T.: Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe, Warszawa, 2006
- [2] Mazur S., artykuł: Nie optaca się nie lubić metropolii, Rzeczpospolita, 2020 r., [<https://www.rp.pl/opinie-ekonomiczne/art36977661-stanislaw-mazur-nie-oplaca-sie-nie-lubic-metropolii>];
- [3] Modele struktury funkcjonalno-przestrzennej w strategiach rozwoju, poradnik Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej, 2020;
- [4] Strategia Rozwoju Gminy – poradnik praktyczny, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, 2021;
- [5] Strategia Rozwoju Ponadlokalnego – poradnik praktyczny (Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, 2021/2022;
- [6] Smętkowski M., Gorzelak G., Kozak M., Olechnicka A., Płoszaj A., Wojnar K: Europejskie metropolie i ich regiony Od krajobrazu gospodarczego do sieci metropolii, Euroreg, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 2012, s. 48 [w: https://www.euroreg.uw.edu.pl/dane/web_euroreg_publications_files/1607/m_smtkowski_europejskie.pdf]
- [7] Smętkowski M., Jałowiecki B., Gorzelak G., Obszary metropolitalne w Polsce, Studia Regionalne i Lokalne Nr 1(35)/2009 [w: https://www.euroreg.uw.edu.pl/dane/web_euroreg_publications_files/509/2009_1_smetkowski_jalowiecki_gorzalak.pdf]
- [8] Szmytkie R., W kwestii metropolii i obszarów metropolitalnych, s. 41 [http://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/54275/PDF/04_Robert_Szmytkie.pdf]

- **Dokumenty lokalne:**

- [1] lokalne strategie rozwoju gmin członkowskich;
- [2] lokalne lub gminne programy rewitalizacji;
- [3] studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego wszystkich gmin GZM;

- **Akty prawne:**

- [1] Ustawa z dnia 9 marca 2017 r. o związku metropolitalnym w województwie śląskim;
- [2] Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym;
- [3] Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju;
- [4] Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko;
- [5] Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. z 2020 r. poz. 1668 ze zm.);
- [6] Rządowy projekt ustawy o otwartych danych i ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego, 2021;

- **Uchwały GZM:**

- [1] Uchwała Nr 121/2021 Zarządu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z dnia 27 kwietnia 2021 r. w sprawie zmiany uchwały nr 79/2020 z dnia 30 marca 2020 r. w sprawie przyjęcia Procedury prowadzenia projektów w Urzędzie Metropolitalnym Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii;
- [2] Uchwała Nr 22 / 2019 Zarządu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z dnia 22 stycznia 2019 r. w sprawie przyjęcia opracowania pn.: „Standardy i wytyczne kształtowania infrastruktury rowerowej”;
- [3] Uchwała Nr 308/2020 Zarządu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z dnia 15.12.2020 r. w sprawie przyjęcia opracowania pn.: „Wytyczne dotyczące infrastruktury publicznego transportu zbiorowego”;
- [4] Uchwała nr 41/2021 Zarządu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z dnia 28 stycznia 2021 r. w sprawie przyjęcia Strategii promocji oraz marki wraz ze strategią komunikacji marketingowej Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii do 2023 roku;
- [5] Uchwała Nr 47/2021 Zarządu GZM z dnia 9 lutego 2021 r. w sprawie uruchomienia projektu pn. Strategia Rozwoju Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii na lata 2022-2027 z perspektywą do 2035 r.;
- [6] Uchwała Nr VII/34/2018 Zgromadzenia GZM z dnia 17 maja 2018 r. w sprawie przystąpienia do opracowania strategii związku metropolitalnego „Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii”;
- [7] Uchwała Nr VIII/46/2018 Zgromadzenia Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z dnia 25 czerwca 2018 r. w sprawie przyjęcia zasad i trybu przeprowadzania konsultacji społecznych z mieszkańcami Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii;
- [8] Uchwała Nr XII/73/2018 Zgromadzenia Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z dnia 30 listopada 2018 r. w sprawie przyjęcia „Programu Działań Strategicznych GZM do roku 2022”;
- [9] Uchwała Nr XXXII/250/2021 Zgromadzenia Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z dnia 24 lutego 2021 r. w sprawie przyjęcia opracowania pod nazwą „Ramowy program realizacji metropolitalnych dróg rowerowych w obszarze GZM”;
- [10] Uchwała Nr XXXIII/262/2021 Zgromadzenia Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z dnia 17 marca 2021 r. w sprawie uchwalenia „Planu Zrównoważonego Rozwoju Publicznego Transportu Zbiorowego dla obszaru Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii oraz gmin, z którymi zawarto porozumienie w sprawie powierzenia Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii zadania własnego gmin, tj. pełnienia funkcji organizatora publicznego transportu zbiorowego”;
- [11] Uchwała Nr XXXV/275/2021 Zgromadzenia GZM z dnia 30 czerwca 2021 r. w sprawie zmiany uchwały Nr XXVIII/208/2020 Zgromadzenia Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z dnia 7 października 2020 r. w sprawie określenia szczegółowego trybu i harmonogramu opracowania projektu Strategii Rozwoju Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii na lata 2022 - 2027 z perspektywą do 2035 r., w tym trybu konsultacji;

Spis rysunków

Rys. 1. Typologia MEGAs i „pentagon” miast w Europie.....	7
Rys. 2. Terytorialny i instytucjonalny wymiar GZM na tle województwa śląskiego	9
Rys. 3. Schemat relacji ustaleń strategicznych do ustaleń i rekomendacji w zakresie polityki przestrzennej	10
Rys. 4. Schemat założeń przyjętych do opracowania Strategii Rozwoju GZM.....	11
Rys. 5. Mapa myśli mieszkańców GZM o GZM w perspektywie 2035 r.....	15
Rys. 6. Podział gmin GZM wg typu gminy – z grupy wskaźników A.....	41
Rys. 7. Podział gmin GZM wg liczby mieszkańców (GUS, 2021 r.) - z grupy wskaźników A.....	42
Rys. 8. Podział gmin GZM wg gęstości zaludnienia (GUS, 2021 r.) - z grupy wskaźników A.....	42
Rys. 9. Podział gmin GZM wg funkcji metropolitalnych - grupa wskaźników B	43
Rys. 10. Podział gmin GZM wg funkcji ponadlokalnych - grupa wskaźników C	43
Rys. 11. Zasięg terytorialny rdzenia GZM wraz z przedstawieniem siły metropolitalności.....	44
Rys. 12. Przepływy ludności związane z zatrudnieniem w GZM, stan z 2016 r.....	45
Rys. 13. Schematyczne odniesienie „słów kluczowych” do misji i wizji GZM.....	47
Rys. 14. Schemat hierarchii ustaleń strategicznych wraz z wizją GZM (obszaru) i misją GZM (instytucji)	49
Rys. 15. Priorytety i cele Strategii Rozwoju GZM.....	50
Rys. 16. OSI regionalne w ujęciu funkcjonalnym (subregiony, Metropolia Górnośląska i jej Bezpośrednie Otoczenie) wg Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”	62
Rys. 17. Forma i zakres ustaleń i rekomendacji polityki przestrzennej GZM.....	67
Rys. 18. Elementy istotne dla formułowania kierunków polityki przestrzennej GZM.....	68
Rys. 19. Schemat struktury użytkowania gruntów w GZM w 2019 r. [%]	70
Rys. 20. Zjawisko depopulacji w rdzeniu GZM i wzroście liczby ludności w otoczeniu rdzenia GZM – porównanie lat 2014 i 2022.....	72
Rys. 21. Analiza dostępności terenów mieszkaniowych do 15 min pieszo z terenów zieleni publicznej w GZM	73
Rys. 22. Analiza dostępności terenów do 500 m z przystanków publicznego transportu zbiorowego w GZM.....	73
Rys. 23. Analiza dostępności terenów do 1200 m (ok. 15 min) od przystanków kolejowych.....	74
Rys. 24. Schematyczne rozmieszczenie obszarów rewitalizacji w GZM	74
Rys. 25. Miejskie Obszary Funkcjonalne GZM (MOF)	82
Rys. 26. Przyrodniczy Obszar Funkcjonalny (POF)	83
Rys. 27. Obszary szczególnego zagrożenia powodzią - element składowy Przyrodniczego Obszaru Funkcjonalnego	83
Rys. 28. Obszar rolniczej przestrzeni produkcyjnej - element składowy Przyrodniczego Obszaru Funkcjonalnego (a także Gospodarczego Obszaru Funkcjonalnego)	84
Rys. 29. Gospodarczy Obszar Funkcjonalny (GOF).....	84
Rys. 30. Schemat zawartości modelu GZM i kryteria selekcji informacji.....	86

Spis tabel

Tab. 1. Etapy i zakres prac nad Strategią Rozwoju GZM	13
Tab. 2. Synteza diagnozy stanu GZM wg 5 aspektów (z podziałem na pod-aspekty)	17
Tab. 3. Wyzwania rozwojowe GZM i ich powiązanie z diagnozą sytuacji	25
Tab. 4. Opis wyzwań przekrojowych dla GZM w perspektywie do 2035 r.	25
Tab. 5. Przegląd oraz najważniejsze wnioski z głównych krajowych i międzynarodowych dokumentów strategicznych	28
Tab. 6. Przegląd priorytetowych ustaleń strategicznych na podstawie lokalnych strategii rozwoju gmin GZM.....	32
Tab. 7. Charakterystyka wybranych kryteriów i przyjętych dla nich wskaźników, służących do wyznaczenia rdzenia GZM.....	38
Tab. 8. Struktura ustaleń strategicznych.....	51
Tab. 9. Charakterystyka priorytetów i oczekiwanych rezultatów ich realizacji.....	53
Tab. 10. Zestawienie OSI regionalnych (konkurencyjne i problemowe)	60
Tab. 11. Zestawienie gmin GZM na tle OSI regionalnych	63
Tab. 12. Zestawienie ustaleń strategicznych w podziale na rdzeń GZM i jego otoczenie	103
Tab. 13. Zestawienie wskaźników monitorowania – wskaźniki podstawowe	108
Tab. 14. Zestawienie wskaźników monitorowania – wskaźniki szczegółowe.....	109
Tab. 15. Zestawienie potencjalnych źródeł finansowania	113
Tab. 16. Zestawienie celów Strategii Rozwoju GZM z celami operacyjnymi Strategii Rozwoju Województwa Śląskie „Śląskie 2030” – Zielone Śląskie	115

Załączniki graficzne

10. Wykaz załączników graficznych

Załączniki graficzne znajdują się w osobnych plikach.

1. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej
2. Schemat A – priorytet A: Adaptacja do zmian klimatu i odporność
3. Schemat B – priorytet B. Mobilność i dostępność
4. Schemat C – priorytet C: Przestrzeń i społeczna spójność
5. Schemat D – priorytet D: Metropolitalność i innowacyjność